

NÁSILIE PÁCHANÉ NA ŽENÁCH V INTÍMNYCH PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH II.

POMOC A PODPORA

Jana Pružinská
Andrea Juhásová
Ivana Lessner Lištiaková
Martin Lulei
Daša Malíková

2019

vydavateľ
BUDÚCNOSŤ, n.o.

vydanie
prvé, Nitra 2019

Recenzentky
doc. ThDr. Mgr. Slávka Karkošková, PhD.
doc. Mgr. Monika Bosá, PhD.

Jazyková korektúra: Bernadeta Bubeníková

ISBN 978-80-972371-6-5

Obsah

Úvod	4
1. NÁSILIE PÁCHANÉ NA ŽENÁCH A NÁSILIE V INTÍMNYCH PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH	6
Úvod	6
11 Charakteristika násilia a základné pojmy	6
12 Formy násilia vintímnych partnerských vzťahoch	10
13 Vývoj konceptovv oblasti násilia v intímnych vzťahoch	18
14 Dynamika násilia	21
15 Účel násilného správania vintímnych vzťahoch	23
16 Posudzovanie násilia	27
16.1 Mýty o násilí	29
16.2 Ukončenie násilného vzťahu	30
Záver	31
2. FORMY A SPÔSOBY POMOCI ŽENÁM SO SKÚSENOSŤOU S NÁSILÍM V INTÍMNYCH PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH	35
Úvod	35
2.1 Spúšťače násilného správania intímneho partnera a jeho dôsledky	35
2.2 Intervencie	41
2.2.1 Východiská intervencií pre ženy so skúsenosťou s násilím v intímnych vzťahoch	41
2.2.2 Druhy intervencií	42
2.2.3 Krízové intervencie	45
2.2.4 Poradenské intervencie	47
2.2.5 Terapeutické intervencie	54
2.2.6 Advokácia	64
2.3 Prevencia násilia na ženách	67
Záver	70
3. PÔSOBNOSŤ, AKTIVITY A SPOLUPRÁCA ORGANIZÁCIÍ V PROCESSE RIEŠENIA NÁSILIA V INTÍMNYCH PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH	75
Úvod	75
3.1 Násilie v intímnych partnerských vzťahoch a systém trestnej justície	75
3.2 Ženy zažívajúce násilie a páchatelia	78
3.2.1 Vybrané rizikové faktory a nástroje na hodnotenie rizika	79
3.2.2 Intervencie pre páchatelov IPV a recidíva	81
3.3 Kľúčoví aktéri v procese riešenia IPV	82
3.4 Príklady dobrej praxe na národnej a medzinárodnej úrovni	83
Záver	84

Úvod

V druhej polovici 20. storočia 70. roky priniesli zmenu vo vnímaní násilia v intímnych partnerských vzťahoch, ktoré bolo dovtedy považované za sociálne akceptovaný spôsob správania manželov/partnerov k svojim manželkám/partnerkám. Feministické iniciatívy prispeli k tomu, že sa násilie na ženách začalo považovať za vážny sociálny problém a ženy zažívajúce násilie vo vzťahu boli uznané ako obeť trestného činu.

Verejnosť však ešte stále vníma násilie v intímnych vzťahoch ako problém jednotlivcov, obeť a násilníka, a ich vzťahu. Dôkladnejšie porozumenie násiliu proti ženám (Violence against Women – VAW) vrátane násilia v intímnych vzťahoch prinášajú feministické, sociálnokultúrne a sociálnopolitické pohľady na tento jav. Upozorňujú na vplyv faktorov širšieho spoločenského kontextu, v ktorom nerovné rozdeľovanie zdrojov a vzorce sociálnych vzťahov aktívne utvárajú rodové roly v partnerských vzťahoch spôsobom, ktorý podporuje pretrvávanie násilia v intímnych vzťahoch.

Kniha *Násilie páchané na ženách v intímnych partnerských vzťahoch II, Pomoc a podpora* má charakter učebnice. Spracováva dostupné vedecké a odborné poznanie v danej oblasti a kladie si za cieľ informovať o fenoméne násilia v intímnych vzťahoch a o možnostiach pomoci a podpory ženám, ktoré s ním majú skúsenosť.

Problematika násilia v intímnych vzťahoch je spracovaná v troch kapitolách. Prvá kapitola prináša poznatky týkajúce sa javu násilia páchaného na ženách a IPV. Vysvetľujú sa základné pojmy, uvádza sa vývoj konceptov násilia od prekonaných až po moderné teórie, ktoré realistickejšie opisujú dynamiku násilia a reakcie žien na násilie. Za dôležité sa považuje poukázať na účel násilného správania, taktík páchatelov násilia a tiež priblížiť úlohu moci a kontroly v partnerskom vzťahu.

V druhej kapitole je primárne pozornosť venovaná rôznym formám pomoci a podpory, ktorá je poskytovaná ženám zažívajúcim násilie. Uvádzajú sa dôsledky násilného správania intímneho partnera v živote ženy, ktoré implikujú potrebnú pomoc pri riešení jej životnej situácie. Túto pomoc predstavujú krízové intervencie, poradenské, terapeutické intervencie a advokácia ako špecifická forma poradenstva zameraná na obhajobu práv a záujmov žien so skúsenosťou s násilím v intímnych vzťahoch. Medzi intervencie je zaradená aj časť o prevencii násilia na ženách, ktorá zohráva dôležitú úlohu pri zmiernení a eliminovaní násilia zo života nielen žien, ale aj celej spoločnosti.

Násilie v intímnych partnerských vzťahoch ako širokospektrálny sociálny problém prezentuje tretia kapitola. Tento negatívny sociálny jav sa netýka iba ženy zažívajúcej násilie a páchatela, ale jeho dôsledky majú vplyv na rodiny, komunity a celú spoločnosť. Do procesu riešenia násilia v intímnych vzťahoch a výberu stratégie na zmiernenie alebo zastavenie násilia zo strany ženy zažívajúcej násilie zasahujú v rôznej intenzite organizácie, ktoré sú súčasťou systému trestnej justície. Kapitola sa zameriava na vybrané aspekty systému trestnej justície a ich súvislosti s násilím v intímnych partnerských vzťahoch. Poukazuje tiež na rizikové kriminogénne faktory páchatelov násilia v partnerských vzťahoch, ich recidívu a intervencie, na základnú charakteristiku kľúčových organizácií zasahujúcich do procesu riešenia násilia v intímnych vzťahoch.

Kniha nemá ambíciu vyčerpávajúco spracovať problematiku násilia v intímnych partnerských vzťahoch vo všetkých súvislostiach. Dôraz je položený na korektné chápanie javu násilia v intímnych partnerských vzťahoch, jeho explanáciu ako aj priblíženie rôznych foriem pomoci a podpory ženám, ktoré majú skúsenosť s násilím.

Učebnica bola podporená grantom APVV 16-0422 „Stratégie žien na predchádzanie, zmiernenie a zastavenie násilia v blízkych vzťahoch“.

1. NÁSILIE PÁCHANÉ NA ŽENÁCH A NÁSILIE V INTÍMNYCH PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH

Daša MALÍKOVÁ, Andrea JUHÁSOVÁ

Úvod

Násilie páchané na ženách a násilie v intímnych vzťahoch mužov voči ženám je závažným spoločenským javom spojeným s vážnymi dôsledkami pre ženy a ich deti. Feministická perspektíva tvrdí, že muži používajú násilie voči ženám kvôli kultúrnym očakávaniam patriarchálnej spoločnosti, ktorá vyzdvihuje moc mužov a umožňuje, aby boli agresívni, kontrolujúci a dominantní, ako legitímny spôsob na udržanie svojej moci nad ženami (Lawson, 2012; Dagirmanjian et al., 2016). Zneužívanie žien v intímnych vzťahoch je z tejto perspektívy vysvetľované ako sociologicko-štrukturálne a ako dôsledok tradičných očakávaní o rodovej roli a historickej nerovnováhy moci medzi ženami a mužmi v patriarchálnej spoločnosti (Chornesky, 2000). Sociológ Michael Kimmel (1994), ktorý sa venuje mužskej identite a problematike násilia páchaného mužmi, je presvedčený, že násilie mužov je súčasťou kultúrneho dedičstva mužov a stalo sa súčasťou toho, čo znamená byť mužom. Toto násilie je však kultúrne produkované a spoločensky utvárané.

Kapitola prináša poznatky týkajúce sa javu násilia páchaného na ženách a násilia v intímnych partnerských vzťahoch. Pozornosť je venovaná vysvetleniu základných pojmov, vývoju konceptov - od prekonaných až po moderné teórie, ktoré realistickejšie opisujú dynamiku násilia a reakcie žien na násilie. Dôležitou súčasťou textu je objasnenie účelu násilného správania, taktík páchatel'ov násilia a úlohy, ktorú hrá moc a kontrola v partnerskom vzťahu, súčasnom alebo bývalom. Posudzovanie prítomnosti násilia v intímnom vzťahu, ako aj mýty, ktoré túto tému dlhodobo sprevádzajú sa rozoberá spolu s procesom ukončenia násilného vzťahu v závere tejto časti knihy.

1.1 CHARAKTERISTIKA NÁSILIA A ZÁKLADNÉ pojmy

V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť s viacerými označeniami násilia páchaného na ženách. Stretávame sa s pojmami domáce násilie, partnerské násilie a násilie v intímnych vzťahoch. Často sa však vyskytuje problém spojený s terminologickým vymedzením tohto javu alebo dochádza k zamieňaniu týchto pojmov. Napríklad rodovo podmienené násilie sa považuje za ekvivalent pojmu domáce násilie alebo násilie páchané v rodine. Ak hovoríme o násilí zo strany muža voči partnerke, bývalej partnerke alebo voči manželke, bývalej manželke, pojem násilie v intímnych partnerských vzťahoch výstižne označuje násilie, ku ktorému dochádza medzi blízkymi, buď počas vzťahu, alebo po odlúčení (Hayes, 2013). Na Slovensku sa v ostatnom období používa pojem násilie v párových vzťahoch (Libáková, Bosá, 2017). Uvádzané autorky považujú označenie násilie v párových vzťahoch za vhodnejšie a odvolávajú sa pri tom na odlišný význam pojmov partnerský vzťah a intímny vzťah. V partnerskom vzťahu sa predpokladá rovnocenný a vzájomný vzťah a intímny vzťah sa spája s prítomnosťou intímnej situácie, intímnym spoložitím. Vzhľadom k tomu, že pri písaní publikácie vychádzame z prekladu anglického pojmu *Intimate Partner Violence - IPV*, budeme v texte používať označenie násilie v intímnych partnerských vzťahoch alebo násilie v intímnych vzťahoch.

Násilie páchané na ženách

Násilie páchané na ženách predstavuje jednu z najzávažnejších foriem rodovo podmieneného porušovania ľudských práv na svete. Napriek tomu, že násilie môžu páchať muži aj ženy, výskumy poukazujú na rozdiely v rozsahu, závažnosti a dopadoch násilia v intímnych vzťahoch, kedy muži s vyššou pravdepodobnosťou používajú pretrvávajúce vzorce „kontrolujúco-donucovacích taktík spolu so systematickými vyhrážkami a použitím násilia“, ktoré násilnej osobe umožňujú uplatňovať

moc, vyvolávať strach a kontrolovať druhého partnera (Miler, Meloy, 2006). Muži zneužívajú ženy nielen fyzicky, ale aj emocionálne a psychicky prostredníctvom izolácie, narušovania ženskej autonómie a kontroly aspektov ich každodenného života (Stark, 2). Môže sa tak diať v celom priebehu života ženy, od počatia až po starší vek. Na variabilitu najčastejších sa vyskytujúcich druhov násilia páchaného na ženách môžeme teda do určitej miery nazerať z hľadiska ontogenetického vývinu (viď tab.1).

Tabuľka č. 1 Variabilita najčastejšie sa vyskytujúcich druhov násilia na ženách počas života

Obdobie:	Druh použitého NÁSILIA:
pred narodením	umelé prerušenie tehotenstva na základe pohlavia plodu (India, Kórea, Čína), fyzické násilie počas tehotenstva (účinky na plod), nútené tehotenstvo (masové znásilňovanie)
dojčenský vek	vraždenie novorodencov ženského pohlavia, psychické a fyzické násilie, odlišné poskytovanie stravy a zdravotnej starostlivosti dievčatám
detstvo dievčat	manželstvá detí, mrzačenie genitálií, sexuálne zneužívanie členmi rodiny, detská prostitúcia a pornografia
dospievanie	vynútené známosti a dvorenie, ekonomicky vynútený sobáš, sexuálne zneužívanie na pracovisku, znásilnenie, sexuálne obťažovanie, nútená prostitúcia a pornografia, obchodovanie so ženami, nútené manželstvá
reprodukčný vek	týranie žien intímnymi mužskými partnermi, znásilnenie v manželstve, vymáhanie vena a vraždy pre vena, vražda partnera, psychické týranie, sexuálne zneužívanie na pracovisku, sexuálne obťažovanie, znásilnenie a týranie telesne postihnutých žien
starší vek	týranie vdov a starších žien

(Laca, 2001, s. 61).

Násilím páchaným na ženách rozumieme „akýkoľvek čin násilia založený na rodovej nerovnosti, ktorého dôsledkom je, alebo ktorý smeruje k tomu, aby jeho dôsledkom bolo fyzické, sexuálne alebo psychické poškodenie ženy zažívajúcej násilie, vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo akéhokoľvek upierania slobody, či už vo verejnom alebo súkromnom živote....“ (Kelly, Dubois, 2008, s. 9). Podľa Deklarácie OSN o eliminácii násilia páchaného na ženách (OSN, 1993) znamená násilie páchané na ženách akýkoľvek čin násilia namierený proti žene, pretože je žena, alebo má na ženy neprimeraný dopad (Kelly, Dubois, 2008, s.9).

Domáce násilie

Domáce násilie je obsahovo rozsiahlym javom, ktorý sa prejavuje rozličným stupňom intenzity a rozličnými skutkovými podstatami. Z toho vyplýva, že pojem ako taký je problematické podchytiť. Pojem domáce násilie je množstvom odborníkov a expertných skupín formulovaný prevažne ako výsek jeho charakteristických znakov. Väčšina definícií sa zhoduje minimálne na týchto štyroch znakoch:

- výskyt násilných incidentov,
- opakovateľnosť,
- rastúca intenzita,
- asymetrickosť vzťahu osoba násilná a osoba ohrozená (Čírtková, 2006).

Ide o vedomú činnosť, ktorá sa začína opakujúcimi sa útokmi proti dôstojnosti človeka. Postupne sa väčšinou k týmto útokom pridávajú útoky proti zdraviu a nakoniec môžu vyústiť až do útokov proti životu. Základnou odlišnosťou od iných deliktov je blízky vzťah osôb dotknutých domácim násilím.

Charakteristickým znakom domáceho násillia je to, že sa vzhľadom k trvalosti a nestálej intenzite násillia postupne stáva súčasťou bežného života (Český statistický úřad, 2014).

Domáce násillie vnímame ako násillie, ktoré nemusí byť rodovo podmienené, t. j. ktoré sa môže vzťahovať aj na násillie medzi jednotlivcami, ktorí žijú v rovnakej domácnosti, napríklad bratmi a sestrami alebo rodičmi a deťmi.

Domáce násillie už nie je synonymom pre týranie ženy partnerom, ale je definované ako opakované, dlhodobé a spravidla eskalujúce násillie fyzického, psychického, sexuálneho, sociálneho a ekonomického charakteru, ktoré vytvára jednoznačne asymetrický vzťah a vedie ku stabilnému rozdeleniu rolí na násilnú a ohrozenú osobu (Čírtková, 2008).

Znaky domáceho násillia vymedzuje Králičková et. al. (2011) nasledovne:

- Existencia násillia - ide o formu násillia. Násillie znamená prejav moci, nadvlády, prípadne vyhrážanie sa. V prípade násillia však nejde o stret rovnocenných strán, ale o zneužitie moci. Násilník a ohrozená osoba obývajú spoločnú domácnosť, to znamená, že obývajú spoločné priestory bytu alebo domu. Obeť, spravidla finančne závislá na násilníkovi, nemôže obydlie opustiť. Osoby, medzi ktorými sa násillie odohráva, sú osoby príbuzné, prípadne inak blízke. V domácom násilí nefigurujú osoby, ktoré medzi sebou nemajú žiaden vzťah, sú si ľahostajné.
- Asymetria vo vzťahu - osoby, ktoré sa zúčastňujú na domácom násilí majú jasne rozdelené úlohy, ktoré nie sú v rovnovážnom stave. Vzťah, v ktorom sa tieto osoby nachádzajú, je založený na uplatňovaní kontroly a moci útočníka nad obeťou. Obeť domáceho násillia sa teda podriaďuje dominantnému postaveniu násilníka.
- Neverejnost' - domáce násillie prebieha na miestach, kde je kontrola verejnosťou obmedzená. Tento jav priamo ovplyvňuje identifikáciu a následné intervencie vzhľadom k tomu, že veľké množstvo prípadov nie je oznámené.
- Opakovateľnosť a dlhodobosť - o domácom násilí nemôžeme hovoriť v prípade ojedinelého napadnutia. Napriek tomu je potrebné takémuto skutku venovať pozornosť, pretože môže ísť o začiatok domáceho násillia. Domáce násillie predstavuje dlhodobý, trvácny stav, v rámci ktorého dochádza k opakovaným útokom. S eskaláciou a nárastom ohrozenia súvisí aj ich zvyšujúca sa frekvencia a intenzita. Útočník postupne zvyšuje silu a razanciu útokov, s čím je spojená väčšia závažnosť činov a ich dôsledkov.

Rodovo podmienené násillie

Rodovo podmienené násillie je výsledkom sociálnych vzťahov a rodovej nerovnosti. Podľa rodovej analýzy násillia v intímnych vzťahoch sa väčšina násillia deje zo strany heterosexuálnych mužov a muži páchajúci násillie na ženách sa tak správajú v súlade s kultúrnymi normami, ktoré podporujú dominanciu mužov (Dobash, Dobash, 1979).

Očakávania rodovej úlohy, ktoré v spoločnosti pretrvávajú, posilňujú koncepciu muža ako dominantného a ženy ako podriadenej. Patriarchálna povaha sociálnej štruktúry tiež podporuje myšlienku mužského nároku a vlastníctva žien (Brewster, 2003) a socializácie žien, keď sú ich reakcie na zneužívanie zo strany mužov posudzované z pohľadu roly ženy v rodine a "rodinných hodnôt" (Dobash, Dobash, 1979; Kirkwood, 1993; Anderson, Saunders, 2003).

Násillie v intímnych vzťahoch

Pojem násillie v intímnych vzťahoch poznáme z odbornej zahraničnej literatúry ako "intimate partner violence (angl. skratka IPV)".

Násillie v intímnych vzťahoch mužov voči ženám je častým spoločenským javom spojeným s vážnymi dôsledkami pre ženy a ich deti. S použitím násillia si násilní muži vynucujú mužské privilégia a kontrolu nad ženami, presadzujú svoj vlastný morálny poriadok a trestajú konanie, ktoré u žien vnímajú ako priestupky.

Násilie v intímnych vzťahoch chápeme ako:

- rodovo podmienené násilie prevažne mužov voči ženám,
- vyskytujúce sa vo vzťahoch medzi partnermi počas vzťahu alebo po odlúčení,
- zámerné,
- zamerané na dosiahnutie špecifického cieľa, t.j. získať a udržať kontrolu a moc vo vzťahu.

Charakteristické znaky násilia v intímnych vzťahoch:

- ide o špecifický druh násilia, ktoré sa odohráva v súkromnej sfére rodiny a života ľudí
- od ostatných foriem násilia sa líši v tom, že sa odohráva medzi osobami v intímnom vzťahu, teda partnermi a bez svedkov,
- medzi partnermi je prítomné nerovnomerné rozdelenie moci a jej zneužívanie,
- ide o postupne sa vyvíjajúci proces,
- dominujúcim znakom je uplatňovanie moci a kontroly nad ženou a deťmi prostredníctvom násilia fyzického, psychického, emočného, verbálneho, sexuálneho, ekonomického, sociálneho a spirituálneho.

Almeida a Durkin (1999) charakterizujú násilie v intímnych vzťahoch ako opakované používanie donucovacieho a kontrolujúceho správania “na obmedzenie, riadenie a formovanie myšlienok, pocitov a činov partnerov.” Kombinácie množstva mocenských a kontrolujúcich taktík tvoria vzorec zneužívajúceho správania. Väčšina definícií násilia a zneužívania v intímnych vzťahoch uznáva, že jeho podstatou je donucovacia kontrola a že fyzické násilie je len jednou z taktík, ktorá sa používa na dosiahnutie kontroly nad ženou.

V texte používame pojem *násilný a zneužívajúci partner* z dôvodu, že muži sa voči ženám správajú násilne v zmysle donucovania a fyzického násilia, avšak aj zneužívajúco, v zmysle napríklad emocionálneho alebo ekonomického zneužívania. Niektoré ženy zažívajú zlé zaobchádzanie bez toho, aby mali skúsenosť s fyzickým násilím.

Ak hovoríme o *násilnom vzťahu*, máme na mysli, že sa v ňom vyskytujú formy násilia, ktoré žena vníma ako násilie v zmysle fyzického alebo verbálneho násilia, ale aj psychického násilia v zmysle nátlaku, donucovania, izolácie a pod. Ak používame pojem *zneužívajúci vzťah*, máme na mysli správanie partnera, ktoré žena alebo jej okolie vníma ako zneužívajúce. Môže ísť napríklad o niektorý z prejavov ekonomického alebo emočného zneužívania, vydierania alebo manipulácie.

Ak hovoríme o *intímnom partnerskom vzťahu*, máme na mysli vzťah, v ktorom žena žije alebo už z neho odišla.

Aj keď ženy a aj muži môžu byť páchateľmi aj obeťami násilia, prípady násilia v intímnych vzťahoch sa týkajú vo viac ako 90% prípadoch žien, čím sa stávajú trestným činom založeným na pohlaví (Roberts, Roberts, 2005). Napríklad v Kanade sú partneri alebo bývalí partneri páchateľmi takmer polovice (45 %) všetkých násilných trestných činov voči ženám, ktoré boli hlásené polícii (Sinha, 2013).

Tabuľka č. 2: Tabuľka pojmov v oblasti násilia páchaného na ženách a v intímnych vzťahoch.

NÁZOV	Anglicky	STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA	Dokument
Násilie páchané na ženách	Violence against Women (VAW)	Akýkoľvek čin rodovo podmieneného násilia, ktorého dôsledkom je, alebo môže byť fyzická, sexuálna alebo duševná ujma alebo utrpenie žien, vrátane vyhrožovania sa takýmito činmi, nátlaku alebo akéhokoľvek obmedzovania slobody, či už vo verejnom alebo súkromnom živote.	Deklarácia OSN o odstránení násilia páchaného na ženách (DEVAW, 1993)
Násilie v intímnych partnerských vzťahoch	Intimate partner violence" (IPV)	Všetky skutky fyzického, sexuálneho, psychického alebo ekonomického násilia, ktoré sa vyskytujú medzi bývalými alebo súčasnými manželmi alebo partnermi, bez ohľadu na to, či páchatel zdieľa alebo nezdieľa s obeťou spoločnú domácnosť.	EIGE, Administrative data sources on gender based violence against women in the EU: Report, Current status and potential for the collection of comparable data (2014)
Domáce násilie	Domestic violence	„Pojem domáce násilie môže zahŕňať aj zneužívanie detí, starších osôb alebo zneužívanie ktorýmkoľvek členom domácnosti.“ Z uvedeného dôvodu pojem domáce násilie nevystihuje rodovo podmienenú podstatu násilia v intímnych vzťahoch.	Understanding and addressing violence against women (WHO, 2012)
Rodovo podmienené násilie páchané na ženách	Gender-based violence against women	Jeden zo základných spoločenských, politických a ekonomických nástrojov, prostredníctvom ktorých sa udržiava podriadená pozícia žien voči mužom a ich stereotypné role.	CEDAW - Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (OSN, 2017)
Rodové stereotypy	Gender stereotypes	Rodové stereotypy a predsudky vedú k rodovo podmienenému násiliu páchanému na ženách a k neadekvátnym reakciám na toto násilie	CEDAW - Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (OSN, 2017)

1.2 Formy NÁSILIA v intímnych PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH

Ženy zažívajúce násilie sú vystavované nátlaku v rôznych rovinách, často sa viacerou foriem násilia vyskytuje súčasne. V mnohých prípadoch domáceho násilia je zistený i žiarlivostný motív páchatela. Pomerne často sa ženy na Slovensku stretávajú aj s násilím mimo partnerského vzťahu. Frekventovaný je pocit strachu žien pri pohybe na verejnosti alebo psychické stresy na pracovisku, často sa vyskytuje aj sexuálne obťažovanie či sexuálne a fyzické násilie (Sopková, 1998).

V odborných kruhoch sa v súvislosti s domácim násilím hovorí najmä o piatich základných formách **násilia**. Ide o násilie fyzické, psychické, sexuálne, sociálne a ekonomické /finančné (Húsková, 2014).

Násilie sa môže vyskytovať v rôznych formách, ktoré si v tejto subkapitole priblížime. Len v ojedinelých prípadoch sa násilie vyskytuje iba v jednej forme. Ženy zvyčajne zažívajú kombináciu viacerých foriem násilia. Pre ilustráciu uvádzame niekoľko prípadov z praxe.

Fyzické násilie

V užšom ponímaní chápeme fyzické násilie ako napadnutie blízkej osoby, ktoré môže mať podoby od sácania, kopania či už s následkami spôsobenia tržných rán, alebo s následkami krvácania, otrasom mozgu, zlomeninou nosa a iných častí tela. Ďalšími prejavmi fyzického násilia je udieranie, bitie rukou, predmetom (remeňom, palicou, mokrým uterákom), fackovanie, škrtenie, ťahanie za vlasy, obmedzovanie pohybu, mučenie (napr. pálenie cigaretami), pichnutie ostrým predmetom,

porezanie, útoky zbraňou, postrelenie až po vraždu. V širšom ponímaní fyzické násilie býva spojené s obmedzovaním sociálnych možností ženy, jej kontaktov s vonkajším svetom, obmedzovanie jej ekonomických možností vrátane možnosti vlastného zárobku a vynucovania sexuálneho styku.

Fyzické násilie zo strany partnera sa často stupňuje, dochádza k nemu čoraz častejšie a je čoraz brutálnejšie. Súčasťou scenára fyzického násillia býva často vyvolávanie strachu, pretože strach pred ďalším násillím je často najsilnejším nástrojom nátlaku (Dvořáčková, 2017).

Varovné znaky fyzického násillia u žien:

- majú časté zranenia, ktoré môžu vysvetľovať rôznymi nehodami,
- častokrát absentujú v práci, škole, pri spoločenskom živote, mnohokrát bez vysvetlenia,
- obliekajú sa do šiat, ktoré dobre skryjú modriny, jazvy a pod.

Príklad z praxe

Zuzana a Juraj sa zosobášili po niekoľko mesačnej známosti. Obaja boli veľmi zaľúbení, teda Zuzana bola o tom presvedčená. Jediné, čo jej na Jurajovi vadilo bolo to, že si rád vypil s kamarátmi a po príchode domov bol agresívny, kričal na ňu, nadával jej. Verila, že po svadbe sa to zmení, že „si ho vychová“. Nezmenil sa a jeho neskoré príchody v podnapitom stave sa opakovali, a boli čoraz častejšie. Postupne narastala aj jeho agresia a intenzita útokov voči Zuzane. Onedlho nezostalo iba pri nadávkach a prešiel k demolácii zariadenia bytu a tiež k fyzickým útokom na Zuzanu. Zbil ju tak, že bola nútená vyhľadať lekárske ošetrenie. Jej matka podala na Juraja trestné oznámenie. Zuzana však s jeho stíhaním nesúhlasila s odôvodnením, že manžel ju má rád, a preto sa zmení. Nepripúšťala si, že by sa podobná situácia mohla opakovať. Zhruba po roku a po opakovaných devastačných poraneniach vyžadujúcich lekárske ošetrenie vyhľadala pani Zuzana odbornú sociálno – právnu pomoc.

Psychické násillie

Psychické násillie sa môže prejavovať ako *emocionálne zneužívanie* a *verbálne násillie*. Na rozdiel od fyzického násillia nezanecháva žiadne viditeľné stopy, môžeme ho teda nazvať „dokonalý zločin“. Niektoré jeho formy sú vysoko sofistikované. Psychické násillie sprevádza iné formy násillia páchaného na ženách a deťoch. Často je to najdeštruktívnejšia forma násillia a súčasne ohlasuje nástup ďalších foriem násillia. Agresor útočí na identitu a integritu obeť, správa sa nepredvídateľne. Z toho dôvodu sú žena a deti v neustálej psychickej a fyzickej pohotovosti. Násilníci, ktorí používajú verbálne násillie, sa často vyhrážajú fyzickým násillím alebo inými následkami, ak ich partnerka nespraví alebo nepovie to, čo onichcú.

K tejto forme násillia patrí napríklad zosmiešňovanie v súkromí aj na verejnosti, urážlivé poznámky o výzore alebo charaktere, osočovanie, výbuchy zlosti, nadávky. Veľmi časté výroky, že obeť sa zbláznila, je psychicky chorá, namýšľa si. Páchatelia používajú takéto tvrdenia vtedy, keď chcú odvrátiť pozornosť od vlastných činov tým, že hľadajú „problém“ v obeť (Dvořáčková, 2017).

Do kategórie psychického násillia patrí aj *obťažovanie a teror*. Časté telefonáty, výhražné sms-ky, špehovanie, prenasledovanie, slovné vyhrážky, obťažovanie doma či na pracovisku ženy - to sú často používané prostriedky na kontrolu a diskvalifikáciu obeť. Sú známe prípady vyhrážania násilníka zbraňou, niekedy aj tretím osobám - deťom, príbuzným alebo domácim zvieratám (Laca, S., 2011).

Psychické násillie zahŕňa napríklad ponižovanie, podozrievanie, nadmernú kontrolu, výsluchy (často do vyčerpania ženy), vyhrážanie (zverejnením informácií, ublížením, samovraždou, únosom detí, zbavením svojprávosti, ublížením domácemu zvieraťu atď.), obviňovanie, odopieranie spánku, jedla, nútenie k nekonečným rozhovorom, vynucovanie a dodržiavanie ním stanovených mužských privilégii a pod.

Súčasťou psychického násillia je aj používanie nadávok, urážok a vulgarizmov voči žene, klamstvá, bezohľadné správanie (napríklad počas tehotenstva ženy alebo po narodení dieťaťa), komunikácia, ktorá obsahuje najmä požiadavky a ultimáta, neustále poučovanie a kritizovanie, zvaľovanie viny

a odmietanie zodpovednosti, zľahčovanie násilia, zaangažovanie iných členov rodiny na násilnom správaní voči žene, zastrašovanie, bránenie v užívaní liekov a v prístupe k zdravotnej starostlivosti, ničenie vecí a pod.

Varovné znaky psychického násilia u žien a detí:

- zneužívané osoby môžu mať zníženú mieru sebaúcty,
- môžu vykazovať významné zmeny osobnosti (napr. extrovertný človek sa stiahne do seba),
- môžu mať depresívne prejavy alebo pocity úzkosti,
- hovoria o partnerových náladách a podráždenosti, žiarlivosti alebo panovačnosti.

Príklad z praxe

Zdeno a Gabriela sa brali asi po polročnej známosti, lebo „museli“. Napriek tomu, že ani jeden z nich nepochádzal z majetnejších pomerov, sa im podarilo získať bývanie v nájomnom dome a postupne si budovať domácnosť. Po narodení dcéry začal byť Zdeno podráždenejší, sťažoval sa, že plač dieťaťa ho znervózňuje a v noci sa nevyspí. Čoraz častejšie sa vzdaloval z domu alebo chodil domov neskoro. Otvorene hovoril o tom, že neznáša detský plač. Manželka ho raz pristihla pri tom, že plačúcej dcérke prikladá na tvár vankúš. Po odrastení dieťaťa sa situácia na čas upokojila, hoci Zdeno aj naďalej uprednostňoval spoločnosť kamarátov pred svojou rodinou. Zlom nastal asi po 10 rokoch manželstva, keď sa obaja Zdeno aj Gabriela prihlásili na externé vysokoškolské štúdium. Zdeno to vzdal po prvom semestri, Gabriela školu ukončila s červeným diplomom a onedlho na to si urobila aj doktorát. V zamestnaní sa jej to zúročilo na kariérom postupe a zvýšení platu. Zdenovo správanie nadobúdalo čoraz viac nepriateľský charakter počínajúc výčitkami o míňaní peňazí (hoci na domácnosť neprispieval), pokračujúc znevažovaním, ironizovaním a vrcholiac žiarlivostnými scénami a vyhrázaním sa zabitím strelnou zbraňou, ktorú mal v legálnej držbe. Jeho agresia sa rozšírila aj na dcéru, ktorá mala v tom čase 15 rokov. Sledovanie, výčitky a znevažovanie boli na dennom poriadku. Postupne sa pridali pokusy o sociálnu izoláciu. Na návštevu mohli chodiť iba Zdenovi kamaráti. Ak prišiel niekto známy navštíviť Gabrielu alebo jej dcéru a Zdeno bol v tom čase doma, postaral sa o to, aby boli návštevníci dôkladne oboznámení o neschopnosti jeho dvoch žien, prípadne v prítomnosti hostí Gabriele pripomenul, že si neželá, aby k nim chodili cudzí ľudia, pretože on potrebuje mať svoj kľud. A tak sa priateľské vzťahy Gabriely a jej dcéry zredukovali na minimum. Dcéra po čase odišla študovať do iného mesta na univerzitu a uprednostnila bývanie na internáte a po ukončení štúdia sa odsťahovala za prácou preč z miesta bydliska. Vnímala matkinu žalostnú situáciu a prosila ju, aby sa s otcom rozviedla alebo aspoň od neho odišla. Gabriela sa odmietala tejto téme venovať s tým, že ona to zvláda (povznesie sa nad to) a rozhodne to takto riešiť nebude, pretože z titulu svojej profesie vie, aký je rozvod náročný. O niekoľko rokov zomrela na onkologické ochorenie.

Sexuálne násilie

Sexuálne násilie sa prejavuje ako kontinuum od znásilnenia k nefyzickým formám nátlaku, keď násilný partner núti ženu k zapojeniu sa do sexuálneho aktu proti jej vôli. V rámci vzťahov má množstvo foriem, môže sa vyskytovať napríklad počas chodenia, spolužitia, manželstva alebo po odlúčení.

Mnohé týrané ženy opisujú, ako boli nútené k sexuálnym praktikám, ktoré sa im hnusili, alebo ktoré oni sami považovali za nemorálne. Vo väčšine táto forma násilia pramení z intímneho vzťahu muža a ženy, keďže mnoho mužov sa domnieva, že všetky sexuálne praktiky by mali byť príjemné i žene a nepovažujú to za násilie. Ved' predsa svoju partnerku nebijú, nemlátia, teda „neubližujú jej“. Sexuálne násilie je druhom fyzického násilia, ktoré môže vyústiť do neveriteľnej brutality (Hajdušiková, 2004).

Sexuálne násilie zahŕňa napríklad obťažovanie, vynucovanie sexuálneho styku, sexuálne útoky, nútenie k praktikám, ktoré sú žene nepríjemné a odmieta ich, nútenie k styku s inými ľuďmi, nútenie k pozeraniu / natáčaniu intímnych videozáznamov a ich zverejňovanie, zámerné infikovanie pohlavne prenosnými chorobami, vedomé spôsobovanie bolesti počas sexuálneho styku, kombinovanie sexu a násilia (vrátane použitia zbraní), znásilnenie, nútenie k prostitúcii atď.

Ženy a dievčatá so skúsenosťou so sexuálnym násilím majú mnohokrát pocity viny a hanby, ktoré sú navyše umocňované necitlivými reakciami okolia.

Príklad z praxe

Jozef a Soňa sú rovesníci a zoznámili sa v priebehu vysokoškolského štúdia. Svadbu mali hneď po promóciách. Obaja sa krátko na to zamestnali a podarilo sa im získať byt. Onedlho sa im narodili dvaja chlapci s odstupom dva a pol roka. Širšie aj užšie okolie oboch vnímalo ako úspešný pár, rodičia boli na nich pyšní. Jozef Soňu prvýkrát znásilnil dva mesiace po narodení prvého syna. Na druhý deň odprosieval, sľuboval, že už nikdy nebude taký „divoký“. Vydrl pol roka, potom ešte kratšie. Opakovane Soňu znásilňoval, kritizoval, ponižoval, čo pretrváva v rôznych obmenách do súčasnosti. Núti ju, aby mu pózovala pri fotografovaní jej pohlavia a plnila jeho erotické fantázie, ktoré sa jej hnusia. Soňa sa dlho pohráva s myšlienkou, že Jozefa opustí, ale zatiaľ prevažujú „racionálne“ argumenty, prečo by to nebolo vhodné. Spočiatku nechcela „rozbíjať rodinu kvôli deťom, ktoré potrebujú otca“. V súčasnosti vidí Soňa neprekonateľné prekážky v oblasti delenia majetku a „čo by na to povedali ľudia“ (rodičia, ich dospelé deti, známi, kolegovia a pod.). Je nervózna, podráždená, trápí sa. Jej napätie sa stupňuje, keď okolie oceňuje jej dokonalé manželstvo.

Ekonomické násilie

Ekonomické násilie je častou formou ujmy, ktorú ženy zažívajú a je významnou súčasťou širokého systému taktík, ktoré zneužívajúci muži používajú na získanie moci a udržanie kontroly nad svojimi partnerkami. Existuje prepojenie medzi násilím a zneužívaním, ktorému ženy čelia a ich finančnými problémami (Adams et al., 2008). Finančná nezávislosť a miera vzdelania sú dôležitým faktorom pri rozhodovaní žien o opustení vzťahu (Estrellado a Loh, 2014). Z uvedeného vyplýva, že *finančná nezávislosť na násilnom partnerovi* je počiatočným a kľúčovým faktorom pri riešení problému násillia zo strany žien. Mnohé ženy zostávajú v násilnom vzťahu dovtedy, kým nie sú schopné zabezpečiť bezpečné a stabilné životné podmienky pre seba a svoje deti (Meyer, 2012).

Zneužívajúci partneri sa snažia ovplyvniť zamestnanie ženy prostredníctvom mnohých taktík, ktorých cieľom je obmedziť prístup žien k finančným zdrojom. Muži často obmedzujú, monitorujú alebo úplne kontrolujú finančné zdroje rodiny a žien. Obmedzením ekonomickej autonómie žien zvyšujú pravdepodobnosť, že ženy na nich zostanú závislé a vo vzťahu si tak zachovávajú nad nimi kontrolu. Keď ženy odídu z násilného vzťahu, mnohokrát čelia značnému dlhu, ktorý vytvoril bývalý partner. Mnoho žien je však ohľadom zvládania problémov vynaliezavých a pred odchodom - pokiaľ im to situácia umožňuje, si odkladajú peniaze a hľadajú dôveryhodné osoby, ktoré by im mohli pomôcť (Sanders, 2015).

Ekonomické zneužívanie zahŕňa napríklad neprispievanie financiami na domácnosť a na deti, vymáhanie peňazí od ženy, neplatenie výživného, obmedzovanie prístupu k peniazom, bránenie v tom, aby sa žena zamestnala alebo študovala, výplata ženy alebo dávky za starostlivosť o dieťa (materský alebo rodičovský príspevok) chodia výhradne na účet muža, nemožnosť mať vlastný účet v banke a platobnú kartu, vydeľovanie peňazí, nútenie k detailnému vyúčtovaniu peňazí, zatajovanie príjmu a informácií o rodinných financiách, obmedzovanie prístupu k ženinmu alebo spoločnému majetku, predaj spoločného majetku bez vedomia a súhlasu ženy, úplná kontrola spoločných financií, finančné podvody, zadlžovanie rodiny, ničenie vecí a majetku, nútenie k prepisu majetku na muža atď.

Sociálne násilie

Sociálne násilie je správanie, ktoré má za cieľ izolovať ženu od jej okolia a vonkajšej podpory a pomoci. Cieľom násilného partnera je získať absolútnu kontrolu nad konaním a životom ženy, zabrániť jej, aby druhým ľuďom hovorila o násilí, ktoré zažíva, získala informácie, získala väčšiu mieru autonómie a širšie možnosti na riešenie problému násillia a zabrániť jej v odchode z násilného vzťahu.

Sociálne násilie zahŕňa napríklad bránenie v styku s rodinou, priateľmi alebo okolím, uzamknutie v byte, zablokovanie telefónu, monitorovanie telefónu, e-mailu, pohybu, určovanie, s kým sa žena môže stretávať, kontrola trávenia času ženy a pod.

Varovné znaky sociálneho násillia u žien:

- sú obmedzované v kontakte so svojou rodinou alebo priateľmi,
- málokedy chodia von bez partnera,
- majú obmedzený prístup k peniazom, mobilu alebo k autu,
- často hlásia partnerovi, kde sú a čo presne robia,
- dostávajú časté kontrolujúce a obťažujúce hovory od partnera.

Príklad z praxe

Eva a Miro sa zoznámili, keď mala Eva 16 rokov a Miro mal 20 a bol po vojenčine. Bol to Evin prvý partner. Veľmi jej imponovalo, ako sa o ňu stará a ochraňuje ju. Po Evinej maturite sa vzali a čoskoro sa im narodili dvaja synovia svekovým odstupom 2 roky. Eva vyhľadala odbornú pomoc po 20 rokoch manželstva s cieľom sebanápravy, nakoľko jej manžel opakovane prízvukuje, že nie je normálna a kazí ich ideálne manželstvo. Deti už odrástli a ona by chcela chodiť na turistiku, na kultúrne predstavenia. Manžel, ktorý trpí bolesťami chrbtice (ale nechce sa liečiť) preferuje oddych v domácom prostredí. Vždy, keď Eva prejaví záujem o pobyt mimo domova, slovne ju napáda, robí jej žiarlivostné scény, znevažuje ju a jej správanie popisuje ako nenormálne. Pri tom kamarátku s ktorou trávi čas, pozná, no tiež ju popisuje ako nenormálnu. Eva sa mu to snaží roky vysvetľovať, ale napätie v rodine sa iba stupňuje. Aj keď sa jej niekedy podarí vyjsť si von, robí to s vedomím, že v nasledujúcich dňoch si to doma odpyká, čo jej v konečnom dôsledku vnáša napätie aj do voľnočasovej aktivity. Manžel je k nej milý, iba keď zotrúva v domácom prostredí, plní jeho očakávania a správa sa podľa jeho predstáv. Ekonomicky je Eva závislá na manželovi, pretože na jeho účet je presmerovaná aj jej výplata a tak sa za akýkoľvek výdaj (týkajúci sa aj vecí spoločného užívania) musí zodpovedať a vysvetľovať jeho kúpu.

Niet pochýb o tom, že násilie vintímnych vzťahoch môže mať rôzne formy. Málokedy však ide o prítomnosť len jednej z týchto foriem. Scenáre násilného správania zahŕňajú vo väčšine prípadov prvky a kombinácie viacerých alebo všetkých foriem násillia. Ženy tak môžu súčasne zažívať zastrašovanie a vstevovanie strachu (napríklad zbraňou alebo pohľadmi a gestami), ničenie vecí, ponížovanie, izoláciu, obviňovanie ženy za násilné správanie partnera, ekonomické zneužívanie a monitorovanie jej pohybu. Scenáre a kombinácie násilného a zneužívajúceho správania sú prakticky nekonečné. Okrem vyššie uvedených foriem násillia sa ženy môžu stretnúť aj s ďalšími variáciami násillia, vrátane spirituálneho či postseparačného násillia.

Spirituálne násilie

Spirituálne násilie je forma psychickej manipulácie, ktorú zneužívajúci partneri používajú ako nástroj na to, aby prostredníctvom náboženskej viery prinútili svoje partnerky k dodržiavaniu ich vlastných pravidiel a k podriadeniu sa. Ak je náboženská viera používaná proti veriacej osobe, ide o silný nástroj na vytvorenie nátlaku na podriadenie sa páchatel'ovi. Spirituálne násilie sa v kontexte intímnych partnerských vzťahov prejavuje nasledovne:

- Svojím postojom a správaním sa násilný a zneužívajúci partner povyšuje do role Boha. Očakáva, že sa mu partnerka úplne podriadi. Trestá ju za akékoľvek vybočenie z určeného rámca správania a myslenia.
- Ak nie je násilný partner veriaci, očakáva absolútne podriadenie sa jeho vôli a presvedčeniam, vrátane ignorovania Biblie alebo náboženských textov a odmietnutie Boha.
- Náboženské texty týkajúce sa manželských povinností zneužívajú partneri na vynucovanie sexuálneho styku.
- Ženy, ktoré sa pokúšajú vzdorovať násilliu a nátlaku, sú obviňované z toho, že zlyhali ako partnerky, aj ako matky.

- Ak sa žena pokúsi vystaviť partnera zodpovednosti za jeho zneužívajúce a násilné správanie, on to popiera a odkazuje ju na Bibliu s tým, že žena je majetkom manžela.
- Ženám je bránené zúčastňovať sa na cirkevnom živote alebo na spoločenských aktivitách s ostatnými členmi cirkvi. Za svoju vieru sú vystavované výsmechu alebo sú nútené praktizovať náboženstvo, ktoré nie je ich vlastné a ktoré odmietajú.
- Ženám je zakazované pracovať mimo domova, pretože násilní partneri presadzujú striktné rozdelenie rolí muža a ženy v rámci rodiny.
- Zneužívajúci partner uskutočňuje všetky rozhodnutia bez toho, aby sa k nim žena mohla vyjadriť. Ak vyjadrí nesúhlas, odkáže ju na svoju autoritu ako hlavy rodiny (Thomson, 2007).

Spirituálne násilie sa neobmedzuje iba na určité náboženstvo alebo vyznanie. Každá osoba z akéhokoľvek systému viery je spôsobilá páchať spirituálne násilie. Medzi ďalšie charakteristické znaky spirituálneho násillia v rámci partnerského vzťahu patrí:

- zosmiešňovanie alebo urážanie náboženských alebo duchovných presvedčení druhej osoby,
- vyvolávanie pocitov hanby prostredníctvom využívania náboženských alebo duchovných presvedčení svojej partnerky,
- vynucovanie si výchovy detí vo viere, s ktorou partnerka nesúhlasí,
- zneužívanie náboženských textov alebo presvedčení na minimalizáciu alebo racionalizáciu násillia a zneužívania - fyzického, ekonomického, emocionálneho alebo sexuálneho.

(The National Domestic Violence Hotline).

Keď sa žena obráti so žiadosťou o pomoc na kňaza a snaží sa svoju situáciu vyriešiť, v mnohých prípadoch sa stretne s viktimizujúcim prístupom, s obviňovaním a zahanbovaním. Kňazi namiesto toho, aby násilie jednoznačne odsúdili a postavili sa na stranu ženy, často pristúpia k riešeniu formou zdieľanej zodpovednosti za násilie (Thomson, 2007).

Medzi viktimizujúce a bezpečie ohrozujúce reakcie kňazov alebo komunity v prípadoch spirituálneho násillia patrí napríklad:

- Riešenie situácie na spoločnom stretnutí s obeťou aj páchatelom. Žena tak nemôže o násilí hovoriť v bezpečnom a dôvernom prostredí a je vystavená riziku odplaty za odhalenie násillia.
- Ženám sú zo strany kňazov najčastejšie ponúkané riešenia v podobe potreby sebaspytovania a modlitby s odkazom na zmenu ich správania a podrobenia sa mužovi. Týmto prístupom je žene podsúvaná jej vlastná vina za násilie voči nej.
- Žena môže byť kňazom odrádzaná od privolania polície alebo návštevy lekára.
- Od žien v náboženských komunitách sa čakáva, že budú ignorovať sekulárne zdroje podpory a pomoci.
- Členovia kongregácie často obviňujú ženy a nútia ich, aby zostali spolu s páchatelom a udržali rodinu – aj za cenu ohrozenia jej bezpečia a bezpečia detí. Kňaz aj členovia náboženskej komunity v mnohých prípadoch ženám hovoria, že ich problémom nie je násilie, ale ich slabá viera (Thomson, 2007).

Postseparačné násilie

Špecifickou formou násillia, ktorú ženy zažívajú, je postseparačné násilie zo strany bývalého partnera alebo manžela. Odchod od násilného a zneužívajúceho partnera sa môže javiť ako najsamozrejmejší a najjednoduchší spôsob na zastavenie a zníženie násillia, ktorému ženy vo svojich vzťahoch čelia. Odchod je však pre ženy zvyčajne zložitý a nemusí viesť k zvýšeniu ich bezpečia. V skutočnosti môže odchod ohroziť bezpečie ženy vo väčšej miere než jej dočasné zotrvanie v násilnom vzťahu. V prípade

mnohých žien je odchod od násilného partnera najrizikovejším obdobím ich života.

Riziká pri odchode od násilného partnera

Doterajší výskum veľmi dobre zdokumentoval, že riziko násilia voči žene sa vystupňuje, keď si páchatel' uvedomí, že jeho partnerka ho chce opustiť, odišla a/alebo sa nevráti do vzťahu (Brownridge, 2006; Garcia et al., 2007; Johnson 2008; Sheehan et al., 2015). Páchatelia veľmi často pokračujú vo vzorcoch násilia aj po tom, ako ženy odídu, a to prostredníctvom *prenasledovania (ang. stalking), vyhrážania sa, útokov a pokusov o vraždu alebo vraždou* svojich bývalých partneriek (Juodis et al. 2014). Takéto správanie je prejavom pocitu nároku na vlastníctvo žien, ktoré si muži prostredníctvom tohto správania a nátlaku uplatňujú.

Keď ženy odídu od vysokokontrolujúceho partnera, riziko vraždy žien sa môže zvýšiť až deväťnásobne (Campbell et al., 2003). Páchatelia veľmi často používajú všetky možné prostriedky na znovuzískanie kontroly nad vzťahom alebo na pomstu za odchod (Eckstein, 2011). Výskum ukázal, že akákoľvek hrozba opustenia zneužívajúceho je pre ženy nebezpečná, pretože muž nad ňou stráca pocit kontroly (Campbell et al., 2003, Garcia et al., 2007). Garcia et al. (2007) zistili, že pravdepodobnosť vraždy sa ešte viac zvyšuje, ak žena opustila zneužívajúceho partnera pre iného partnera. Na základe zistení svojho výskumu Campbell et al., 2007 uvádzajú, že ženy boli najčastejšie zabitú v prvom roku po odchode od zneužívajúceho partnera. Zistenia z výskumu uvádzajú, že riziko vraždy súčasne eskaluje najviac v čase, keď si zneužívajúci partner uvedomí, že žena sa do vzťahu nevráti (Johnson 2008; Sheehan et al., 2015).

Pre mnohé ženy je z tohto pohľadu bezpečnejšie zostať (aspoň dočasne) v násilnom vzťahu než z neho odísť. Z uvedených dôvodov bolo uznané, že odchod zo zneužívajúceho vzťahu nemusí byť pre danú ženu v danom čase najbezpečnejším riešením. Navyše, nie všetky ženy chcú, alebo sú pripravené opustiť svojich partnerov. Niektoré ženy sa môžu rozhodnúť zostať vo vzťahu a na udržanie bezpečia pre seba a svoje deti môžu zvoliť iné stratégie na manažovanie bezpečia a znižovanie rizika počas toho, ako zostávajú vo vzťahu. Výskum a prax najmä v poslednom období potvrdzujú, že opustenie zneužívajúceho partnera nie je vždy to, čo môže žena chcieť a čo je pre ňu možné alebo prijateľné - napríklad z dôvodu ochrany detí, strachu z odplaty násilného partnera alebo z finančných dôvodov. Výskum aprax taktiež dlhodobo potvrdzujú, že odchod od partnera nemusí mať za následok okamžité ukončenie násilia, ale môže znamenať aj jeho eskaláciu.

Nebezpečné prenasledovanie - stalking

Násilie v intímnych vzťahoch a prenasledovanie bývalým partnerom predstavujú dve samostatné verzie násilia. Zo skúseností mnohých žien zažívajúcich násilie je zrejmé, že v niektorých prípadoch nefunguje ani právne oddelenie partnerov ako cesta k ukončeniu domáceho násilia. Násilie pokračuje naďalej, len v nových podmienkach prejde do alternatívnej podoby.

Hlavným znakom nebezpečného prenasledovania (angl. stalking) je posadnutosť, fixácia páchatela na určitú osobu, ktorú potom obťažuje systematicky nevyžiadanou a nechcenou pozornosťou. Takéto úmyselné konanie výrazne znižuje kvalitu života prenasledovanej osoby, môže ju priviesť k úplnému nervovému kolapsu. Podľa výskumu z roku 2014 Agentúry Európskej únie pre základné práva (FRA - The European Union Agency for Fundamental Rights) zažíva nebezpečné prenasledovanie partnerom/ bývalým partnerom alebo manželom/ bývalým manželom na Slovensku až 31 % žien, ktoré majú skúsenosť s násilím v intímnych vzťahoch.

Nebezpečné prenasledovanie je trestný čin podľa § 360a Trestného zákona. Tohto trestného činu sa dopustí ten, kto iného dlhodobo prenasleduje takým spôsobom, že to môže vzbudiť dôvodnú obavu o jeho život alebo zdravie (duševné alebo fyzické), život alebo zdravie jemu blízkej osoby alebo podstatným spôsobom zhoršiť kvalitu jeho života tým, že:

- sa vyhráža ublížením na zdraví alebo inou ujmom jemu alebo jemu blízkej osobe,

- vyhľadáva jeho osobnú blízkosť alebo ho sleduje,
- ho kontaktuje prostredníctvom tretej osoby alebo elektronickej komunikačnej služby, písomne alebo inak proti jeho vôli,
- zneužije jeho osobné údaje na účel získania osobného alebo iného kontaktu, alebo
- ho inak obmedzuje v jeho obvyklom spôsobe života.

Za takéto konanie páchatelovi v prípade dokázania viny hrozí trest odňatia slobody až na jeden rok.

Nebezpečné prenasledovanie zahŕňa správanie, ako napríklad sledovanie, prenasledovanie, obťažujúce volania, SMS, e-maily, obťažovanie doma - návštevy, zdržiavanie sa v okolí bydliska a práce s cieľom dostať sa do blízkosti nejakej osoby alebo s cieľom zastrašiť ju, obťažovanie v práci, zaangažovanie iných osôb na prenasledovaní, atď.

Hoffmann a Kükenová (2006) rozlišujú dve *formy prenasledovania* bývalým partnerom. Jedným je **defenzívne** prenasledovanie, nepredchádza mu žiadne fyzické násilie. Motívom je obsesívna, úporná snaha o obnovu vzťahu, ktorá môže mať podobu vyhľadávania kontaktu s bývalou partnerkou/om alebo zamerania na pokusy o uzmierovanie. Druhú formu predstavuje **ofenzívne** prenasledovanie, čo znamená pokračovanie fyzického násillia. Motívom je snaha o obnovenie kontroly a moci nad ženou. Pri ofenzívnom prenasledovaní je nevyhnutné primárne sa zamerať na ochranu ženy pred fyzickým napadnutím. Vyhľadanie pomoci z jej strany však mnohokrát býva spúšťačom ďalšieho nárastu násillia a výbuchov agresie u prenasledovateľa.

Pokračovanie násillia po odchode z násillného vzťahu

Ženy, ktoré sa pokúšajú odísť alebo odídu od násillných partnerov, môžu zažívať pokračovanie násillia prostredníctvom rôznych nátlakových a násillných donucovacích taktík, ktorými chcú muži zabrániť ženám v odchode, pomstiť sa im alebo prinútiť ich k návratu. Násillný a zneužívajúci partner nedokáže znieť, že žena má vlastnú vôľu a že sa sama rozhodne, kde a s kým bude žiť. Ide teda o pokus nadobudnúť, udržať si alebo znovu získať moc vo vzťahu, alebo potrestať ženu za ukončenie vzťahu.

Avizovaný zločin je najvyšší stupeň prenasledovania, keď prenasledovateľ splní hrozbu, ktorú predtým oznámil. Je to konečná kulminujúca fáza nebezpečného prenasledovania, keď obťažovanie a prenasledovanie prejde do vyhrážania sa. V týchto prípadoch existuje vysoká miera rizika, že hrozby násillných osôb budú uskutočnené.

Príklady "avíz", po ktorých môže nasledovať reálne naplnenie hrozieb zo strany násillných a zneužívajúcich partnerov / bývalých partnerov:

„Keď ťa nebudem mať ja, nebude ťa mať nikto!“

„Rozvodu sa nedožiješ!“

„Keď sa nevrátiš, zabijem deti a potom seba!“

“Keď podáš žiadosť o rozvod, už nikdy neuvidíš svoje deti.”

“Keď nebudem vychovávať svoje deti ja, nebude ani nikto iný!”

„Do týždňa je po tebe!“ a pod.

13 Vývoj konceptov v OBLASTI NÁSILIA v intímnych vzťahoch

Napriek tomu, že po desaťročiach výskumu a práce so ženami a deťmi zažívajúcimi násilie boli vypracované modernejšie teórie, ktoré reálnejšie opisujú problém násilia páchaného na ženách v intímnych vzťahoch, ešte stále sa v niektorých oblastiach stretávame s dávno prekonanými teóriami. Priepasť medzi novými teóriami a poznatkami, ktoré sú ešte stále uplatňované v praxi a vo vzdelávaní rôznych profesií, ale aj v oblasti znaleckého posudzovania, je v niektorých prípadoch 40-ročná. Tieto prekonané teórie sú vyjadrením nesprávnych presvedčení a mýtov, ktoré spolu vytvárajú veľmi zúžený pohľad na komplexný problém násilia a zneužívania v intímnych vzťahoch askúsenosti žien. Ich výsledkom je nereálna stereotypný obraz "ideálnej obeť" a "správnej týranej ženy".

Prekonané teórie o násilí v intímnych vzťahoch

V minulosti existovali presvedčenia, že ženy zažívajúce násilie skrývajú vedomú alebo nevedomú potrebu bolesti a túžbu po potrestaní a ženy boli obviňované, že násilie "provokujú". Vznikla široká škála teórií, ako napríklad teória ženského masochizmu, na objasnenie toho, prečo ženy zostávajú so zneužívajúcimi partnermi (Snell et al., 1964; Shainess, 1979; Young, Gerson, 1991).

Feministické aktivistky a sociálni vedci a vedkyne tieto "psychodynamické názory napadli a spochybnili a pomohli vytvoriť nový obraz zneužívaných žien, ktorý zdôrazňoval podmieňujúcu rolu pohlavia." Súčasne zdôraznili vonkajšie obmedzenia ovplyvňujúce možnosti žien odísť (Anderson, Saunders, 2003:164). V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia boli vysvetlenia dôvodov, prečo zneužívaná žena odchádza alebo neodchádza primeranejšie (Dobash, Dobash, 1992; Anderson, Saunders, 2003). Dôraz bol kladený na interné a externé vysvetľujúce faktory, ktoré sa však značne líšili a mnohé teórie "kombinovali psychologickú interpretáciu s vonkajšími faktormi. Väčšina týchto štúdií sa pokúsila zohľadniť štrukturálne obmedzenia na rozhodnutie ženy odísť alebo zostať, ako aj psychologické faktory" (Anderson, Saunders, 2003, s.164). Štrukturálnymi obmedzeniami v tomto zmysle rozumieme faktory, ktoré ovplyvňujú rozhodnutia žien a zužujú ich možnosti bezpečného, slobodného a reálneho riešenia situácie násilia. Ide napríklad o nedostatočnú ochranu zo strany polície, nedostatok bezpečných ženských domov, dostupnosť poradenských centier a pod. V širšom slova zmysle ide o nerovnomerné rozdelenie moci a ekonomických zdrojov medzi mužmi a ženami v spoločnosti, t.j. štrukturálnu nerovnosť, ktorá udržiava ženy v podriadenom postavení, udržiavanie patriarchálnych presvedčení a vzorcov správania v spoločnosti, toleranciu násilia v rodinách a celkovo nerešpektovanie zákonom stanovených povinností a nevyužívanie možností na ochranu žien a detí pred násilím.

Ženské hnutie proti násiliu na ženách prešlo od svojho vzniku dlhú cestu. Pôvodne stáli na čele ženského hnutia a hnutia proti násiliu páchanému na ženách samotné ženy zažívajúce násilie a ženy, ako aktívne bojovníčky bojujúce za ľudské a ženské práva. Tieto hnutia mali povahu "Ženy ženám", keď si ženy pomáhali navzájom. K skúsenostiam iných žien pristupovali s rešpektom a porozumením a nie ako expertky na ich život. Postupne sa však vo svete aj u nás táto oblasť profesionalizovala – na čom nie je nič zlé, ale pôvodná myšlienka organizácií budovaných priamo ľuďmi zdola (grassroots organizations) sa postupne vytráca. Na Slovensku dnes našťastie stále pôsobia ženské organizácie, ktoré túto myšlienku a princípy rešpektujú a udržiavajú. Pri riešení problému násilia páchaného na ženách a v intímnych vzťahoch bez dodržiavania týchto pôvodných princípov východísk hrozí riziko, že pomáhajúce profesie sa dostanú do pozície expertov na život ženy. Bez rešpektovania ženy ako aktívnej účastníčky procesu rozhodujúcej o svojom živote bude klientkou a nie partnerkou a budeme k nej pristupovať ako k bezmocnej obeť, namiesto toho, aby sme s ňou spolupracovali, posilňovali ju a správdzali v náročnom období jej života.

Stereotypný obraz "správnej týranej ženy"

V roku 1994 uverejnila Renee A. Callahan článok "Môže sa, prosím, postaviť "správna" týraná žena?"

Hľadanie realistickej právnej definície Syndrómu týranej ženy. Článok sa venuje rozšírenému používaniu Syndrómu týranej ženy, avšak jeho hlavný odkaz spočíva v tom, že upozorňuje na riziká spojené s úzkym konceptom problému zneužívania vo vzťahoch, ktorého výsledkom je stereotypný obraz zneužívanej, teda "správnej týranej ženy".

Stereotypný obraz ženy zažívajúcej násilie a zneužívanie zobrazuje ženu, ktorá

- je bezmocná a pasívna,
- nebráni sa násiliu (dokonca nebráni ani svoje deti),
- fyzicky sa nebráni,
- nevie, že zažíva násilie,
- neargumentuje, neprotirečí,
- o násilí nikomu nehovorí, resp. ho popiera,
- nekriticky uctieva partnera; jej vnímanie seba, vzťahu a partnera sa nemení,
- nezisťuje informácie a nehľadá riešenia,
- je neschopná robiť vlastné rozhodnutia,
- od násilného partnera neodchádza, atď.

Tento "ideál správnej týranej ženy" nedokáže splniť žiadna žena. Výskum a prax sú v priamom rozpore so stereotypným obrazom bezmocnej a pasívnej ženy a jej reakcie na násilie. Ženy v násilných a zneužívajúcich vzťahoch prechádzajú zložitým a zdĺhavým procesom zmeny. Mnoho žien môže na začiatku vzťahu zodpovedať obrazu "obete", ktorý o nich vytvorila napríklad teória Syndrómu týranej ženy. To znamená, že žena môže v skoršom období zneužívajúceho vzťahu problém násilia bagatelizovať, popierať ho, môže preberať zodpovednosť za násilie, ktoré zažíva a môže pôsobiť bezmocne a pasívne. Toto je však fáza, ktorou prejde veľké množstvo žien, a rovnako veľké množstvo žien sa z tejto fázy vnímania seba, partnera a vzťahu posunie k úplne inému pohľadu a k vytrvalej aktivite a obhajobe svojich práv.

Ak príde žena k odborníčke / odborníkovi alebo znalkyni/ znalcovi, ktorí sa riadia teóriami vykresľujúcimi nesprávny a neplatný obraz ženy so skúsenosťou so zneužívaním, a oni „nenájdu“ ženu v tomto prvom štádiu, ale v niektorej z neskorších fáz zmeny, táto žena nebude spĺňať kritériá a predstavu o tom, ako sa má správať a myslieť "správna týraná žena". Na Slovensku sú vďaka tomuto prístupu v rôznych konaniach poškodzované aj vážne zranené ženy a ženy, ktoré zažili veľmi vážne zneužívanie alebo ohrozenie života. Tento prístup, ktorý sa na ženy pozerá prostredníctvom rigidných a nesprávnych teórií a presvedčení, mnohokrát zostáva odolný voči novým vedeckým zisteniam a poznatkom z praxe. A mnoho páchatelov násilia sa vďaka tejto praxi vyhne trestu.

Syndróm týranej ženy

Reakcie žien na násilie sa pokúšali vysvetliť dve konkurenčné teórie - Syndróm týranej ženy a Teória tej, ktorá prežila.

Lenore Walkerová (1979, 1984) vyvinula teóriu „*Syndrómu týranej ženy*“, v ktorom ako jeden z prvkov použila koncept *naučenej bezmocnosti* experimentálneho psychológa Martina Seligmana (1975). Walkerová použila tento koncept na vysvetlenie toho, prečo žena v "konštantnom stave strachu" zo zneužívajúceho vzťahu jednoducho neodíde.

Podľa Walkerovej možno všetky *symptómy u týraných žien* rozčleniť do troch kategórií. Prvú predstavujú príznaky spadajúce pod *posttraumatickú stresovú poruchu* (PTSP). Druhá kategória zahŕňa príznaky spojené s konceptom *naučenej bezmocnosti* (Seligman, 1975) a tretia obsahuje *sebazníčujúce reakcie* žien. Ide o paradoxné účinky viktimizácie blízkym človekom, predovšetkým u dlhotrvajúceho týrania.

Teória naučenej bezmocnosti predpokladala, že deficit v motivácii, poznávaní a v emóciách sú

výsledkom toho, že zneužívané ženy sa opakovane, ale neúspešne pokúšajú získať pomoc, ktorú potrebujú (Walker, 2009). Walkerová predpokladala, že ženy nebudú z násilných vzťahov odchádzať, pretože si po čase uvedomia, že žiadna z ich snáh nevedie k zmene násilníkovho správania a svoje vlastné činy začnú vnímať ako zbytočné. Naučená bezmocnosť potom môže viesť k depresiam a úzkostiam. Odkazy spoločnosti, že ženy sú zodpovedné za zneužívanie, môžu u nich ďalej zhoršovať pocit bezmocnosti. Mnoho poradcov a výskumníkov (vrátane samotnej Walkerovej) neskôr koncept kritizovali pre jeho dopad na záver, že ženy sú v reakcii na násilie pasívne (napr. Bowker, 1993; Peterson et al., 1993; Faigman, Wright, 1997). Dôkaz o prítomnosti znakov Syndrómu týranej ženy bol napríklad mnohými súdmi interpretovaný v neprospech ženy a viedol k mylnému záveru o tom, že ženy zažívajúce násilie trpia mentálnymi nedostatkami. Koncept naučenej bezmocnosti rovnako prispieva k tomuto vnímaniu žien. Syndróm týranej ženy zmenil dráhu násilia v blízkych vzťahoch na patológiu ženy. Súdy v dôsledku jeho používania stále viac nariaďovali - a dodnes nariaďujú ženám, aby sa podrobili znaleckému psychiatrickému posudzovaniu (Faigman, Wright, 1997).

Výskumu Walkerovej bolo ďalej vyčítané očividné porušovanie niektorých najzákladnejších aspektov výskumnej metódy. Teória (Syndróm týranej ženy a cyklus násilia), ktorá bola pôvodne navrhnutá ako sympatizujúca s feministickými ideálmi, tak dodnes posilňuje niektoré z najstarších a deštruktívnych stereotypov, ktoré sú historicky spájané so ženami (Faigman, Wright, 1997).

Hypotéza tej, ktorá prežila

Pri opisoch reakcií žien na násilie sú na jednom konci kontinua teórie prezentujúce ženu ako bezmocnú a pasívnu obeť. Na opačnom konci kontinua sú protichodné teórie, ktoré ženy vnímajú ako aktívne, kompetentné a odolné "preživšie" (survivors). Takouto teóriou je *Hypotéza preživšej* alebo tej, ktorá prežila („*The survivor hypothesis*“) Gondolfa a Fisherovej (1988), ktorí ženy v zneužívajúcich vzťahoch vnímali ako „bojovníčky o prežitie“. Na základe výskumu potvrdili, že ženy sa v skutočnosti stávajú čoraz viac aktívnejšími pri pokusoch zastaviť násilie, keď sa stane častejším alebo vážnejším. Gondolf a Fischerová (1988) skúmali počas 18-mesačného obdobia údaje od viac než 6612 žien. Väčšina žien v ich štúdiu (71 %), opustila svoj domov predtým, než sa stali obyvateľkami bezpečného ženského domu (sheltra). V 63 % prípadov ženy kontaktovali bezpečný ženský dom alebo právnik a viac ako polovica (53 %) privolala najmenej raz políciu. Tieto štatistiky sú v rozpore so stereotypným obrazom žien, ktoré sa „naučili“ byť bezmocné. Keď sa násilie stupňuje a jeho frekvencia zvyšuje, ženy sú čoraz viac aktívnejšie. Teória preživšej tvrdí, že ženy sú nielen aktívne v hľadaní pomoci, ale hľadajú aj viaceré možnosti pomoci. So stupňovaním násilia sa zvyšovala pravdepodobnosť vyhľadávania viacerých možností pomoci. Podľa vyššie uvedených autorov žena v násilnom vzťahu spočiatku za násilie obviňuje seba a snaží sa agresorovi vo všetkom vyhovieť. Keď sa však násilie stupňuje a situácia dosiahne tzv. «bod zlomu», začne žena bojovať o vlastné bezpečie, aktívne sa učí, pracuje na svojich vonkajších zdrojoch a alternatívach a vyvíja optimálne stratégie na prežitie a zastavenie násilia. Významným záverom spomínaného výskumu je, že zodpovednosť za neschopnosť a neochotu žien vymaniť sa z násilného vzťahu nesie do značnej miery spoločnosť, nie naučená bezmocnosť. Mnoho žien sa pokúša násilného partnera opustiť, častokrát však narážajú na nekompetentné jednanie tých, ktorí by im mali pomáhať a chrániť ich, a na nedostatok formálnych a neformálnych zdrojov pomoci a podpory.

Napriek pretrvávajúcim mylným presvedčeniam tak u odbornej, ako aj u laickej verejnosti, väčšina žien zo zneužívajúcich vzťahov napokon odíde. Aj keď niektoré ženy odídu pri prvých signáloch násilia, mnoho žien zostáva v takýchto vzťahoch po dlhý čas (Murray et al., 2015). Väčšina žien, ktoré odídu, tak urobia po niekoľkých rokoch eskalujúceho vážneho násilia. Ak sa do týchto vzťahov vrátia (aj keď len dočasne), deje sa tak často z dôvodu spoločenského tlaku, ekonomickej závislosti, neschopnosti podporovať svoje deti, stigmy a nedostatku sociálnej podpory (Pinnewala, 2009).

14 DYNAMIKA NÁSILIA

Tak ako sa v jednotlivých vzťahoch vyskytujú rôzne kombinácie viacerých foriem násilia, rôznorodá je aj dynamika násilných vzťahov. Aby sme porozumeli komplexnosti problému násilia, je nevyhnutné pochopiť dynamiku násilia a jej vzorce. Násilný vzťah je komplexný systém, v ktorom sú ľudia ovplyvňovaní vzájomnou interakciou. Pod dynamikou násilia rozumieme jeho vývoj, výskyt násilia v rôznom čase a v rôznej miere a jeho meniacu sa povahu. Násilný vzťah môže začať „jemnými“ prejavmi kontroly a vzbudzovania pocitov viny, neskôr môže prejsť napríklad do fyzického násilia kombinovaného s vážnym psychickým a ekonomickým násilím. Popri tom sa môžu vyskytovať obdobia relatívneho pokoja, ktoré môžu neskôr úplne vymiznúť. V inom vzťahu môže byť nástup násilia oveľa rýchlejší a fyzické násilie sa v tom prípade prejaví spolu s verbálnymi napadnutiami už v začiatkoch vzťahu. Každý páchatel' násilia má svoj vlastný scenár násilia. Pochopenie dynamiky násilia, ktorá je špecifická pre každý prípad násilia, je dôležité pri práci so ženami zažívajúcimi násilie, ktoré tak môžu lepšie rozoznať blížiacu sa nebezpečenstvo a mieru rizika. Pomáhajúcim profesiám môžu tieto poznatky pomôcť pri identifikovaní vysoko rizikových páchatel'ov násilia a pri vyvíjaní optimálnych intervencií a pri príprave bezpečnostných plánov pre situácie ohrozenia akútnym násilím. V rámci násilných vzťahov rozoznávame tri modely dynamiky násilia: periodickú, chaotickú a náhodnú. Periodická dynamika je reprezentovaná teóriou Cyklu násilia, náhodná Kolesom moci a kontroly a chaotická dynamika vychádza podľa Katerndahl et al. (2014) z Teórie rodinných systémov.

Modely dynamiky násilia

Cyklus násilia

Walkerová (1979) je aj autorkou teórie *Cyklu násilia*, ktorý bol v minulosti primárnym teoretickým modelom, ktorý sa používal na popis dynamiky násilia vo vzťahu. Dynamika násilia podľa Walkerovej prebieha v kruhu, v ktorom sa striedajú tri fázy. Fáza budovania napätia, fáza akútneho násilného incidentu a obdobie medových týždňov. Niektorí výskumníci a odborníci predpokladajú existenciu aj štvrtej fázy cyklu - "Obdobie pokoja a mieru" (Faigman, 1986). Bez intervencie sa cyklus a násilie neustále opakujú a v priebehu času stupňujú (Walker, 1979; Kantor, Jasinski, 1998). Táto teória je vsúlades dodnes prevládajúcim pohľadom na ženy zažívajúce násilie ako pasívne. V dôsledku toho sa v právnom systéme často vyžadovalo identifikovanie charakteristických fáz cyklu násilia opísaných Walkerovou, ktorých prítomnosť mala signalizovať násilie a zneužívanie vo vzťahu (Thompson, 2007; Kohn, 2008; Goodmark, 2009). Ak nebol tento cyklus v skúmanom prípade prítomný, malo to znamenať, že násilie sa vo vzťahu nevyskytovalo.

Teória Cyklu násilia ako súčasť väčšej teórie Syndrómu týranej ženy bola mnohými odborníkmi a odborníkmi kritizovaná z mnohých dôvodov, najmä však preto, že v skutočnosti zodpovedá tejto dynamike len zlomok násilných vzťahov (Dutton, 1992; McFarlane, 1999). Ďalší výskum priniesol konkrétnejšie poznatky o tom, že násilie sa nevyskytuje výhradne v rámci tejto predvídateľnej cyklickej dynamiky a že naopak, v mnohých prípadoch dochádza k násiliu chaoticky a nepredvídateľne, teda bez existencie fázy budovania napätia alebo medových týždňov (Dutton, 1993). Vo svojom výskume zaznamenali Katerndahl et al. (2014) dynamiku násilia podľa modelu cyklu násilia len 12 % prípadov násilia mužov voči svojim partnerkám. Na základe svojich zistení skonštatovali, že násilie v intímnych vzťahoch je zriedka predvídateľný periodický jav a že žiadny behaviorálny model neopisuje násilnú dynamiku pre všetky násilné vzťahy.

Napriek tomu, že výskum od roku 2009 priniesol zistenia o troch dominantných modeloch dynamiky násilia a zneužívania v intímnych vzťahoch - periodickej, chaotickej a náhodnej (Katerndahl et al., 2010; Katerndahl et al., 2014), paradigma Cyklu násilia sa požíva pri vzdelávaní a tréningoch o násilí v intímnych partnerských vzťahoch od roku 1979 až do súčasnosti.

Koleso moci a kontroly

Koleso moci a kontroly je taktiež všeobecne používaným nástrojom na porozumenie dynamike domáceho násillia. Katerndahl et al. (2014) vo svojej štúdií charakterizujú túto dynamiku ako náhodnú, čo znamená, že vzorce sa neopakujú, nie je možné identifikovať konkrétnu príčinu a že intervencie majú nepredvídateľné výsledky. V ich štúdií je táto náhodná dynamika násillia v intímnych vzťahoch zastúpená v najväčšej miere (59%).

Tento model bol vyvinutý v 80-tych rokoch 20. storočia v rámci projektu Intervention Project v Duluth, Minnesota, USA. Vychádza priamo z opisov skúseností samotných žien, ktoré zažili násillie a zneužívanie zo strany svojich manželov a partnerov. V centre kolesa sú slová „*moc a kontrola*“, ktoré súčasne definujú východiská modelu, ako aj podstatu a poznávacie znamenie násillia v intímnych partnerských vzťahoch. Samotný kruh (obr. 1) pozostáva z ôsmich kategórií násillia, ktoré sú pri uplatňovaní násillia zo strany násilných a zneužívajúcich mužov navzájom prepojené.

Osem kategórií násillia tvorí:

- *zastrašovanie* – zastrašovanie ženy pohľadmi, činmi alebo gestami; rozbíjanie vecí, ničenie osobných vecí a majetku ženy; týranie domácich zvierat, predvádzanie zbraní,
- *emocionálne zneužívanie* – zhadzovanie a ponižovanie ženy; podkopávanie jej sebavedomia a sebadôvery, používanie nadávok voči žene; vnucovanie myšlienky, že je blázon; vnucovanie pocitov viny,
- *izolácia* – kontrolovanie aktivít ženy a toho, s kým sa žena stretáva, o čom hovorí, čo číta, kam chodí; obmedzovanie jej sociálnych kontaktov; vysvetľovanie obmedzujúceho a kontrolujúceho správania žiarlivosťou,
- *bagatelizácia, popieranie a obviňovanie* – zľahčovanie alebo popieranie svojich skutkov; obavy partnerky vyplývajúce z týchto skutkov neberie vážne; zvalovanie viny za násillie na ženu,
- *zneužívanie detí* – na vyvolávanie pocitov viny u ženy; na odovzdávanie správ pre ženu; zneužívanie návštev detí na obťažovanie ženy; vyhrážanie sa žene, že jej vezme deti,
- *uplatňovanie mužských privilégií* – správanie sa k žene ako k slúžke; uskutočňovanie dôležitých rozhodnutí bez účasti ženy; správanie sa ako „pán hradu“; osobovanie si práva určovať čo je rolou muža a ženy,
- *ekonomické zneužívanie* – bránenie žene, aby získala alebo si udržala zamestnanie; nútenie ženy, aby musela žiadať peniaze; pridelovanie peňazí; branie peňazí žene; bránenie v prístupe k informáciám o rodinných financiách a k rodinným financiám,
- *nátlak a hrozby* - vyhrážanie sa žene, že urobí niečo, čo žene ublíži; vyhrážanie sa opustením ženy, samovraždou, udaním na „sociálke“; nútenie k nelegálnym činom.

Každá kategória násillia v rámci kolesa je charakterizovaná príkladmi násilného a zneužívajúceho správania, ktoré partner používa na nastolenie a udržanie moci a kontroly. Zatiaľčo týchto osem častí opisuje psychologické taktiky, fyzické a sexuálne násillie je uvedené na vonkajšom okraji kolesa. Toto ich umiestnenie poukazuje na to, že fyzické a sexuálne násillie nemusia byť najčastejšie používanou formou násillia, ale že sa v násilných vzťahoch taktiež vyskytujú (Stoever, 2013).

Obrázok č. 1: Koleso moci a kontroly (zdroj: Intervention Project Duluth, Minnesota, USA)

Chaotická dynamika

Podľa Katerndahl et al. (2014) sa chaotické systémy alebo dynamika vyznačujú tým, že vzory systémov sú niekedy predvídateľné z krátkodobého hľadiska, avšak z dlhodobého hľadiska sú nepredvídateľné, môžu sa opakovať, ale ich dráhy môžu byť odlišné, sú ovplyvniteľné vzájomne sa ovplyvňujúcimi faktormi, malé zmeny môžu spôsobiť veľké zmeny a intervencie majú nepredvídateľné výsledky. V ich štúdii sa táto dynamika vyskytovala v 30 % prípadov násilia mužov voči ženám.

15 Účel NÁSILNÉHO SPRÁVANIA V INTÍMNYCH VZŤAHOCH

Dobash a Dobash (1992) zdôrazňujú, že pre pochopenie násilia v intímnych vzťahoch je zásadné, aby sme porozumeli používaniu kontroly a jej účelu. Muži používajú násilie a zneužívanie v intímnych vzťahoch voči svojim partnerkám (alebo bývalým partnerkám) ako vysoko regulované a kontrolované, teda dobre riadené. Násilníci používajú na kontrolu svojich žien a detí rôzne taktiky vrátane dobre riadených výbuchov zlosti a zastrašovanie, a pri konfrontácii so svojím správaním uvádzajú hnev a zlosť ako ospravedlnenie po čine (Gondolf a Russell, 1986).

Moc a kontrola

Pojmy moc a kontrola predstavujú dve základné kategórie, ktorými vysvetľujeme, prečo muži páchajú násilie na ženách. Dobash a Dobash (1979) pripomínajú, že rigidné presvedčenia mužov o rozdelení rolí mužov a žien vo vzťahu a v rodine, ich pocity nárokov a potreba moci a kontroly hrajú

v správaní násilných a zneužívajúcich mužov omnoho dôležitejšiu úlohu ako uvádzaný hnev.

Násilie používané vo vzťahu plní pre agresora buď fiktívny alebo skutočný účel:

- nastolí jeho prevahu, alebo dočasný pocit sebaistoty,
- môže mu priniesť uspokojenie z pomsty,
- vytvára ilúziu moci nad druhými,
- je to pre neho zvyčajne jediný spôsob ako opäť získať kontrolu nad rôznymi nevypočítateľnými situáciami,
- jeho negatívny sebaobraz sa prostredníctvom násilia a získaného pocitu moci a prevahy mení na pozitívny,
- pocit triumfu je krátkodobý, násilie je neustále opakované a stupňované.

Ako je uvedené vyššie, k násiliu nedochádza v dôsledku straty kontroly násilníka nad svojim správaním a reakciami. Evidentná schopnosť násilníka selektovať objekty a prostredie, kde môže uplatniť svoju moc a kontrolu, potvrdzuje účelovosť jeho konania a plnú zodpovednosť za svoje správanie. V takomto prípade hovoríme o agresii, ktorá je na cieľ orientovaná a úmyselná. Ide o kontrolované správanie. Nie je to niečo, čo „sa stane“. Každý muž, ktorý je násilný a zneužívajúci, má pocit nároku a cíti právo trénovať a trestať svoju partnerku za domnelé prehrešky voči ním nastoleným pravidlám. Jeho konečným cieľom je dosiahnutie absolútnej poslušnosti a podriadenosti ženy, a aj detí. V prípade, že sa žena bráni, jej sebaobranu vníma a opisuje násilný partner ako prejav agresie voči sebe.

Taktiky na udržanie moci a kontroly vo vzťahu

Agendou násilného partnera alebo bývalého partnera je kontrola mysle ženy. Násilník svoju agresiu dávkuje a stupňuje a násilie môže mať najmä spočiatku plazivý, postupný charakter a násilie sa môže vyskytovať s veľkými časovými odstupmi a v rôznej miere závažnosti.

Cieľom taktík násilných mužov môže byť napríklad:

- udržiavať myseľ ženy v strachu,
- čo najrýchlejší nástup napätia, stresu a úzkosti u ženy,
- prinútiť ženu k absolútnej poslušnosti a prispôsobeniu sa pravidlám a presvedčeniam násilníka,
- okamžitá reakcia ženy na požiadavky násilníka.

Moc a kontrolu v intímnych vzťahoch vnímame ako vzorce a súčasne ciele zneužívajúceho správania. Prostredníctvom uplatňovania a udržiavania moci, a kontroly si muži vynucujú mužské privilégia vo vzťahu a absolútnu poslušnosť, a podriadenie zo strany žien. **Kontrolujúce správanie** chápeme ako taktiku, ktorú používajú muži na zmenu sebaobrazu žien, obmedzenie iných vzťahov žien, ich kontaktu s druhými ľuďmi a podporujúcim okolím, nezávislosti žien, ich moci a schopnosti robiť samostatné rozhodnutia tak v každodenných aktivitách, ako aj z dlhodobého pohľadu.

Donucovacia kontrola (angl. *coerciv control*, Stark, 2007) je taktika, ktorú zneužívajúci muži používajú na podriadenie žien a potlačenia ich autonómie a odporu, čo posilňuje ich moc. Zneužívajúci muži sa môžu zapojiť do širokého spektra kontrolujúceho správania bez toho, aby sa uchýlili k fyzickému násiliu a popri tom udržiavali moc nad svojou partnerkou, a zbavovali svojho partnera určitých slobôd.

Koercitívnou kontrolou MÁME NA MYSLI vzorec priebežne uplatňovanej zámernej despotickej taktiky, ktorú používa (zvyčajne mužský) páchatel' so zámerom ovládať myšlienky, presvedčenia či správanie ženskej obete a/alebo ju trestať za vzopretie sa nariadeniam. Nejde o jednorazový incident, ale o účelný vzorec správania, ktorý sa prejavuje v priebehu času tým, že jedna osoba uplatňuje moc, kontrolu alebo nátlak voči druhej osobe.

Kontrolujúcim správaním sa rozumie súbor úkonov, ktorých účelom je urobiť osobu podriadenou a/alebo závislou prostredníctvom toho, že páchatel' ju izoluje od zdrojov podpory, využíva jej zdroje

a kapacity na osobný zisk, odopiera jej prostriedky potrebné na nezávislosť, odpor a únik a reguluje jej každodenné správanie.

Nátlakovým správaním sa rozumie pokračujúci úkon alebo vzorec úkonov napádania, vyhrážania sa, ponižovania a zastrasovania alebo iné zneužívanie, ktoré páchatel používa na ublíženie, potrestanie alebo vystrašenie obete (Home Office 2015).

Nasledujúce **TAKTIKY** používajú násilní a zneužívajúci muži v rámci jednotlivých foriem násilia a v ich vzájomných kombináciách:

Zastrasovanie

Medzi prejavy zastrasovania patria napríklad pohľady, gestá a skutky, ktoré majú žene pripomenúť hrozbu potenciálneho fyzického násilia, ako napríklad ničenie predmetov, partnerkinho majetku, týranie domácich zvierat alebo vystavovanie zbraní. Taktiež môže ísť o situácie opustenia ženy (adetí) na nebezpečnom mieste. Cieľom tejto taktiky je vyvolanie strachu prostredníctvom manipulácie a kontroly nad ženou. Manipulácia v tomto prípade "útočí" na city a obchádza kritické myslenie.

Vyhrážanie sa

Medzi prejavy patrí napríklad vyhrážanie únosom alebo odobratím detí, ublížením žene, deťom, rodine alebo zvieratám, vyhrážanie samovraždou alebo spôsobovaním problémov na úradoch, u zamestnávateľa, rodiny alebo u priateľov a pod. Jedným z cieľov je prinútenie ženy k poslušnosti, znovuzískanie alebo posilnenie kontroly nad ženou, odradenie ženy od hľadania pomoci a od odchodu zo vzťahu.

Verbálne napadnutia

Medzi prejavy verbálneho násilia patrí napríklad kričanie, nadávanie a posmievanie sa, obviňovanie ženy a jej zahanbovanie. Cieľom je "disociácia" pocitov vlastnej hodnoty a nezávislosti v prežívaní ženy, vyvolanie pocitu, že žena nemá žiadne východisko ani možnosť úniku zo vzťahu a situácie, alebo že bez partnera (aj keď násilného) nemá nič a nič neznamená. Medzi verbálne napadnutia zahŕňame aj neustálu kritiku a ponižovanie. Cieľom neustálej kritiky je vytvoriť v žene trvalý pocit previnenia a u kritizujúceho pocit morálnej prevahy. Ide o snahu o vytvorenie a zvýšenie, v tomto prípade falošného pocitu vlastnej hodnoty a sebaúcty prostredníctvom ponižovania druhých.

Manipulácia

Základom vzťahu sa stáva kontrola vo forme dominantnosti. Nasleduje násilie a zneužívanie. Manipuláciou sa násilný partner usiluje o dosiahnutie a udržanie kontroly nad ženou. Komunikácia je zredukovaná na požiadavky a ultimáta. Cieľom je prostredníctvom znervózňovania, rušenia, rozptyľovania, vyčerpávania, izolácie vprežívaní vlastných pocitov acieľov, apod. maskovanie svojich skutočných úmyslov a prinútenie ženy, aby prijala verziu reality a vinu za násilie. Konečným cieľom je udržanie nerovnomerného rozloženia moci vo vzťahu a udržanie kontroly nad ženou a deťmi.

Poznávacím znamením manipulujúcich násilných a zneužívajúcich mužov je priepastný rozdiel medzi obrazom a správaním na verejnosti a v domácnosti, a ďalej:

- rigidné, tradičné názory na pohlavné role alebo rodičovstvo,
- negatívne postoje voči ženám vo všeobecnosti,
- obviňovanie partnerky z vlastného násilia, z dôvodu, že zlyhala pri napĺňaní ich očakávaní, aká má byť „dobrá manželka a matka“,
- túžba dominovať,

- kontrolujúce správanie,
- hyperkritické postoje,
- preceňovanie seba samého,
- sebecko a egocentrizmus,
- extrémna žiarlivosť a panovačnosť, ktorá zväčša vedie k izolácii obeti od príbuzných a rodiny,
- odmietanie prevziať zodpovednosť za násilie - násilní muži sa vyhovárajú na stratu kontroly, účinky alkoholu alebo drog, frustráciu, stres a/alebo na správanie ženy,
- popieranie existencie násillia alebo bagatelizovanie vážnosti násillia a jeho vplyvu na obeť a ďalších členov rodiny,
- zodpovednosť za svoje správanie kladú páchatelia mimo seba,
- dvojaký meter na podmienky pre seba a pre partnerku,
- kladenie si nereálnych požiadaviek a dvojitá väzba v komunikácii (napríklad "buď doma s deťmi a súčasne zarábaj veľa peňazí"),
- často je prítomný narcistický štýl osobnosti - dôraz na imidž.

(Spracované podľa MCBW „Understanding Men Who Batter“).

Psychická manipulácia zameraná na spochybnenie duševného zdravia osoby (Gaslighting)

Gaslighting je sofistikovaná, skrytá manipulácia a týranie, ktoré deštruuje a rozkladá integritu ženy, manipuluje s realitou a popiera ju. Toto správanie ženu izoluje od podpory. Cieľom je, aby žena prestala dôverovať svojim zmyslom. Žena je zmätená, nedokáže sa zorientovať tak, aby si všetky fakty mohla spojiť do logického celku tak, aby jej dávali zmysel. Konečným cieľom je, aby žena prestala veriť svojim pocitom a názorom, aby prijala realitu komunikovanú mužom a dosiahnutie úplnej závislosti od muža.

Neutralizácia odôvodnenia, oprávnenia a racionalizácia násilných činov

Táto taktika na ovládanie ženy sa prejavuje nasledovným:

- odmietanie zodpovednosti za zranenia, ktoré násilný muž spôsobil,
- pokusy o status obeť - prehodenie role obeť a páchatel'a,
- zničenie obrazu ženy a vytvorenie jej obrazu ako nedôveryhodného svedka,
- odvolávanie sa k vyššej autorite atď.

Najväčším rizikom a aj zámerom páchatel'a násillia v intímnych vzťahoch je v tomto prípade príprava prostredia pre ďalšie takého činy.

Izolovanie jednotlivých násilných skutkov v komunikácii

Páchatelia násillia sa snažia zabrániť nielen tomu, aby ich partnerky konfrontovali s ich vlastným správaním, ale aj tomu, aby ženy vnímali a pomenovali vzťah ako násilný. Násilní muži sa snažia o to, aby žena vnímala jednotlivé násilné skutky maximálne ako vybočenie z normy alebo ako od seba navzájom oddelené, izolované incidenty. Cieľom tejto taktiky je zabrániť žene, aby videla súvislosti medzi tým, "čo sa deje", a skutočnosť, že jej partner a vzťah sú násilné a zneužívajúce. Muži sa týmto spôsobom uistujú, že násillie nie je vnímané ako charakteristický znak ich vzťahu, ale skôr ako fragmentovaný incident oddelený od vzťahu. Mnoho mužov sa prostredníctvom tejto taktiky snaží aj ovymazanie vlastnej spomienky na násillie z pamäti žien (Dobash et al., 1999a; Dobash et al., 1999b).

Dobash et al. (1999a, 1999b) a Cavanagh et al. (2001) konštatujú, že ak nie je násillie pomenované, alebo nebolo umožnené, aby bolo pomenované, potom je pravá podstata jeho existencie popieraná a skúsenosti žien sú interpretované ako "nereálne".

Ospravedlňovanie násilia a zneužívania

Ďalšia taktika páchatel'ov, s ktorou sa ženy môžu stretnúť, je ospravedlňovanie páchatel'ovho správania a pokusy o zdieľanú zodpovednosť oboch partnerov. V zneužívajúcom vzťahu sa táto stratégia mužov vyskytuje ako ospravedlňovanie násilia pripisujúc vinu žene alebo rôznym vonkajším faktorom.

Minimalizovanie a bagatelizovanie násilia

Násilné osoby minimalizujú a bagatelizujú svoje násilné činy a správanie. Podceňovanie a skreslenie dôsledkov zahŕňa selektívna nepozornosť a kognitívne skreslenia, keď sa jednotlivci pokúsia vnútorne sa vzdialiť od následkov svojich činov.

Násilní a zneužívajúci muži používajú v tomto rôzne zahmlievacie taktiky, ako napr.:

- selektívne pamätanie si udalostí,
- dehumanizácia ženy a „odôvodňovanie“ násilia,
- pripísanie viny žene,
- odmietanie zodpovednosti za násilné správanie.

Izolácia

Medzi najčastejšie spôsoby izolácie patrí kontrolovanie toho, čo žena robí, s kým sa stýka alebo koho kontaktuje. Násilník môže ženu držať proti jej vôli, brániť jej v používaní auta alebo telefónu, v chodení do práce alebo do školy. Jeho cieľom je odcudzenie ženy (a detí) od rodiny, priateľov a známych a odstrihnutie od akejkoľvek podpory a pomoci zvonka. Ďalším cieľom je nešírenie informácií o násilnom správaní muža mimo domova. Konečným cieľom je absolútna kontrola muža nad ženou tým, že ju systematicky pripraví o všetky vonkajšie zdroje a kontakty s okolím. Stark (2007:262) toto správanie mužov zhrnul do svojho konštatovania, že "Izolácia sa vyvíja prostredníctvom hry na mačku a myš, v ktorej sa žena pokúša vytvoriť a zneužívajúci partner nájst' a zničiť bezpečnostné zóny ženy, kde by mohla zachovať a uplatňovať autonómiu".

Kontrola pohybu a kontaktov

Cieľom páchatel'a násilia je, aby mu žena bola sústavne k dispozícii. Nesmie uniknúť z jeho dosahu, aby ani na chvíľu neprecitla. Murray (2015) k uvedenému poznamenáva, že keď sú zneužívajúci a násilní partneri extrémne kontrolujúci, schopnosť žien uskutočňovať akékoľvek zmeny - či už v rámci vzťahu alebo mimo neho, je často obmedzená.

1.6 POSUDZOVANIE NÁSILIA

V oblasti posudzovania prítomnosti násilia vo vzťahu, miery jeho závažnosti, ako aj jeho dopadov na ženu a deti musíme mať na mysli základné pravidlo - kontext je všetko. Príbeh každej ženy, ktorá zažíva násilie a zneužívanie, sa vyvíjal a menil, mal svoju povahu, dynamiku, význam, dôsledky a ovplyvňovali ho rôzne interakčné, vnútorné a vonkajšie faktory. Z toho dôvodu je nevyhnutné, aby žena, ktorá sa rozhodla prehovoriť o svojej skúsenosti, mala príležitosť povedať celý príbeh, v ktorom sú jednotlivé zážitky kúsky skladačky. Tie vytvárajú celkový obraz násilia, ktoré prežila.

Taktiež je potrebné mať na mysli, že každý páchatel' násilia je orientovaný na oklamanie systému a využitie všetkých jeho slabých miest. Zákony, justičný systém, políciu, znalecké posudzovanie a inštitúcie poskytujúce pomoc ženám a ich deťom vníma ako prekážku, ktorú treba odstrániť alebo ju využiť vo svoj prospech.

Okrem fragmentovania jednotlivých skúseností žien a nemožnosti povedať príbeh v jeho kontexte, je ďalším rizikom pri posudzovaní násilia úzka definícia komplexného javu, akým násilie v intímnych vzťahoch a násilie na ženách je. Týmto úzkym a rigidným vymedzovaním pojmu násilia a jeho foriem sa znižuje počet identifikovaných a vyriešených prípadov.

Princípy a východiská pri posudzovaní prítomnosti a miery násilia

Na násilie páchané na ženách a v intímnych vzťahoch je nevyhnutné nazerať a definovať ho vo všetkých súvislostiach. V tejto súvislosti by sme sa mali snažiť porozumieť aj obmedzeniam, v rámci ktorých sa ženy snažia svoju situáciu vyriešiť. Dobrým príkladom porozumenia týchto obmedzení je vnútorná dilema alebo vnútorný konflikt, ktorý prežívajú ženy so skúsenosťou s násilím. Na jednej strane pokiaľ žena násilníkovi vyhovie, zažíva vnútorný konflikt, ak mu nevyhovie, zažíva silný vonkajší konflikt.

Jedným z nesprávnych presvedčení avýchodísk pri hodnotení násilia je presvedčenie, že zneužívanie alebo násilie "buď je alebo nie je." Naopak, ide o kontinuum. Keď uvažujeme o tom, či je nejaký vzťah násilný alebo zneužívajúci, mali by sme vždy rozmýšľať o dvoch rovinách:

- toxicita násilia, t. j. jeho závažnosť,
- chronicita násilia, t. j. jeho výskyt a intenzita.

Ako sme uviedli v časti "Stereotypný obraz "správnej týranej ženy"", v mnohých prípadoch majú aj odborníci nereálne predstavy a presvedčenia o tom, ako sa má správať a myslieť "ideálna obeť", teda že má byť pasívna a má pôsobiť bezmocne. Ak ženy, ktoré nezodpovedajú tomuto obrazu, vyhľadajú pomoc alebo prídu k znalcovi na posudzovanie, prípadne sa obrátia na niektorú inštitúciu, nezodpovedajú kritériám, ktoré u nich niektorí odborníci hľadajú, práve z tohto dôvodu je im odmietnutá pomoc a podpora, alebo je ich prípad posúdený nesprávne a nemajú tak prístup k spravodlivosti.

V niektorých prípadoch sa ženy obrátia so žiadosťou o pomoc aj po dlhšom období, keď už odišli zo vzťahu alebo medzitým získali podporu a ochranu napríklad v niektorej zo ženských organizácií. Pri hodnotení a posudzovaní sa v mnohých prípadoch pracovníci, s ktorými prídu ženy do kontaktu nezameriavajú na ich predchádzajúce skúsenosti a proces, ktorým prešli, ale hľadajú unich symptómy, ktoré sú už prekonané alebo minimalizované. Z tohto dôvodu v praxi mnohokrát dochádza k tomu, že systém a samotní ľudia, ktorí v ňom pracujú, pri riešení problému násilia vo vzťahoch preberajú stratégie páchatel'a. Mnohé ženy v rámci tejto skúsenosti zažívajú sekundárnu viktimizáciu.

Ženy, ktoré hľadajú podporu v rámci formálnych alebo neformálnych sietí, sa môžu stretnúť s podobnými reakciami a taktikami, aké zažívali zo strany násilného a zneužívajúceho partnera. V prípade znaleckého posudzovania alebo pri kontakte s rôznymi inštitúciami sa to môže diať tak, že im nie je umožnené povedať celý príbeh v kontexte jeho postupného vývoja, dynamiky, správania páchatel'a a okolností, ktoré ju ovplyvňovali.

Príčinu týchto a podobných zlyhaní nielen na strane polície, ale aj u ďalších profesií môžeme hľadať v nízkej miere povedomia o probléme a v podceňovaní skúseností žien, ktoré má za následok, že ich príbehy nie sú vypočuté. Napomáha to aj spomínané udržiavanie prekonaných teórií v praxi a vo vzdelávaní. Slovom Leigh Goodmark (2009) násilie v intímnych vzťahoch "nie je monolit, ktorý je možné vysvetliť prostredníctvom bezproblémovej preklenujúcej teórie. Takéto teórie sú len málokedy dosť široké, aby zohľadňovali skúsenosti veľkého spektra žien, ktoré zažili násilie. Ich nekritické prijatie však môže byť prekážkou pre ženy, ktoré nezodpovedajú tomu, čo sa podľa týchto teórií očakáva." Opisovanie násilia a zneužívania ako skúsenosti, ktorú prežívajú všetky ženy rovnako, ich taktiež môže odradiť od toho, aby sa obrátili na políciu, súd alebo aby vyhľadali niektorú sociálnu službu. Časť systému, ktorý je zapojený do riešenia problému násilia na ženách a v intímnych vzťahoch, nefunguje v prospech žien - nevedie k zastaveniu zneužívania a potrestaniu páchatel'a, skôr "vnajlepšom záujme páchatel'a".

Ako sme už uviedli, príliš úzka definícia komplexného javu, akým násilie v intímnych vzťahoch a násilie na ženách je, znižuje počet identifikovaných a vyriešených prípadov. Širšie definície naopak prinášajú väčšie a presnejšie informácie o miere prevalencie zneužívania v porovnaní s užšími, právnymi definíciami zločinov (DeKeseredy, 2000). Úzke definície násilia popierajú realitu žien a ich zážitky so zneužívaním. Násilie v intímnych vzťahoch je nevyhnutné vnímať vovšetkých súvislostiach a je potrebné brať do úvahy výpovede žien, aj keď prichádzajú s dlhším časovým odstupom od násilia. Pre snahu o komplexné riešenie problému násilia v intímnych vzťahoch je nevyhnutné neustále vzdelávanie v zmysle najnovších vedeckých poznatkov a zistení z praxe, vhodné prístupy zo strany justície a polície, ako aj ďalších inštitúcií a sociálnych pracovníkov, a pracovníčok, ktorí so ženami zažívajúcimi násilie prichádzajú do kontaktu. Ak nie je násilie pomenované, alebo nebolo umožnené, aby bolo pomenované, potom je pravá podstata jeho existencie popieraná a skúsenosti žien sú interpretované ako "nereálne" (Dobash et al., 1999a; Dobash et al., 1999b; Cavanagh et al. (2001).

1.6.1 Mýty o NÁSILÍ

V posledných rokoch sa problému násilia páchaného na ženách a násilia v intímnych vzťahoch venuje na Slovensku aj v zahraničí v porovnaní s minulosťou väčšia pozornosť. Bola zmenená legislatíva a vzrástol počet organizácií a inštitúcií, ktoré ženám poskytujú pomoc a podporné služby. Na podporu riešenia tohto problému sa vyčleňujú prostriedky z verejných zdrojov. Prokuratúra venuje problému násilia páchaného na ženách zvýšenú pozornosť a postupne sa mení prístup polície, aj keď len veľmi pomalým tempom. V lepšom prípade sú tieto zmeny na strane polície, súdov, vyšetrovateľov, znalcov a pomáhajúcich profesií postupné, v horšom prípade zostáva prístup nevšímajúci si, viktimizujúci a poškodzujúci ženy a deti a ich práva na ochranu a život v bezpečí. V posledných rokoch taktiež médiá vo zvýšenej miere informujú o prípadoch násilia v intímnych vzťahoch a poskytujú priestor pre vysvetlenie súvislostí tejto problematiky odborníckam a odborníkom, a postupne sa mení obraz problému násilia aj u laickej verejnosti. Vyvíjajú sa programy a tréningy na vzdelávanie rôznych profesií, na niektorých vysokých školách sa zväčšil objem vzdelávania v tejto oblasti, na základných, stredných a vysokých školách sa uskutočňujú preventívne programy.

Zaostávanie v oblasti riešenia problému násilia v intímnych vzťahoch na Slovensku je však naďalej badateľné v nedostatočnom reflektovaní najnovších vedeckých poznatkov týkajúcich sa povahy násilia páchaného na ženách a násilia v intímnych vzťahoch, jeho dynamiky a stratégií žien na zastavenie alebo zmiernenie násilia. Aj napriek snahe o šírenie poznatkov o probléme násilia páchaného na ženách naďalej u odbornej a laickej verejnosti pretrváva množstvo mýtov o násilí, o páchateloch násilia, ako aj o ženách, ktoré ho zažívajú.

V nasledujúcej časti uvedieme niekoľko príkladov mýtov v oblasti násilia a vysvetlenia, ktoré zodpovedajú realite a skúsenostiam samotných žien.

Mýty verus realita

Téma násilia v intímnych vzťahoch sa spája v laickej, ale veľakrát aj v odbornej verejnosti s viacerými skresleniami a mylnými interpretáciami. Uvádzame najčastejšie sa vyskytujúce mýty a k nimi priradujeme pravdivé zistenia (Bancroft, 2003; Jukes, 2011; Adams, 2017).

1. *Mýtus*: Násilník má nedostatok zručností na zvládanie hnevu, komunikačných zručností a zručností na riešenie konfliktov. Vyjadrením takýchto presvedčení sú vyjadrenia ako „Má problémy so sebaovládaním“ alebo „Prestal sa kontrolovať“.

Realita: Násilie je zručnosť zahŕňajúca kontrolu, manipulovanie a udržiavanie obrazu seba na verejnosti. Väčšina násilníkov má „interpersonálnu spôsobilosť“. Nepoužíva ju však voči svojej partnerke, pretože si myslia, že to nie je v jeho záujme. Schopnosť selektovať objekty násilia (žena a deti) zo strany násilného muža poukazuje na existenciu kontrolných mechanizmov. Násilný muž nestráca kontrolu. Má vlastný plán, ktorým je

vycvičiť svoju ženu, aby bola presne taká, ako chce on. Násilníci sú schopní kontrolovať svoje správanie - robia to stále. Starostlivo si vyberajú, koho, kedy a kde budú zneužívať a týrať. Násilní muži sa kontrolujú až dovedy, kým nikto nevidí ich násilné správanie. Ich stupeň sebakontroly pri násilí dosahuje takú mieru, že obvykle miera svoje údery tam, kde ich nebude vidieť.

2. *Mýtus*: Násilník, ktorý vyjadruje ľútosť, sa pravdepodobnejšie zmení.

Realita: Násilníci sa zvyčajne pokúsia manipulovať s tými, ktorí intervedujú - popieraním a bagatelizáciou násilia a vyjadrovaním výčitiek. Ľútosť a ospravedlnenia sú súčasťou cyklu násilia.

3. *Mýtus*: Ak sa násilie prihodilo len raz, nie je prítomný vzorec násilia.

Realita: Prvý incident, ktorý vyjde najavo, nie je zvyčajne prvý incident. Tak násilník, ako aj obeť môžu násilie bagatelizovať, čo môže mať súvislosť s predošlou históriou psychického násilia.

4. *Mýtus*: Násilník sa nezmení.

Realita: Ktokoľvek môže zmeniť muža, ktorý sa chce zmeniť." (Jukes in Ficula, 2011) Problémom sú muži, ktorí sa nechcú zmeniť. Uplatňovaním moci, kontroly a prostredníctvom nátlaku si muži vynucujú zachovanie svojich mužských privilégií a kontrolu nad ženami. Násilník zostáva pripútaný k množstvu odmiem, ktoré mu jeho zastrážujúce a kontrolujúce správanie prináša. Z toho dôvodu je drvivá väčšina násilníkov vysoko neochotná urobiť významné zmeny v ich spôsobe fungovania vo vzťahu (Bancroft, 2003).

5. *Mýtus*: Len to, že človek bol násilný voči partnerovi alebo dieťaťu, ešte neznamená, že je to zlý rodič.

Realita: Existujú dva dôležité aspekty rodičovstva: ako sa správame ku svojim deťom a ako sa správame k ich druhému rodičovi. Deti sú veľmi ovplyvniteľné oboma týmito faktormi. Chlapci, ktorí vyrastajú ako svedkovia vážneho násilia zo strany otcov na ich matkách, budú desaťkrát pravdepodobnejšie zneužívajúci vo svojich vzťahoch v dospelosti.

6. *Mýtus*: Žena násilie vyprovokovala. Keby počúvala muža a trochu sa prispôsobila, násilie nemuselo nastať.

Realita: Je veľmi nepravdepodobné, že by ktorákoľvek žena mohla naplniť rigidné, špecifické a najmä neustále sa meniace požiadavky násilníka. Zmyslom vzťahu nie je, aby sa žena prispôsobila očakávaniam muža, ako sa má správať „správna“ žena a matka. Vzťah má byť spojením dvoch slobodných bytostí, ktoré spolu dokážu vytvoriť zdravý a vzájomne rešpektujúci vzťah.

1.6.2 Ukončenie NÁSILNÉHO VZŤAHU

Mnohé štúdie zdokumentovali, že väčšina zneužívaných žien odíde niekoľkokrát predtým, ako trvalo opustí svoje zneužívajúce vzťahy. Odchod z násilného vzťahu má u žien rôznu dynamiku a je ovplyvnené množstvom vnútorných, interakčných a vonkajších faktorov.

Odchod z násilného vzťahu je:

- komplexný proces - množstvo rozhodnutí a činov v priebehu času,

- nelineárny, pomaly sa rozvíjajúci proces,
- deje sa v jednotlivých štádiách - nie ako jediná izolovaná udalosť,
- ženy sa pravdepodobne niekoľkokrát vrátia, kým definitívne odídu.

Zložitost' a dynamickú povahu procesu odchodu zo zneužívajúceho vzťahu dokumentuje výskum Enander a Holmber (2008), ktorí zistili, že proces odchodu žien sa uskutočňuje v troch prekrývajúcich sa fázach: *fyzický proces rozpadu*, ktorý zahŕňa konanie, *emocionálny proces oslobodenia* a nakoniec *kognitívny proces*, v ktorom ženy dospejú k porozumeniu súvislostí opustenia zneužívajúceho vzťahu.

Ako už bolo uvedené vyššie, páchatelia veľmi často pokračujú vo vzorcoch násillia aj po tom, ako ženy odídu. Pre ženy je opustenie vzťahu najviac potenciálne smrteľné obdobie počas ich života. Keď ženy odídu od vysoko kontrolujúceho partnera, riziko vraždy žien sa môže zvýšiť až deväťnásobne (Campbell et al., 2003).

Pre mnohé ženy je z tohto pohľadu bezpečnejšie zostať (aspoň dočasne) v násilnom vzťahu než z neho odísť. Z uvedených dôvodov bolo uznané, že odchod zo zneužívajúceho vzťahu nemusí byť pre danú ženu vdanom čase najbezpečnejším riešením. Navyše, nie všetky ženy chcú, alebo sú pripravené opustiť svojich partnerov. Niektoré ženy sa môžu rozhodnúť zostať vo vzťahu a na udržanie bezpečia pre seba a svoje deti môžu zvoliť iné stratégie na manažovanie bezpečia a znižovanie rizika počas toho, ako zostávajú vo vzťahu.

Napriek pretrvávajúcim mylným presvedčeniam tak u odbornej, ako aj u laickej verejnosti, väčšina žien zo zneužívajúcich vzťahov napokon odíde. Väčšina žien, ktoré odídu, tak urobia po niekoľkých rokoch eskalujúceho vážneho násillia. Ak sa do týchto vzťahov vrátia (aj keď len dočasne), deje sa tak často z dôvodu spoločenského tlaku, ekonomickej závislosti, neschopnosti podporovať svoje deti, stigmy a nedostatku sociálnej podpory (Pinnewala, 2009).

Záver

V tejto časti učebnice sú prezentované základné poznatky o násillí páchanom na ženách so zameraním na násillie v intímnych partnerských vzťahoch. Po vysvetlení základných pojmov je priblížený vývoj konceptov násillia od prekonaných po moderné teórie, ktoré opisujú dynamiku násillia a reakcie žien na násillie. V texte je objasnený aj účel násilného správania partnera, priblížené taktiky páchatel'ov násillia. Pozornosť je venovaná tomu akú úlohu zohráva moc a kontrola v partnerskom vzťahu. Na skreslené vnímanie násillia v intímnych vzťahoch najmä u laickej verejnosti upozorňujú najčastejšie sa vyskytujúce mýty. Ku každému mýtu je uvedený reálny pohľad na násillie. Za dôležitú časť danej témy sa považuje posudzovanie **NÁSILLIA V INTÍMNOU VZŤAHU**, jeho prítomnosti a závažnosti.

Hlavné myšlienky

- Násillie páchané na ženách predstavuje jednu z najzávažnejších foriem rodovo podmieneného porušovania ľudských práv na svete. Násillie v intímnych vzťahoch je špecifický druh násillia, ktoré sa odohráva v súkromnej sfére rodiny a života ľudí. Vyskytuje sa v rôznych formách, ženy zvyčajne zažívajú kombináciu viacerých foriem násillia. Muži páchajú násillie na ženách prostredníctvom uplatňovania moci a kontroly nad nimi.
- Reakcie žien na násillie vysvetľuje Teória tej, ktorá prežila, vníma ženy ako aktívne bojovníčky o prežitie, a nie ako bezmocné obeť. Odchod z násilného vzťahu je pre ženy zložitý a nemusí viesť k zvýšeniu ich bezpečia. Reakciou muža na odchod ženy z násilného vzťahu častokrát býva postseparačné násillie.
- Pri posudzovaní prítomnosti násillia vo vzťahu je potrebné brať do úvahy jeho závažnosť, povahu, dynamiku, dôsledky a interakčné, vnútorné a vonkajšie faktory.

Literatúra k prehíbeniu štúdia

1. HOLUBOVÁ, B. et al. Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, 153 s. Dostupné na: https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/NP/podpora_prevenencie/dokument_standardy_komplexnej_podpory_a_ochrany_zien_zazivajucich_nasilie.pdf.
2. HOLUBOVÁ, B. et al. Databáza postupov a nástrojov špecializovaných služieb pomoci a ochrany žien zažívajúcich násilie. Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2015, 292 s. Dostupné na: https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/NP/podpora_prevenencie/dokument_databaza_postupov_a_nastrojov.pdf.
3. FILADELFOVÁ, J., MAGUROVÁ, Z., MESOCHORITISOVÁ, A. Násilie páchané na ženách : Vybrané kapitoly. Bratislava: Esfem, 2005. 105 s. 4. BANCROFT, L., SILVERMAN, J., RITCHIE, D. *The batterer as parent : Addressing the impact of domestic violence on family dynamics*. 2nd ed. SAGE Publications, Inc., SAGE Series on Violence against Women, 2011. 352 s. ISBN 9781412972055.
5. BRUTON, C., TYSON, D. Leaving violent men: A study of women's experiences of separation in Victoria, Australia. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 2017, 51(3): 339-354. DOI: 10.1177/0004865817746711.

Zoznam bibliografických odkazov

- ADAMS, A. E., SULLIVAN, C. M., BYBEE, D., GREESON, M. R. Development of the Scale of Economic Abuse. *Violence Against Women*, 2008, 14 (5): 563-588. DOI:10.1177/1077801208315529.
- ADAMS, D. Profiling Abusers and Killers, [online]. 2017. [cit.2019-11-11]. Dostupné na: https://dvcc.delaware.gov/wp-content/uploads/sites/87/2017/09/Profiling_Abusers_and_Those_Who_Kill_DAdams_0921207-1.pdf.
- ALMEIDA, R. V., DURKIN, T. 'The Cultural Context Model: Therapy for Couples with Domestic Violence'. *Journal of Marital and Family Therapy*, 1999, 25 (3): 313-324. DOI: 10.1111/j.1752-0606.1999.tb00250.
- ANDERSON, D. K., SAUNDERS, D. G. Leaving an abusive partner: An empirical review of predictors, the process of leaving, and psychological well-being. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2003, 4 (2): 163-191. DOI: 10.1177/1524838002250769.
- BANCROFT, L. *Why Do They Do That? Inside the Minds of Angry and Controlling Men*. New York, NY: G. P. Putnam's Sons, 2003. 432 s. ISBN 9780425191651.
- BOWKER, L. H. Does the battered woman syndrome exist? In: GELLES, R. J., LOSEKE, D.R. (eds.): *Current controversies on family*. SAGE Publications, Inc., 1993. 154-165. ISBN 0803946740.
- BROWNRIDGE, D. Violence against women post-separation. *Aggression and Violent Behavior*, 2006, 11 (5): 514-530. DOI: 10.1016/j.avb.2006.01.009.
- CALLAHAN, A.R. "Will the "Real" Battered Woman Please Stand Up? In Search of a Realistic Legal Definition of Battered Woman Syndrome." *Journal of Gender & The Law*, 1994, 3 (1): 117-152. [cit. 11.05.2017]. Dostupné na: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1189&context=jgspl>.
- CAMPBELL, J. C., WEBSTER, D., KOZIOL-McLAIN, J., BLOCK, C., CAMPBELL, D., CURRY, M. A. et al. Risk factors for femicide in abusive relationships: Results from a multisite case control study. *American Journal of Public Health*, 2003, 93 (7): 1089-1097. DOI:10.2105/AJPH.93.7.1089.
- CAMPBELL, J. C., GLASS, N., SHARPS, P. W., LAUGHON, K., BLOOM, T. Intimate partner homicide: Review and Implications of Research and Policy. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2007, 8 (3): 246-269. DOI: 10.1177/1524838007303505.
- CAVANAGH, K., DOBASH, R. E., DOBASH, R. P., LEWIS, R. "Remedial work": Men's strategic responses to their violence against intimate female partners. *Sociology*, 2001, 35 (3): 695-714. DOI: 10.1177/S0038038501000359.
- Český statistický úřad. *Gender: Základní pojmy*. Dostupné online: <http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_pojmy>
- ČÍRTKOVÁ, L. Domáci násilí: fakta a paradoxy. *Sociální práce*, 2006, č. 2. ISSN 1213-6204. str. 61. Dostupné online: <<http://www.socialniprace.cz/soubory/2006-2-090221133657.pdf>>
- ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky : domácí násilí, stalking, predikce násilí*. Praha: Grada, 2008. 150 s. ISBN 978-80-247-2207-8.
- DAGIRMANJIAN, F. B., MAHALIK, J. R., BOLAND, J., COLBOW, A., DUNN, J., POMARICO, A., RAPPAPORT, D. How Do Men Construct and Explain Men's Violence? *Journal of Interpersonal Violence*, 2016, 32 (15): 2275-2297. DOI: 10.1177/0886260515625511.
- DeKESEREDY, W. S. Current controversies on defining nonlethal violence against women in intimate heterosexual relationships. *Violence Against Women*, 2000, 6 (7): 728-746. DOI: 10.1177/10778010022182128.
- DOBASH, R. E., DOBASH, R. *Vězba. Violence against Wives: A Case against the Patriarchy*. Macmillan, USA, 1979. 351 s. ISBN 0029073200.
- DOBASH, R. E., DOBASH, R. *Women, violence, and social change*, 1992. London: Routledge. 1992. 380 s. ISBN-10: 0415036100.

- DOBASH, R. P., DOBASH, R. E., CAVANAGH, K., LEWIS, R. A research evaluation of British programmes for violent men. *Journal of Social Policy*, 1999a, 28 (2): 205-233. DOI: 10.1017/S0047279499005589.
- DOBASH, R. E., DOBASH, R. P., CAVANAGH, K., LEWIS, R. *Vázba. Changing Violent Men*. London and Thousand Oaks: SAGE Publications, 1999b. 248 s. ISBN 0761905340.
- DUTTON, M. A. *Empowering and Healing the Battered Woman*. Springer Publishing Company, 1992. 224 s. ISBN 0826171303.
- DUTTON, M. A. Understanding Women 's Responses to Domestic Violence: A Redefinition of Battered Woman Syndrome. [online]. *Hofstra Law Review*, 1993, 21(4) Article 2. [cit. 2019-10-13]. Dostupné na: <https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/hlr/vol21/iss4/2>.
- ECKSTEIN, J. J. Reasons for staying in intimately violence relationships: Comparisons of men and women and messages communicated to self and others. *Journal of Family Violence*, 2011, 26 (1): 21-30. DOI: 10.1007/s10896-010-9338-0.
- ENANDERR, V., HOLMBERG, C. Why does she Leave? The leaving process(es) of battered women. *Health Care for Women International*, 2008, 29 (3): 200-226. DOI: 10.1080/07399330801913802.
- ESTRELLADO, A. F., LOH, J. Factors associated with battered Filipino women's decision to stay in or leave an abusive relationship. *Journal of Interpersonal Violence*, 2014, 29 (4): 575-592. DOI: 10.1177/0886260513505709.
- FAIGMAN, D. L., WRIGHT, A. J. The Battered Woman Syndrome in the Age of Science. [online]. *Arizona Law Review*, 1997, 39: 67-115 [cit. 2019-10-13]. Dostupné na: https://repository.uchastings.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.sk&httpsredir=1&article=1140&context=faculty_scholarship.
- FERRARO, K. J. *Neither angels nor demons: Women, crime, and victimization*. Boston, MA: Northeastern University Press, 2006. 288 s. ISBN: 1555536638.
- FRA - Agentúra Európskej únie pre základné práva. Násilie páchané na ženách: Celoeurópsky prieskum, 2014. [online] [cit. 2019-10-21]. Dostupné na: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sk.pdf >.
- GARCIA, L., SORIA, C., HURWITZ, E. Homicides and intimate partner violence: A literature review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2007, 8 (4): 370-383. DOI: 10.1177/1524838007307294.
- GONDOLF, E. W., FISHER, E. R. *Battered women as survivors: An alternative to treating learned helplessness*. Lexington, MA: Lexington Books. 1998. 124 s. ISBN 0669181668.
- GONDOLF, E. W., RUSSEL, D. The case against anger control treatment programs for batterers. [online]. *Response to the Victimization of Women & Children*, 1986, 9 (3): 2-5. [cit. 2019-10-17]. Dostupné na: <https://www.biscmi.org/wp-content/uploads/2015/05/THE-CASE-AGAINST-Anger-control-for-batterers.pdf>.
- GOODMARK, L. Reframing Domestic Violence Law and Policy: An Anti-Essentialist Proposal. [online]. *Washington University Journal of Law & Policy*, 2009, 31 (39): 38-56. [cit. 2019-10-15]. Dostupné na: https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1093&context=law_journal_law_policy.
- HAYES, B. E. Women's Resistance Strategies in Abusive Relationships: An Alternative Framework. *Sage Open*, 2013, 3 (3): 1-10. DOI: 10.1177/2158244013501154.
- HEARN, J. *The violences of men: How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 1998. 272 s. ISBN 0803979401.
- HOME OFFICE. *Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship: Statutory Guidance Framework* [online]. London: Home Office, 2015 [cit. 2020-01-05]. Dostupné na: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/482528/Controlling_or_coercive_behaviour_-_statutory_guidance.pdf.
- HOFFMANN, J. Fixierungen auf Personen des öffentlichen Lebens. In: HOFFMANN, J., VOß, H.-G. W. (Hrsg.): *Psychologie des Stalking: Grundlagen – Forschung – Anwendung*. Frankfurt/Main: Verlag für Polizeiwissenschaft, 2006, 129-141.
- CHORNESKY, A. 2000. The Dynamics of Battering Revisited. *Affilia*, 2000, 15 (4): 480-501. DOI: 10.1177/08861090022094074.
- Intervention Project v Duluth, Minnesota. The Power and Control Wheel. [online]. [cit. 2019-11-01]. Dostupné na: <http://www.theduluthmodel.org/wheels/>.
- JOHNSON, M. P. Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 1995, 57 (2): 283-294. DOI: 10.2307/353683.
- JOHNSON, M. P. *Typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Hanover, NH: Northeastern University Press. Series: Northeastern Series on Gender, Crime, and Law, 2008. 168 s. ISBN 1555536948.
- JUKES A. Interview with Adam Jukes, In: FICULA, D. S.: *It is well known that first pregnancy is a major threat to marriage. Men are not equipped to be fathers. They're not emotionally prepared*. [online]. Central European University Department of Gender Studies, Budapest, Hungary, 2011, 49 – 55, [cit. 2019-10-11]. Dostupné na: http://www.etd.ceu.hu/2011/ficula_desiree.pdf.
- JUODIS, M., STARZOMSKI, A., PORTER, S., WOODWORTH, M. A comparison of domestic and non-domestic homicides: further evidence for distinct dynamics and heterogeneity of domestic homicide perpetrators. *Journal of Family Violence*, 2014, 29 (3): 299-313. DOI: 10.1007/s10896-014-9583-8.
- KANTOR, G. K., JASINSKI, J. L. *Dynamics and Risk Factors in Partner Violence, in Partner Violence: A Comprehensive Review of 20 Years of Research*. Thousand Oaks, CA: Sage. 1988. 328 s. ISBN 0761913173.
- KATERNDAHL, D. A., BURGE, S., FERRER, R., BECHO, J., WOOD, R. Complex Dynamics in Intimate Partner Violence: A Time Series Study of 16 Women. *The Primary Care Companion to The Journal of Clinical Psychiatry*. 2010; 12 (4): e1 – e12. DOI: 10.4088/PCC.09m00859whi.
- KATERNDAHL, D. A., BURGE, S., FERRER, R., BECHO, J., WOOD, R. Do violence dynamics matter? *Journal of Evaluation in Clinical Practice*, 2014, 20 (5): 719-727. DOI: 10.1111/jep.12216.
- KELLY, L., DUBOIS, L. Boj proti násilium na ženách: Minimálne štandardy pre podporné služby. Príloha č. 10 k výzve DGBV01. Pracovný preklad dokumentu Rady Európy *Boj proti násilium na ženách: minimálne štandardy pre podporné služby*, 2008. [online] [cit. 2019-10-12]. Dostupné na: <http://www.eeagrants.sk/data/att/580.pdf> >.

- KIMMEL, M. Should/can/will Men Support Feminism? In: *Test the West. Gender, Democracy and Violence*. Publikácia Rakúskeho ministerstva pre záležitosti žien. Vydal: DOHNAL, J., 1994, 121- 133.
- KIRKWOOD, C. *Leaving abusive partners: From the scars of survival to the wisdom for change*. 1st ed. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 1993. 192 s. ISBN 0803986858.
- KOHN, L. S. The Justice System and Domestic Violence: Engaging the Case but Divorcing the Victim. [online]. *N.Y.U. Review of Law & Social Change*, 2008, 32 (2): 191-252 [cit. 2019-10-13]. Dostupné na: https://scholarship.law.gwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.sk/&httpsredir=1&article=1183&context=faculty_publications.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z., et al. *Právo proti domácemu násilí*, Praha: C.H.Beck, 2011, s. 152. ISBN 978-80-7400-381-3.
- LAWSON, J. Sociological theories of intimate partner violence. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2012, 22 (5): 572-590. DOI:10.1080/10911359.2011.598748.
- LIBÁKOVÁ, Ľ., BOSÁ, M. *Trh práce a ženy zažívajúce násilie v párových vzťahoch*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2017. 91 s. ISBN 978-80-555-1942-5
- MCBW - Minnesota Coalition for Battered Women. Understanding Men Who Batter. [online]. [cit.2019-10-11]. Dostupné na: http://www.ncdsv.org/images/MCBW_UnderstandingMenWhoBatter.pdf.
- McFARLANE, M. M. Mandatory Reporting of Domestic Violence: An Inappropriate Response for New York Health Care Professionals. [online]. *Buffalo Public Interest Law Journal*, 1997, 17 (1). [cit.2019-10-11]. Dostupné na: <https://digitalcommons.law.buffalo.edu/bpilj/vol17/iss1/1>.
- MEYER, S. Why women stay: A theoretical examination of rational choice and moral reasoning in the context of intimate partner violence. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 2012, 45 (2): 179-193. DOI: 10.1177/0004865812443677.
- MURRAY, C. E., CROWE, A., FLASCH, P. Turning Points: Critical Incidents Prompting Survivors to Begin the Process of Terminating Abusive Relationships. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 2015, 23 (3): 228-238. DOI: 10.1177/1066480715573705.
- OSN. Deklarácia OSN o eliminácii násilia páchaného na ženách. [online]. 1993. [cit.2019-10-06]. Dostupné na: <https://piatazena.wordpress.com/2008/04/30/deklaracia-o-odstraneni-nasilia-pachaneho-na-zenach/>.
- PETERSON, E. L., MAIER, S. F., SELIGMAN, M. E. P. *Väzba. Learned helplessness: A theory for the age of personal control*. 1993 New York: Oxford University Press, 370 p. ISBN 0195044665.
- PINNEWALA, P. Good Women, Martyrs, and Survivors: A Theoretical Framework for South Asian Women's Responses to Partner Violence. *Violence Against Women*, 2009, 15 (1): 81-105. DOI: 10.1177/1077801208328005.
- ROBERTS, A., ROBERTS, B. *Väzba. Ending intimate abuse*. New York, NY: Oxford University Press, 2005. 272 s. ISBN 0195135474.
- SANDERS, C. K. Economic Abuse in the Lives of Women Abused by an Intimate Partner: A Qualitative Study. *Violence Against Women*, 2015, 21 (1): 3-29. DOI: 10.1177/1077801214564167.
- SELIGMAN, M. E. P. *Helplessness: On depression, development, and death*. San Francisco, CA: Freeman, 1975. 250 s. ISBN 0716707519.
- SHAINNESS, N. Vulnerability to violence: Masochism as process. *American Journal of Psychotherapy*, 1979, 33 (2): 174-189. DOI: 10.1176/appi.psychotherapy.1979.33.2.174.
- SHEEHAN, B. E., MURPHY, S. B., MOYNIHAN, M. M., DUDLEY-FENNESSEY, E., STAPLETON, J. G. 'Intimate partner homicide: New insights for understanding lethality and risks'. *Violence Against Women*, 2015, 21 (2): 269-288. DOI: 10.1177/1077801214564687.
- SINHA, M. Measuring violence against women: Statistical trends. [online]. *Canadian Centre for Justice Statistics*, 2013, Catalogue no. 85-002-X. [cit. 2019-11-11]. Dostupné na: <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2013001/article/11766-eng.pdf>.
- SNELL, J., ROSENWALD, R., ROBEY, A. The wifebeater's wife: A study of family interaction. *Archives of General Psychiatry*, 1964, 11 (2): 107-112. DOI: 10.1001/archpsyc.1964.01720260001001.
- STARK, E. *Väzba. Coercive control: The entrapment of women in personal life*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2007. 464 s. ISBN 0195154274.
- STOEVER, J. K. Transforming Domestic Violence Representation. [online]. *Kentucky Law Journal*, 2013, 101: 483-542. Legal Studies Research Paper Series No. 2013-150. [cit. 2019-10-09]. Dostupné na: https://scholarship.law.uci.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1035&context=faculty_scholarship.
- THOMPSON, M. G. Mandatory Mediation and Domestic Violence: Reformulating the Good-Faith Standard. [online]. *Oregon Law Review*, 2007, 86 (2): 599-633. [cit. 2019-11-11]. Dostupné na: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/orglr86&div=17&id=&page=>.
- WALKER, L. E. *Väzba. The battered woman*. New York, NY: Harper Collins, 1979. 270 s. ISBN 006014582X.
- WALKER, L. A. Battered women, psychology, and public policy. *American Psychologist*, 1984, 39 (10): 1178-1182. DOI: 10.1037//0003-066x.39.10.1178.
- WALKER, L. E. 2009. *The battered woman syndrome*. New York: Springer, 2009. 512 s. ISBN 0826102522.
- YOUNG, G., GERSON, S. New psychoanalytic perspectives on masochism and spouse abuse. *Psychotherapy*, 1991, 28 (1): 30- 38. DOI: 10.1037/0033-3204.28.1.30.

2. FORMY A SPÔSOBY POMOCI ŽENÁM SO SKÚSENOSŤOU S NÁSILÍM V INTÍMNYCH PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH

Jana PRUŽINSKÁ, Andrea JUHÁSOVÁ, Ivana LESSNER LIŠTIAKOVÁ

Úvod

Násilie v intímnych partnerských vzťahoch bolo až do 70. rokov 20. storočia považované za sociálne akceptovateľný spôsob ako manželia mohli trestať svoje manželky. Až zásluhou feministických iniciatív sa násilie na manželkách začalo považovať za vážny sociálny problém (Liang, Goodman, Tummala-Narra, Weintraub, 2005) a ženy zažívajúce násilie vo vzťahu boli uznané ako obeť trestného činu (Gover, Richards, Patterson, in Renzetti, Edleson, Bergen, 2018). Násilie páchané mužmi na ženách je z feministického pohľadu chápané ako nerovnomerné rozloženie moci, vplyvu a nerovných príležitostí medzi mužmi a ženami. Pretrvávanie násilia páchaného mužmi na ženách a ich deťoch (Holubová, et al., 2015) je odrazom existujúcich rodových vzťahov v spoločnosti a v politikách.

Všetky obeť násilia sú zraniteľné avyžadujú citlivé a pozorné zaobchádzanie. Niektoré obeť sú však obzvlášť zraniteľné voči ďalšej viktimizácii alebo zastrašovaniu zo strany obvinenej alebo podozrivej osoby alebo jej spolupáchateľov. Okrem toho niektorým obetiam hrozí ďalšia ujma na základe účasti na trestnom konaní podaním svedectva alebo inými formami účasti. Tieto obeť si vyžadujú osobitné opatrenia s cieľom minimalizovať pravdepodobnosť vzniku ďalších škôd. Špecializovaná podpora a právna ochrana sa poskytne obzvlášť zraniteľným osobám alebo osobám v situáciách, ktoré ich vystavujú osobitne vysokému riziku, ako sú napríklad obeť opakovaného násilia páchaného blízkou osobou, obeť rodovo motivovaného násilia (Záhora, 2017).

Obeťou zločinu sa môže stať ktokoľvek, teda i jedinec s minimom či totálnou absenciou rizikových faktorov. Skúmanie rizikových faktorov môže odvracať našu pozornosť od podstatnejších otázok. Aké sú naše predstavy o obetách a viktimizácii? Z odpovedajú realite, alebo sú ovplyvnené stereotypmi a mýtmi? Z čoho pramenia falošné domnienky o predestinovaných či typických obetách (Čírtková, 2014)?

Zraniteľnosť svojou podstatou predstavuje vývojovú, deliktovo špecifickú a interaktívnu charakteristiku. Jedinec môže byť imúnny voči podvodníkom, ale zraniteľný voči domácemu násiliu. Ten istý jedinec môže byť imúnny, silný voči neznámym páchatelom, ale na druhej strane môže byť bezbranný voči nekalostiam, ktorých sa voči nemu dopúšťajú blízke osoby. Pre forenznú prax to znamená pristupovať k obetiam nepredpojata (Čírtková, 2014).

V tejto kapitole popíšeme správanie násilného intímneho partnera, dôsledky násilia a formy a spôsoby pomoci a podpory pri riešení jej životnej situácie ženy so skúsenosťou s násilím v intímnom vzťahu.

2.1 Spúšťače NÁSILNÉHO SPRÁVANIA INTÍMNEHO PARTNERA A JEHO

dôsledky

Vznik násilia v partnerských vzťahoch je vysvetľovaný rôznym spôsobom. *Takzvaný interakčný model* je založený na predstave komplementarity správania násilníka a spôsobu reagovania obeť. Iný výklad považuje za najdôležitejšiu osobnosť agresora, to znamená, že hľadá vysvetlenie v štruktúre

jeho osobnostných vlastností, prípadne v iných faktoroch, ktoré reaktivitu týchto ľudí aktuálne či dlhodobo ovplyvňujú. (Vágnerová, 2004).

Súčasná viktimológia zdôrazňuje, že žiadny všeobecný, univerzálny profil typickej obeť neexistuje. Nemožno zostaviť prehľadný a stručný zoznam vlastností či charakteristík, ktoré by predurčovali jedinca k viktimizácii ľubovoľného druhu. – Zdôrazňuje sa dynamický pohľad na viktimizáciu. Páchateľ čaká na príležitosť a vyberá si osobu, ktorú zvládne, kontroluje – tým jej vnucuje rolu slabšieho, teda obeť. A pretože nie sme všemohúci, každý z nás môže naraziť na niekoho silnejšieho, teda na páchatel'a (Čírtková, 2014).

Hlavným spúšťačom domáceho násillia je osobnosť páchatel'a. Žena, ktorá reaguje na násillie odmietnutím a nedovolí, aby sa naďalej rozvíjalo, sa obvykle nestáva obeťou. Obeťami domáceho násillia sú ženy, v prevažnej väčšine manželky, bývalé manželky a družky páchatel'ov, ktoré sú svojimi partnermi, s ktorými žijú v spoločnej domácnosti, dlhodobo fyzicky i psychicky týrané, sexuálne zneužívané a ponižované. Je preukázané, že sociálna a ekonomická závislosť žien od mužov poskytuje veľký priestor na páchanie domáceho násillia na ženách. Spúšťačom násillného konania páchatel'ov je zneužitie nerovnováhy moci. Navonok sa príčiny manifestujú ako dlhotrvajúce nezhody v partnerskom vzťahu, podmienené celým radom faktorov od finančných problémov, cez názorové rozdiely, vzájomné odcudzenie sa partnerov, problémy s výchovou detí, až po alkoholizmus páchatel'a a z neho vyplývajúci rozpad normálneho rodinného prostredia.

Dôsledky domáceho násillia

Domáce násillie spôsobuje blízkej alebo zverenej osobe ujmu v oblasti fyzického a duševného zdravia. Násillie v domácnostiach je špecifické v tom, že k nemu dochádza vždy v intímnych vzťahoch medzi najbližšími osobami a má hlboký dopad na celú rodinu.

Je nevyhnutné poznamenať, že efekty násillia, ako napríklad znížené sebavedomie žien, sú dôsledkom, a nie príčinou násillia v partnerských vzťahoch a tiež, že ženy a ich skúsenosti sú rozdielne. Žena, ktorá zažila alebo stále zažíva násillie v intímnom partnerskom vzťahu je naďalej ženou, ktorá má aj iné roly a pozície vo svojom živote. Jej identita nesmie byť redukovaná na "obeť" (Curtis, 2008).

Zdravie

Zdravie je jednou z najdôležitejších ľudských hodnôt. Podľa definície WHO je "zdravie stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody, a nie len neprítomnosť choroby alebo postihnutia" (<https://www.who.int/>, 2013).

Zdravie a blaho (wellbeing) patria medzi univerzálne ľudské ciele, ktoré sa v súčasnosti považujú za zásadné ľudské práva; hlavné zložky spravodlivého ľudského, ekonomického a sociálneho rozvoja; a zdroj každodenného života. Tieto ciele sa stále viac považujú za rozhodujúce pre ľudský rozvoj a bezpečnosť (Jakab, Tsouros, 2019).

Křivohlavý (2001) definuje zdravie ako celkový (telesný, psychický, sociálny a duchovný) stav človeka, ktorý mu umožňuje dosahovať optimálnu kvalitu života a nie je prekážkou obdobnému snaženiu druhých ľudí.

Fyzické zdravie

Medzi najčastejšie poruchy fyzického zdravia spôsobeného násillným správaním intímneho partnera patria:

- poškodenie rôznych telesných štruktúr a orgánov a zlyhanie funkcií organizmu (napr. zlyhanie obličiek, zlomeniny, otras mozgu, opuch mozgu, tržné rany, pomliaždeniny a pod.),
- psychosomatické ochorenia (migrény, chronický únavový syndróm, astma a pod.),
- sebadeštruktívne správanie (nadmerné užívanie psychotropných látok, sebapoškodzovanie,

rizikové správanie - napr. nechránený pohlavný styk, mentálna bulímia, anorexia a i.).

Nemenej závažné dopady má násilné správanie intímneho partnera na reprodukčné zdravie ženy. Najčastejšie je to nechcené tehotenstvo, gynekologické ochorenia (degeneratívne, zápalové procesy), trvalé následky spôsobené polytraumou po znásilnení, sexuálne prenosné choroby a pod. (Dvořáčková, 2017).

Duševné zdravie

Duševné zdravie, podobne ako telesné, nie je ľahké definovať. Nedajú sa presne určiť hranice medzi zdravím a chorobou. Dá sa teda približne povedať, že človek je duševne zdravý, ak je primerane spokojný sám so sebou, ak má dobré vzťahy s inými a ak je schopný riešiť každodenné problémy, ktoré prináša život. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO, 2013) definovala duševné zdravie ako stav pohody, v ktorom jednotlivec môže uskutočniť svoje schopnosti, vie zdolávať stresové situácie bežného života, vie produktívne pracovať a vie prispievať do života spoločnosti.

Duševne zdraví ľudia sú schopní (Syřišťová, 1972):

- byť spokojní sami so sebou - majú o sebe zdravú predstavu, sú spokojní s minulosťou, do budúcnosti sa dívajú s dôverou, neprestajne túžia po sebazdokonaľovaní, majú úctu sami k sebe, sú si vedomí svojich schopností aj obmedzení,
- pocitu identity - zdravá osobnosť vie, kto je a nepochybuje o svojej vnútornej identite. Vie, čím chce byť a čím môže byť,
- sebarealizácie – možnosť a schopnosť uskutočnenia vlastného vnútorného geneticky daného plánu a tiež schopnosť získavať a rozvíjať nové vlastnosti a zručnosti,
- byť autonómni, nezávislí – schopnosť reálne zhodnotiť vlastné predpoklady, možnosti alebo naopak, nedostatky, správne odhadnúť dosiahnuteľné ciele a použiť vhodné aktivity k ich dosiahnutiu,
- integrácie osobnosti – organizovaná jednota v dynamickej rovnováhe psychických procesov, vlastností a činností a potrieb jednotlivca,
- rezistencie ku stresu, tolerancie k úzkosti – tolerancia záťaže je závislá nie len na odolnosti osobnosti, ale aj na intenzite a frekvencii rušivých podnetov,
- adekvátnej percepcie reality – správne a realistické vnímanie skutočnosti, t. j. schopnosť konvenčného nazerania a myslenia zhodného alebo aspoň porovnateľného so skúsenosťou druhých ľudí,
- dobrých vzťahov s druhými ľuďmi - vedia oceniť iných a deliť sa s nimi, vytvárajú trvalé osobné vzťahy, majú pocit spolupatričnosti s druhými, uvedomujú si svoju zodpovednosť za iných,
- sociálnej adaptácie - schopnosť riešiť každodenné problémy života - prispôsobujú sa zmenám, ktoré nastanú, čelia problémom spokojom a rozvahou, sú otvorení novým veciam, skúsenostiam a názorom, určujú si realistické ciele, spoľahlivo si plnia úlohy a z toho čerpajú uspokojenie.

Citové prežívanie v neustále pretrvávajúcej atmosfére strachu z ďalšieho násillia vo výraznej miere ovplyvňuje psychiku žien vystavených vplyvu násillného správania intímneho partnera. Veľmi často sa spája s obmedzením schopnosti prežívať radosť a spokojnosť, býva sprevádzané zvýšenou úzkosťou a negatívnym očakávaním. Objavuje sa prežívanie bezmocnosti, hanby a viny v súvislosti s tým, čo sa deje. Dlhodobé psychické strádanie a trpenie môže vyústiť do inhibície citového prežívania a syndrómu vyhorenia. Je zablokovaná schopnosť reagovať hnevom, ktorý stimuluje a aktivizuje konanie. V krajných prípadoch môže prísť k silnému afektívnemu výbuchu spojeného s impulzívnou reakciou, ktorá má charakter úteku alebo útoku. Týrané a zneužívané ženy častejšie trpia úzkostnými poruchami a depresiami (Vágnerová, 2004).

Násillie páchané v intímnych partnerských vzťahoch zanecháva následky na fyzickom a psychickom zdraví žien. Medzi najčastejšie patria posttraumatická stresová porucha, depresívne a úzkostné

poruchy, obsedantno - kompultívna porucha, poruchy v prijímaní potravy a sexuálna dysfunkcia. Zažívanie násilia je pravdepodobnou príčinou samovrážd žien, kde nebola identifikovaná príčina. Pravdepodobnosť vzniku psychiatrického ochorenia je u žien zažívajúcich násilie 4-5-krát vyššia, pravdepodobnosť pokusu o samovraždu je 5-krát vyššia. Násilie páchané v intímnych partnerských vzťahoch je hlavným rizikovým faktorom pri vraždách žien i vraždách vykonaných ženami. Odhady Svetovej banky o celosvetovej chorobnosti svedčia o tom, že v rozvinutých trhových ekonomikách vedie viktimizácia k tomu, že ženy v reprodukčnom veku sú práceneschopné každý piaty deň a násilie páchané v intímnych partnerských vzťahoch je významnou príčinou ženskej chorobnosti a úmrtnosti (Heise, Pitanguy, Germain, 1998).

Trauma

Násilie páchané v intímnych partnerských vzťahoch je protrahovanou traumou s vážnymi následkami na osobách, ktoré mu boli vystavené. Čím dlhšie k násiliu dochádza a čím je závažnejšie, tým je trauma hlbšia. Nakoniec môže dôjsť ku chronickej traume, vedúcej k psychickým poruchám končiacim stratou vnímania vlastnej identity. Zo psychologického hľadiska môže u žien, ktoré trpia vážnymi dôsledkami traumy, dôjsť k disociácii od vnímania samej seba ako plnohodnotnej osoby, ktorá môže rozhodovať o svojom živote (Žukauskienė et al., 2019). Fyzické zranenia sa zahoja rýchlejšie než poškodenie hodnoty samej seba a vlastnej identity. Pri pretrvávajúcom násilí dochádza k „erózii self (dekonštrukcii identity)“, ktorú je v procese zotavenia sa z dôsledkov násilia potrebné znovu rekonštruovať prostredníctvom budovania sebahodnoty, duševného zdravia a pohody, a vnímania sebaúčinnosti (Matheson et al., 2015, s. 561).

Posttraumatická stresová porucha (PTSD) je porucha, ktorá sa môže vyvinúť po zažití extrémne ohrozujúcej udalosti alebo série takýchto udalostí. Vyznačuje sa týmito príznakmi (<https://icd.who.int/>, 2019):

- znovu prežívanie traumatickej udalosti vo forme živých spomienok, flashbackov alebo nočnéj mory. Zvyčajne sú sprevádzané silnými emóciami, ako strach, hrôza, a silnými telesnými pocitmi.
- vyhýbanie sa myšlienkam a spomienkam na udalosti, alebo vyhýbanie sa činnostiam, situáciám alebo ľuďom pripomínajúcim udalosť alebo udalosti.
- pretrvávajúce zvýšené vnímanie hrozby, hypervigilancia (nadmerná ostražitosť) alebo nadmerne úľakové reakcie na bežné podnety, ako napr. neočakávané zvuky.

Symptómy pretrvávajú aspoň niekoľko týždňov a spôsobujú výrazné zhoršenie osobnej, rodinnej, sociálnej, pracovnej alebo inej dôležitej oblasti fungovania.

Na udržiavanie tejto symptomatológie sa podieľajú tiež obranné mechanizmy, ako klamné, realitu nerešpektujúce a niekedy až mätúce formy správania sa (Křivohlavý, 2002). Medzi najčastejšie obranné mechanizmy patrí:

- *represia* – vytesnenie toho, čo sa deje z vedomia;
- *supresia* – zámerné a vedomé potlačenie toho, čo by malo byť vo vedomí. Človek si je vedomý toho, čo sa stalo, ale silou vôle to zámerne zacláňa;
- *regresia* – zostup na nižší vývinový stupeň. Dospelý človek sa začne správať ako malé dieťa (plače, tručuje, stiahne sa do seba a pod.);
- *inverzia* – opačné správanie sa ako by sme bežne očakávali (napr. namiesto slovne vyjadrenej bolesti sa človek hrá na hrdinu);
- *popieranie* – človek si zakazuje o určitej veci rozmýšľať, hovoriť, počúvať. Správa sa ako by ho to nezaujímal, uzatvára vstup informáciám;
- *introjekcia* – premietanie starostí druhých ľudí do vlastného života. Človek si prisvojuje problémy druhých ľudí, ako by boli jeho vlastné a robí si pre to starosti;
- *racionalizácia a intelektualizácia* – hľadanie akoby rozumných dôvodov na nerozumné veci, ktoré

človek robí. O intelektualizácii hovoríme, ak človek hľadá intelektuálne dôvody pre nezmyselné a často škodlivé správanie ;

- *sebaobviňovanie* – človek sa nadmerne obviňuje za to, čo sa s ním v živote deje. Hľadá príčiny svojej situácie vo svojom predchádzajúcom živote;
- *externalizácia viny* – obviňovanie druhých ľudí (väčšinou neprávom) za to, čo sa deje.
- *identifikácia* – stotožnenie sa so situáciou iného človeka;
- *projekcia* – premietanie vlastných zámerov do správania a konania iných ľudí. Často ide o prisudzovanie vlastných chýb druhým ľuďom.

Vzorcie správania ženy zažívajúcej násilie

Žena zažívajúca násilie prejavuje celý rad symptómov, ktoré môžu byť pozorované izolovane alebo vytvárajú ucelený obraz vjej správani. Nasledujúce viktimizačné syndrómy sa spájajú s prítomnosťou násilia v živote ženy.

Štokholmský syndróm

Ženy, ktoré sú vystavené násiliu, vykazujú často podobné vzorce správania ako rukojemníci a rukojemníčky. Tento fakt vyplýva zo štúdie o psychickom vplyve zajatia na rukojemníkov a rukojemníčky, ktorí boli zajatí po prepade banky v Štokholme.

Štokholmský syndróm je charakterizovaný práve tým, že sa „medzi obeťou a násilníkom utvára zvláštny vzťah – pripútanie. Jedným zo znakov tohto špecifického vzťahu je napr. lojalita k násilníkovi, snaha chrániť ho a dokonca súcit a „spolupráca“ s ním. Ďalším je neschopnosť vyhľadať pomoc zvonku, najmä v inštitúciách, a tiež neschopnosť opustiť vzťah a násilníka“ (Sopková, 1998, s. 455).

Ak hovoríme o Štokholmskom syndróme, musia byť splnené štyri podmienky: život obete je v ohrození, obeť nemôže uniknúť, respektíve je o tom presvedčená, izolácia od iných ľudí, prechodná náklonnosť, resp. prechodná priateľskosť páchatel'a (Egger, 1999).

Štokholmský syndróm vo forme identifikácie obete spáchatel'om sa môže objaviť rovnako aj u detí týraných žien, ktoré boli svedkami zastrašovania priamo či nepriamo.

Protiútok

Ak sa ženy vážne obávajú o vlastnú bezpečnosť alebo o bezpečnosť detí, môžu sa uchýliť k fyzickému protiútok. Vystavujú sa však riziku, že ak zneužívateľa zrania, podá na nich trestné oznámenie. Iba zriedka sa stáva, že zneužívateľa zabijú. Zabitie zneužívateľa ženou zažívajúcou násilie môže byť znakom zúfalstva a dôsledkom toho, že nedostala zvonku účinnú pomoc. Tam, kde existujú ženské domy, sa počet zneužívateľov zabitých ženami, na ktorých páchali násilie, znížil, ale neznížil sa počet žien zabitých násilníckymi mužmi (Ondicová, 2017).

Sebazničujúce reakcie

Sebazničujúce reakcie (podľa Vágnerovej, 2004) reprezentujú paradoxne účinky viktimizácie blízkym človekom, ktoré nemožno u týraných žien vnímať ako psychopatológiu, či charakterovú slabosť. Ide vlastne o typickú, prirodzenú stratégiu vyrovnávania sa s opakovaným a nevypočítateľným násilím. Objavujú sa predovšetkým u dlhodobo trvajúceho týrania a zahŕňajú nasledujúce javy:

- popieranie viny útočníka – žena zažívajúca násilie má tendenciu relativizovať vinu násilného partnera a pričítať ju niekomu alebo niečomu inému (napr. negatívne skúsenosti z detstva, nezamestnanosť, alkohol) a zdôrazňovať jeho pozitívne stránky (napr. starostlivosť o rodinu a pod.),
- minimalizácia následkov – žena popiera vážnosť jednotlivých incidentov i celkovej situácie

formou iluzórnej obrany. Žena vinu za násilné incidenty pripisuje sama sebe, nakoľko nebola schopná splniť očakávania, či požiadavky partnera alebo vyhovieť jeho kritériám.

Sebaobviňovanie ženy sa tak stáva dôležitým rozlišovacím znakom medzi skutočnou a predstieranou viktimizáciou, pretože u zinscenovaných obvinení z domáceho násillia sa u údajnej obete so sebaobviňovaním nestretávame.

Vplyv domáceho násillia na deti

Domáce násillie poškodzuje fyzický a psychický vývin dieťaťa a to aj vtedy, ak samo nie je priamym terčom agresora. Viacerí odborníci v súlade s medzinárodnými dokumentmi zastávajú názor, že v každej rodine, kde je žena týraná svojím manželom alebo bývalým manželom, sú týrané aj deti prinajmenšom tým, že sú prítomné pri násillí voči matke a že sú ním traumatizované (čím je vzťah k obeti bližší, tým je traumatizácia silnejšia). Keď sa násillia dopúšťa osoba, ktorú dieťa miluje a ktorej dôveruje, vplyv násillia je nielen krátkodobý (strach, úzkosť, poruchy spania a príjmu potravy, atď.), ale oveľa hlbší - ovplyvňuje možnosť dieťaťa vyrastať v bezpečnom a chránenom prostredí a vytvárať si pozitívne a bezpečné vzťahy. Ženy zažívajúce násillie nezriedka podceňujú vplyv násillia v rodine na deti. Veria, že deti si násillie neuvedomujú pre ich nízky vek, alebo napríklad preto, že pri scénach násillia nie sú prítomné priamo, napr. sa útoky stali, keď boli v škole, spali alebo boli v inej miestnosti (Burajová, Činčurová, 2016).

Zmena rodičovského správania vo vzťahu k deťom sa môže prejavovať v niektorých formách syndrómu zneužívania a zanedbávania detí (CAN). Opakovaná skúsenosť s ponížením matky ju diskvalifikuje ako osobu, u ktorej by mohli nájsť ochranu. Deti prežívajú viac negatívnych emócií, reagujú zvýšenou hostilitou a vyhýbavými reakciami. Svet nevnímajú ako bezpečný, aj bežné prejavy svojich vrstovníkov interpretujú ako nepriateľské, na základe čoho môžu neprimerane reagovať. Deti môžu byť vývinovo oneskorené, majú emočné problémy a vo vyššej miere sa u nich vyskytujú poruchy správania. Sú úzkostnejšie a majú tendenciu reagovať stiahnutím sa do seba. Nedokážu riešiť konflikty konštruktívnym spôsobom a reagujú agresívne alebo opozične. Deti často vytvárajú s týranou matkou koalíciu, snažia sa ju chrániť alebo naopak, stráca u nich autoritu a správajú sa k nej podobným spôsobom ako otec. Dlhodobé dôsledky domáceho násillia zažitého v detstve sa v dospelosti často prejavujú v podobe násillného správania intímneho partnera (Vágnerová, 2004). Karkošková (2017) popisuje možné následky násillia v intímnych partnerských vzťahoch na deti vzhľadom na jednotlivé vývinové štádiá.

Postoj spoločnosti k žene ohrozenej domácim násillím

Postoj spoločnosti nie je jednoznačný, v porovnaní s týraním, zneužívaním a zanedbávaním detí by sme mohli hovoriť o ambivalencii. Laická verejnosť často nie je schopná akceptovať absenciu opatrení u ženy zažívajúcej násillie voči agresorovi. Takéto správanie môže skôr vyvolávať hnev, odsudzovanie a opovrhovanie. Žena, ktorá v domácom prostredí zažíva násillie, sa zriedkakedy stretáva s pochopením a súcitom. Domnienky a dohady okolia sa často prepájajú s predpokladom vlastného zavinenia tejto situácie (napr. provokovaním partnera). Tiež v kontakte s políciou a justíciou sa ženy ohrozené domácim násillím správajú na rozdiel od iných obetí násillia špecificky, často nejednoznačne a nerozhodne, pretože prežívajú hanbu, strach z páchatela, ktorý je zároveň intímnym partnerom, a preto majú tiež tendenciu chrániť ho v záujme zachovania rodiny (Vágnerová, 2004).

Ondicová (2017) vidí možné zmeny postoja spoločnosti k žene ohrozenej domácim násillím v citlivejšom vnímaní problémov ľudí v našom okolí a tiež aj v odtabuizovaní témy domáceho násillia, a v zvýšení informovanosti verejnosti o tomto negatívnom spoločenskom jave.

2.2 Intervencie

Intervencie v kontexte násilného správania intímneho partnera sa týkajú odborného zásahu, ovplyvňovania a ochraňovania človeka v ohrození. Z pohľadu pomáhajúcich profesií ide o ciele smerovanie snahy ku zmene spôsobov konania jednotlivcov, skupín alebo prípadne inštitúcií.

Pod intervenciou rozumieme všetky **formy podpory a pomoci** ženám zažívajúcim násilie v partnerskom vzťahu a so skúsenosťou násilia v takomto vzťahu. Intervencie môžu byť poskytované vo všetkých troch rovinách prevencie - primárnej, sekundárnej a terciárnej. V kontexte násilia v intímnych vzťahoch sú **primárne** intervencie zamerané na prevenciu, predchádzanie výskytu násilia v týchto vzťahoch, **sekundárne** intervencie majú zabrániť pokračovaniu násilia vo vzťahu a **terciárne** intervencie sú zamerané na prácu s dôsledkami násilia v čase, keď žena už nezažíva násilie zo strany partnera.

Porozumenie príčin násilia v intímnych vzťahoch je predpokladom podpory a pomoci ženám, ktoré ho zažívajú. Existuje viacero teórií, ktoré aspirujú na vysvetlenie tohto závažného negatívneho javu (Gover, Richards, Patterson, in Renzetti, Edleson, Bergen, 2018). Môžeme ich zaradiť do niektorej zo základných skupín teórií - sociologické, psychologické a feministické. Ambíciou každej teórie je aj identifikovanie potenciálne rizikových a protektívnych faktorov IPV či už obetí, alebo páchatelov, čo sa v praxi premieta do prípravy intervencií na zastavenie násilia a pomoci ženám so skúsenosťou s násilím v intímnych vzťahoch. V literatúre sa preto môžeme stretnúť s intervenciami s rôznym teoretickým pozadím.

Snaha vytvoriť skutočne účinné intervencie je sprevádzaná skúmaním ich **efektivity**. Pri uvádzaní jednotlivých druhov intervencií v tejto kapitole sa preto objavujú zistenia rôznych autorov o efektivite pomoci poskytnutej ženám so skúsenosťou s násilím. Za znaky efektivity pomáhajúceho procesu sa považujú prejavy osamostatňovania a pozitívneho sebaobrazu žien, ktoré zažili násilie (Bosá, et al. 2017) a minimalizovanie rizika vzniku opätovného násilného vzťahu.

V tejto súvislosti je potrebné upozorniť na dôležité výskumné zistenie o tom, že pri poskytovaní pomoci a podpory je potrebné rešpektovať jedinečnú skúsenosť ženy s násilím a jej osobné hodnoty, o ktoré usiluje (Liang et al., 2005; Hegarty et al., 2010). Preto ak má byť odborná práca so ženami účinná, musí byť **individualizovaná** a má vychádzať z potrieb ženy a doterajších spôsobov, ktoré používala na zastavenie alebo zmiernenie násilia vo vzťahu s násilným partnerom.

2.2.1 Východiská intervencií pre ženy so skúsenosťou s násilím

v intímnych vzťahoch

Hlavným cieľom iniciatív v rámci hnutia proti domácemu násiliu je **zmocňovanie** (empowerment) prežívajúcich. Tento koncept predstavuje zároveň aj východisko pre tvorbu prístupov na podporu a pomoc ženám so skúsenosťou s násilím v intímnych vzťahoch. Zmocňovanie je cieľom a zároveň princípom v práci so ženami so skúsenosťou s násilím v intímnom vzťahu. Napriek tomu, že je tento pojem v pomáhajúcich profesiách celkom rozšírený, nie vždy je chápaný správne.

V širšom význame tohto pojmu v práci s človekom (Solomon, in Busch, Valentine, 2000) môžeme hovoriť o zvýšení **intrapersonálnej, interpersonálnej, ekonomickej a politickej moci ako možnosti posilniť schopnosť človeka ovplyvňovať rozhodovania, ktoré sa dotýkajú jeho života**.

Vo vzťahu k násiliu v intímnych vzťahoch nadobúda pojem zmocňovania konkrétnejšie významy. Johnson, Worell a Chandler (2005) charakterizujú zmocňovanie ako umožňovanie toho, aby si ženy so skúsenosťou s násilím v intímnych vzťahoch osvojili zručnosti a zdroje na zvládnutie stresu a traumy v súčasnosti ako aj v budúcnosti. Konkrétnejšie charakterizujú zmocnenie ako **súbor postojov a správania, ktorý obsahuje pozitívne sebahodnotenie a sebaúctu, primeraný pomer medzi vnútornou pohodou a stresom, vedomie kultúrnej identity a rodovej roly, pocit osobnej kontroly, sebaistočnosti a starostlivosti o seba, zručnosti v riešení problémov, asertívne zručnosti, aktívny prístup k ekonomickým, sociálnym a komunitným zdrojom, konštruktívny sociálny aktivizmus**.

Zmocnenie na úrovni prežívania približuje Cattaneo a Goodman (2015) ako **zmysluplnú zmenu**

v skúsenosti s mocou, ktorú žena získala prostredníctvom interakcií v sociálnom svete. Dôraz kladú na kontinuálny proces rozvíjania vnútorného posilňovania, v ktorom žena smeruje k osobne významným cieľom. Čerpá podporu z komunity, zapája zručnosti, poznanie a sebestačnosť, aby sa približovala k týmto cieľom. Zároveň sleduje v akom rozsahu vedú tieto kroky k progresu.

Teória zmocňovania je založená na predpoklade, že potenciál ľudí pre zlepšovanie ich životov je daný schopnosťou ovládať svoje prostredie, t. j. mať moc (Hasenfeld, in Busch, Valentine, 2000).

Programy, ktoré si stanovujú zmocnenie ako cieľ v práci so ženami so skúsenosťou s násilím v intímnych vzťahoch musia vytvárať tento „proces zmocňovania“ spolu so svojimi klientkami (Kasturirangan, 2008), ktoré prostredníctvom neho budú získavať pocit kontroly a istoty zvládania svojho života. Tento proces zmocňovania povedie k tomu, že ženy si budú stanovovať svoje vlastné ciele, umožní im tiež prístup k zdrojom, ktoré im pomôžu v dosahovaní individualizovaných cieľov.

V praxi **princíp vnútorného posilňovania** žien so skúsenosťou s násilím v intímnych partnerských vzťahoch znamená (Holubová, et al., 2015) otváranie a získavanie nových možností a príležitostí. Konkrétne ide o:

- **poskytovanie** takých **informácií a podpory**, ktoré žene umožnia urobiť informované rozhodnutie, t. j. rozhodnutie vytvorené na základe existujúcich relevantných informácií,
- **prístup** žien a ich detí **k opatreniam a službám**, ktoré minimalizujú dopad násillia,
- **rešpektovanie integrity ženy**.

Žena sa stáva autonómnejšou, t. j. začína sama rozhodovať o svojom živote. Výsledkom vnútorného posilnenia je aj väčšia nezávislosť ženy.

Násilný partner kontroluje ženu a uplatňuje nad ňou svoju moc prostredníctvom psychického, fyzického, sexuálneho a ekonomického násillia. Násilník zoberal moc prežívšim, preto uzdravenie znamená obnovenie moci v tých, čo prežili. Posilnenie ženy je aj prevenciou násillia v budúcnosti.

Násillie, ktoré ženy zažívajú v intímnom vzťahu od agresora, má nielen telesné dôsledky, ale u mnohých žien vyvoláva silný stres a môže viesť až k posttraumatickej stresovej poruche. Výskumne sa preukázalo (Perez, Johnson, Wright, 2012), že vnútorné posilňovanie/zmocňovanie žien dokáže zmieriť dopad závažnosti IPV na postraumatickú stresovú poruchu pri strednej a nízkej úrovni/intenzite násillia. Iné zdroje pomoci a podpory sa ukázali byť menej účinné v porovnaní so zmocňovaním/vnútorným posilňovaním žien.

2.2.2 Druhy intervencií

Z hľadiska foriem sa môžeme najčastejšie stretnúť s **intervenciami krízovými, poradenskými, terapeutickými a advokáciou**. Z hľadiska dĺžky práce so ženami so skúsenosťou s násilím v intímnych vzťahoch môžeme hovoriť o **krátkodobých a dlhodobých intervenciách**. Niektoré intervencie majú charakter **programov** pre ženy zažívajúce násillie v intímnych vzťahoch, iné sa poskytujú **jednotlivo**. O forme poskytnutej intervencie častokrát rozhoduje dostupnosť podpory a ochrany v lokalite, v ktorej sa žena nachádza (ťažšie sú dostupné pre ženy žijúce na odľahlom vidieku).

Základné požiadavky na intervencie pre ženy zažívajúce násillie:

- **špecializovanosť**, predstavuje jeden zo základných princípov podpory a ochrany žien pred násilím. Táto požiadavka sa uplatňuje tak, že intervencie sú špecificky zamerané na ženy so skúsenosťou s násilím a ich deti.
- **uplatňovanie rodovo citlivého prístupu** k násilliu, aby poskytnutá pomoc riešila pravé príčiny násillia.

Oprávnenosť takýchto požiadaviek potvrdzuje aj názor samotných žien (Chang et al., 2005) na vhodnosť rôznych intervencií. Hodnotenie účinnosti intervencií bolo najviac ovplyvnené faktormi, ktoré:

- zohľadňovali pripravenosť žien na zmenu,
- pracovali s komplexnosťou života žien so skúsenosťou s násilím,
- nevyžadovali odhalenie alebo identifikáciu ženy ako „obete“ násilia v intímnom partnerskom vzťahu,
- poskytovali rôzne možnosti,
- rešpektovali autonómiu ženy.

Bezpečie, súkromie a autonómia tvorili základné zložky pozitívne vnímaných intervencií.

Snahou rozvíjajúcich sa iniciatív na Slovensku v oblasti práce so ženami so skúsenosťou s násilím je vytvoriť model komplexnej podpory a pomoci, ktorý by bol realizovaný a dostupný pre každú ženu zažívajúcu násilie.

Za týmto účelom je potrebné zozbierať dobrú prax zo skúseností poskytovateľov pomoci a podpory ženám so skúsenosťou s násilím, aby sa dosiahli očakávané výsledky intervencií. Existuje niekoľko všeobecných kritérií dobrej praxe:

- efektívnosť – informácie a údaje o tom, či sa danou intervenciou podarilo dosiahnuť stanovené ciele,
- evaluácia – hodnotenie ako boli dodržiavané vopred stanovené kvalitatívne a kvantitatívne kritériá poskytovania danej intervencie,
- prenositeľnosť – možnosť poskytovania intervencie s dosiahnutými výsledkami aj v inom kontexte, prostredí.

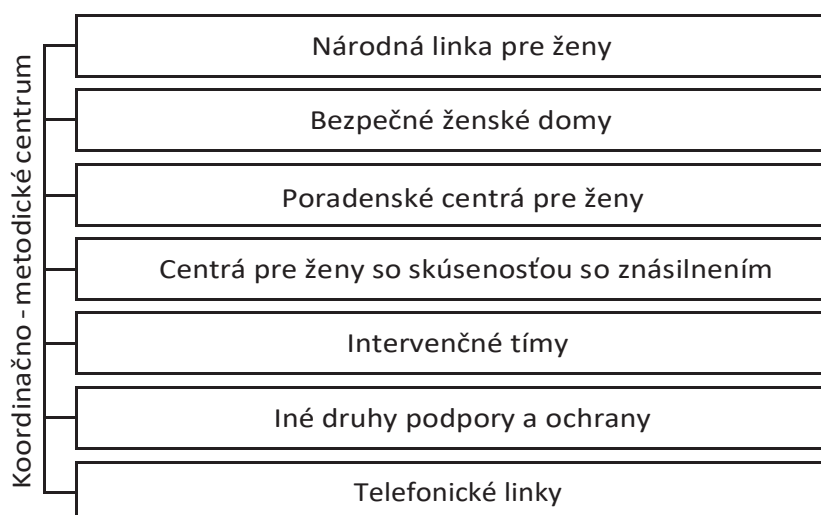
Komplexná podpora a ochrana žien zažívajúcich násilie

Pod komplexnosťou podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie (Karlovská, 2016) sa rozumie súbor opatrení a postupov špecificky zameraných na ženy, ktoré zažili násilie, a ich deti, uplatňujúce **rodový prístup** (nie neutrálny) s cieľom vytvorenia bezpečia, posilnenia žien, zmiernenie dopadov násilia a dosiahnutie spravodlivosti. Na Slovensku majú najväčšie skúsenosti s uplatňovaním špecializovaných intervencií v prípadoch násilia páchaného na ženách v intímnych vzťahoch ženské mimoláadne organizácie (Holubová et al., 2015). Viaceré z nich aj uplatňujú rodový či feministický prístup.

V rámci Národného projektu *Podpora eliminácie a prevencie násilia na ženách* bol v roku 2015 vypracovaný dokument **Štandardy komplexnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie** (Holubová et al., 2015). „Štandardy“ majú ambíciu stať sa východiskovým a ideovým dokumentom na nastavovanie účinnej podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie a ich detí ako aj tvorby novej alebo doplnenie súčasnej legislatívy v tejto oblasti. V tomto dokumente sú za základné druhy podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie považované:

- národná telefonická linka a iné telefonické linky;
- bezpečné ženské domy;
- poradenské centrá pre ženy;
- poradenské centrá pre ženy so skúsenosťou so znásilnením;
- intervenčné tímy.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného grafické znázornenie štruktúry špecializovanej komplexnej **podpory a ochrany žien** zažívajúcich násilie a ich detí zachytáva obrázok č.2.

Koordináčno metodické centrum (KMC) pre prevenciu násilia na ženách je zriadené v rámci Inštitútu pre výskum práce a rodiny. Jeho cieľom je koordinovať celoštátnu politiku pre oblasť prevencie a eliminácie rodovo podmieneného násilia. KMC metodicky usmerňuje poskytovateľov v oblasti primárnej prevencie a eliminácie násilia páchaného na ženách a deťoch a vytvára tiež podmienky pre multiinštitucionálnu spoluprácu pomáhajúcich profesií.

Národná linka a iné telefonické linky (zriaďované v bezpečných ženských domoch, poradenských centrách a iných pracoviskách) pre ženy zažívajúce násilie umožňujú ženám rýchly prístup k informáciám o možnostiach ďalšej pomoci a podpore, ako aj k zvýšeniu bezpečia a ochrane v krízových situáciách.

Bezpečné ženské domy predstavujú špecializovaný druh podpory a ochrany pre ženy, poskytujú okamžité bezpečné ubytovanie ženám zažívajúcim násilie a ich deťom. Prijímajú každú ženu, ktorá zažíva/zažívala násilie bez ohľadu na vek, etnicitu, zdravotné postihnutie, právny status, sexuálnu orientáciu, náboženskú príslušnosť, a pod.

Poradenské centrá pre ženy zažívajúce násilie a ich deti poskytujú podporu a ochranu, ako napr. informácie, poradenstvo, praktickú pomoc, sprevádzanie na súdy, právnu pomoc, proaktívnu podporu, vyhľadávaciu činnosť s výnimkou ubytovania.

Centrá pre ženy so skúsenosťou so znásilnením poskytujú dlhodobú podporu a ochranu ženám s dôrazom na bezpečie, posilnenie a spoločenskú zmenu v oblasti sexuálneho násilia na ženách a dievčatách. Na Slovensku takéto centrá neexistujú (Holubová, et al., 2015) a ich činnosť čiastočne zastupujú mimovládne organizácie pracujúce so ženami so skúsenosťou s násilím v partnerskom vzťahu.

Intervenčné tímy (tiež na Slovensku ešte nepracujú) realizujú koordinovaný zásah v individuálnych prípadoch násilia na ženách. Sú vytvorené zo zástupcov inštitúcií, ktoré sú zainteresované na riešení prípadov násilia na ženách a ich deťoch. Medzi ne patria ženské mimovládne organizácie, polícia, oddelenia starostlivosti o deti a mládež, oddelenia sociálnych služieb, oddelenie pre bývanie, migráciu, zdravotníctvo, právnici a právničky, súdy, prokuratúra, probační úradníci, miestne úrady, ženské a komunitné organizácie ako aj ženy zažívajúce násilie. Dôležitou podmienkou zostavenia a činnosti intervenčných tímov je dobrá multiinštitucionálna spolupráca. Ak žena kontaktuje akúkoľvek inštitúciu, mala by jej byť poskytnutá podpora a ochrana, ktorá jej zaručí bezpečie.

2.2.3 Krízové intervencie

Vzhľadom na zdravotné a ekonomické následky násilia páchaného na ženách je často nutné poskytnúť okamžitú pomoc pri zabezpečení základných životných potrieb, ako sú bývanie, strava, ošatenie, často aj lekárske ošetrovanie, prípadne psychologická intervencia. Táto služba je pri pomoci ženám zažívajúcim rodovo motivované násilie považovaná za kľúčovú.

Krízové intervencie môžu mať dve podoby, a to prezenčnú a dištančnú (Štepanovská, 2005). **Prezenčná forma** si vyžaduje osobný kontakt so ženou zažívajúcou násilie, ktorý sa realizuje, napr. v azylovom dome, v ambulancii alebo v teréne – priamo v bydlisku ženy. **Dištančná krízová intervencia** sa poskytuje prostredníctvom telefonických liniek pomoci a internetových služieb.

Za účinnejšiu formu krízovej intervencie sa považuje osobný kontakt so ženou. Za najvhodnejšie z hľadiska poskytovanej pomoci je považované zriaďovanie **krízových centier**, ktoré sú špecializované na krízovú intervenciu podľa druhu násilia, ktoré ženy prežili (Tomeš, 2001).

V procese krízovej intervencie je dôležité ženu **sprevádzať a povzbudzovať**. Znamená to:

- vypočuť ju s porozumením bez akéhokoľvek hodnotenia či náznaku obviňovania,
- postupovať pomaly, aj keď je situácia naliehavá,
- nesnažiť sa donútiť ju k rozhodnutiu. Žena by mala byť informovaná o všetkých možnostiach riešenia situácie s dôrazom na hľadisko zdravia a života nielen jej, ale aj detí. Konečné rozhodnutie je na žene a povinnosťou pracovníka je ho rešpektovať, aj keď s ním vnútorne nesúhlasí,
- pomôcť žene zorientovať sa v situácii a spoločne hľadať vhodné riešenia a perspektívy,
- dávať jej malé úlohy, povzbudzovať a podporovať jej aktivitu,
- pokiaľ prišlo k fyzickému napadnutiu, odporučiť ošetrovanie u lekára a nahlásenie napadnutia na políciu (Vodáčková a kol., 2002).

Telefonické intervencie

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR poskytuje krízovú intervenciu pre ženy zažívajúce násilie. Je ňou **NÁRODNÁ linka pre ženy ZAŽÍVAJÚCE NÁSILIE** (<https://www.employment.gov.sk/sk/linka/>). Ide o non-stop bezplatnú telefonickú linku (0800 212 212), prostredníctvom ktorej poradkyne poskytujú krízovú pomoc ženám ohrozeným násilím alebo zažívajúcim násilie. Táto linka je miestom prvého kontaktu. Žena tu môže získať všetky dôležité informácie o násilí páchanom na ženách, a predovšetkým o násilí v intímnych vzťahoch. Poradkyne poskytujú informácie o možnostiach právnej pomoci a pomáhajú pri hľadaní ďalšej pomoci v regióne, v ktorom žena žije. Linka je dôverným a bezpečným priestorom pre ženy. Ak žena poskytne súhlas, poradkyne môžu v jej akútnom ohrození privolať políciu, záchranú zdravotnú službu alebo kontaktovať inú relevantnú inštitúciu, ktorá jej môže pomôcť.

Viaceré **mimovládne organizácie** poskytujúce pomoc a podporu ženám so skúsenosťou s násilím majú tiež zriadené **telefonické linky** na poskytovanie krízovej intervencie.

Online intervencie

Pre ženy zažívajúce násilie je veľmi dôležité, aby mali prístup k informáciám a službám, ktoré chránia ich zdravie a poskytujú im bezpečie. Ukázalo sa, že nie je celkom známe, ako ženy vyhľadávajú a aký prístup majú k takýmto informáciám v rôznych štádiách násilníckeho vzťahu. Existujú však zistenia (Rempel, Donelle, Hall, Rodger, 2018) o tom, že ženy zažívajúce násilie inklinujú k informačným zdrojom s **neformálnou komunikáciou**. Ide o informácie poskytované online. Vysvetľuje sa to tým, že mnohé ženy zažívajúce násilie v intímnom partnerskom vzťahu prežívajú hanbu, pocity viny a poníženia, čo ich stigmatizuje. Pociťovaná stigma im bráni v tom, aby vyhľadali pomoc prostredníctvom priamych osobných stretnutí tvárou v tvár s odborníkmi.

Zo skúseností preživších žien sa ukázalo (Westbrook, 2008), že ženy so skúsenosťou násilia

v partnerskom vzťahu potrebujú **prístup k týmto informáciám**:

- informácie o dostupnosti a možnostiach zdravotnej starostlivosti, prvá pomoc,
- informácie o pomoci v núdzi (prvokontaktní pracovníci),
- informácie o špecifickej pomoci pri násilí v intímnom partnerskom vzťahu – núdzové bývanie, bezpečné bývanie,
- informácie o špecializovaných sociálnych službách (napr. v oblasti závislostí, duševného zdravia).

O možnostiach získať tieto informácie cez internet prinášajú zistenia kanadských autorov Rempel, Donelle, Hall, Rodger, (2018). Zistili, že cez internet sa poskytovalo 11 druhov online intervencií. Za predpokladu, že ženy majú prístup k internetu, môžu získať pomoc a podporu nasledovnými formami:

- online interakcia s pracovníkom,
- interaktívna internetová bezpečná pomoc pri rozhodovaní,
- online nástroj IBSDA pre podporu v rozhodovaní ženy (Internet Based Safety Decision Aid),
- online HELPP intervencie (Health, Education on Safety, and Legal Support and Resources in IPV Participant Preferred),
- LEAF: privátna sociálna sieť pre preživšie so skúsenosťou s násilím vo vzťahu; ľahko dostupný systém podpory pre ženy, ktoré odišli zo vzťahu s násilníkom,
- online bezpečné plánovanie,
- smartphonová aplikácia pre študentky vo vzťahu s násilníkom,
- videokonferencie v krízových centrách - pomoc ženám na vidieku so skúsenosťou s násilím vo vzťahu,
- počítačová aplikácia pri bezpečnom rozhodovaní (safety decision),
- online prieskum; cez internet sa hlási násilie; cieľom je zistiť výskyt násilia u študentiek,
- mailová komunikácia/interakcia s preživšími ženami (témy - problémy okolo bezpečia, práce, školy, rodičovstva, zdravia).

Online intervencie majú rôzne názvy a ciele, poskytujú pomoc a podporu v rôznych štádiách zneužívajúceho vzťahu. Všetky vyššie uvádzané intervencie mali rovnaký cieľ - pomôcť ženám pri plánovaní **bezpečného odchodu od násilného partnera**. Zamierovali sa na poskytovanie podpory a posilňovanie schopnosti preživšej ženy opustiť násilnícky vzťah. Vychádzali z predpokladu, že žena je zodpovedná za to, aby urobila potrebné kroky vedúce k opusteniu násilného partnera a tak si zlepšila svoju životnú situáciu. Nezohľadňovali význam širšieho spoločenského kontextu, ktorý prispieva k pretrvávaniu násilia páchaného na ženách. Online intervencie sa sústreďovali na bezpečné plánovanie žien, ktoré sa rozhodujú o odchode alebo sa pripravujú opustiť vzťah s násilníkom.

Už menej sa intervencie venovali tomu, čím žena prechádza, s akými skúsenosťami sa stretáva **po odchode** zo vzťahu s násilným partnerom. Vyššie spomínaní autori uvádzajú, že len málo online intervencií poskytuje pomoc a podporu ženám, ktoré takýto vzťah už opustili.

Poskytovanie online intervencií predpokladá vytvorenie bezpečia v kybernetickom priestore. Kybernetické bezpečie si vyžaduje špecifické operácie, ako napr. skrytie histórie vyhľadávania na webe, efektívne vyhodnocovanie lokalít, bezpečné vypĺňanie e-formulárov, anonymné využívanie online podporných služieb.

Hoci sa veľmi neskúmalo, ako sú účinné online intervencie pri násilí v intímnych vzťahoch, existujú dôkazy o ich význame vtom, že ženy získavali potrebné informácie najmä prostredníctvom mobilných telefónov a online sociálnych médií.

Ukázalo sa, že ženy potrebujú byť informované aj o službách, a zdrojoch novej podpory po opustení násilníckeho vzťahu.

V našom domácom prostredí sú pri niektorých neziskových organizáciách špecializovaných na pomoc obetiam domáceho násillia vytvorené **internetové poradne** pre obe domáceho násillia, a to buď formou chatovej alebo e-mailovej poradne. Tiež majú zriadené telefonické linky, cez ktoré poskytujú nepretržitú pomoc.

Bezpečné bývanie

Násillie v intímnych vzťahoch často vyúsťuje do straty hmotných zdrojov ženy vrátane bývania v bezpečí, finančnej istoty a iných základných potrieb. Azylové domy, bezpečné ženské domy zabezpečujú tieto zdroje pre svoje rezidentky. Nevyhnutné základné zdroje pre ženy predstavuje **bezpečné bývanie** a manažment ďalších služieb pre ženy (Sullivan & Gillum, 2001). Ide o prostredkovanie **prístupu k ďalším zdrojom** vrátane sociálneho bývania, prístupu k vzdelávaniu a rekvalifikačným kurzom. Azylové domy vytvárajú pre ženy príležitosť, aby začali pracovať na osamostatňovaní v bezpečnom prostredí. Cieľom azylových domov je pomôcť ženám získať nezávislosť a zastaviť násillie vo svojich životoch.

Primárnym cieľom pomoci a podpory ženám zažívajúcim násillie a ich deťom je poskytovanie bezpečia. Pracovníci spolu so ženou vytvárajú **bezpečnostný plán** v závislosti od aktuálnej situácie ohrozenia (Karlovsá, 2016). Môže ísť o bezpečnostný plán počas života snásilným mužom v spoločnej domácnosti, pred odchodom, po akútnom útoku, po privolaní polície, podaní trestného oznámenia, po odchode, po akejkoľvek zmene násilného správania na strane muža.

Pri vytváraní bezpečnostného plánu sa pracuje s princípom vnútorného posilnenia ženy. Žena sama rozhoduje o krokoch, ktoré urobí a sama riadi celý proces plánovania bezpečia. Poskytovanie rád v tom, čo by žena mala urobiť, je nevhodné, pretože by mohli viesť k ohrozeniu ženy a detí. Holubová (2015) zdôrazňuje, aby sa pri krízovej intervencii so ženou pracovalo ako s expertkou na svoj život. V kontexte násillia v intímnych partnerských vzťahoch to znamená, že ak doteraz prežila, tak používala úspešné stratégie prežitia. Sama najlepšie vie, čo je pre ňu bezpečné.

Bezpečné bývanie okrem zabezpečenia ochrany ponúka 24 hodinovú dostupnosť, štandardné zabezpečenie stravy, hygieny pre klientky a ich deti ako aj služby sociálneho pracovníka, psychologičky, právničky a pod.

Náhradné bývanie by malo mať utajenú adresu, aby žena (príp. žena s deťmi) nebola ohrozovaná. Prvú pomoc poskytujú azylové domy pre matky s deťmi. Dôležité je hľadanie a vytváranie prostredia sociálnej opory, nakoľko izolácia od príbuzných a priateľov túto možnosť obmedzila (Vágnerová, 2004).

2.2.4 Poradenské intervencie

Takmer všetky programy na pomoc ženám so skúsenosťou násillia v intímnom partnerskom vzťahu ponúkajú poradenstvo ako jednu zo svojich kľúčových služieb. Poradenstvo je široký pojem a často sa spája s rôznymi aktivitami vo viacerých oblastiach smerujúcimi na pomoc a podporu ženám so skúsenosťou s násilím. V kontexte pomoci a podpory žien s násilím v intímnom vzťahu sa poskytujú rôzne druhy poradenstva.

Podľa cieľa a spôsobu jeho dosahovania môže ísť o **poradenstvo** zamerané na:

- **podporu autonómneho rozhodovania** ženy v situáciách zažívaného násillia. Cieľ sa dosahuje poskytovaním relevantných informácií,
- poradenstvo zamerané na **zvládanie dôsledkov násillia**. Tento cieľ sa dosahuje využívaním odborných postupov a metód práce jednotlivých profesií (psychológia, sociálna práca, ...).

Pri zohľadňovaní obsahu poradenských služieb sa ženám so skúsenosťou s násilím poskytuje poradenstvo sociálne, psychologické, právne, ako aj špecializované poradenstvo súvisiace so špecifikami životnej situácie, v ktorej sa žena zažívajúca násillie ocitá.

Poradenské intervencie sa poskytujú v poradenských centrách pre ženy alebo aj individuálnymi

poradcami, na ktorých sa žena obráti. Vo vzťahu ku komplexnej ochrane a podpore je potrebné, aby boli poradenské ciele v práci so ženou stanovené v súlade s jej potrebami. Hlavnými cieľmi podpory a ochrany žien so skúsenosťou s násilím v poradenských centrách sú **bezpečie, posilnenie, prekonanie izolácie a spoločenská zmena**.

Sociálne poradenstvo

Tento druh poradenstva má široký záber. Pracuje s poskytovaním informácií **SÚVISIACICH SO ŽIVOTNOU SITUÁCIOU, kvôli ktorej SA ŽENA rozhodne poradcu vyhľadať ALEBO s ním spolupracovať. Môže ísť o INFORMAČNÉ poradenstvo** v sociálnoprávnych otázkach, pomoc v kríze, pomoc pri orientovaní sa v prostriedkoch a cestách na dosiahnutie cieľa či zmeny (Gabura, 2005), o ktorú žena usiluje. Sociálne poradenstvo sa zaoberá aj materiálnym a sociálnym prostredím klienta. **Býva súčasťou SOCIÁLNYCH služieb**. Podľa uvedeného autora sociálne poradenstvo pre ženy so skúsenosťou s násilím v **intímnych** vzťahoch patrí medzi najrýchlejšie sa rozvíjajúcu oblasť u nás.

Môže sa poskytovať v zariadeniach alebo v teréne. Sociálne poradenstvo poskytujú orgány štátnej správy alebo mimovládne organizácie. Orgány štátnej správy poskytujú väčšinou všeobecné poradenstvo. Mimovládne organizácie sa orientujú na poradenstvo špecializované. Ich úlohou je poskytovať ženám so skúsenosťou s násilím informácie o tom, aké majú možnosti pri riešení svojej situácie. Často ide o kombinované sociálno-právne poradenstvo, poskytované telefonicky alebo v krízových strediskách. Ženám zažívajúcim násilie v intímnom vzťahu bývajú poskytované informácie:

- o možnostiach poskytovania dávok sociálnej podpory vzhľadom k ich životnej situácii,
- informácie o ďalších sociálnych službách,
- a informácie o právnych možnostiach riešenia ich situácie a ich možných dôsledkoch (Tomeš, 2001).

V procese pomoci žene zažívajúcej násilie chápeme špeciálne sociálne poradenstvo ako poskytovanie profesionálnych odborných rád a metodické usmerňovanie ženy s akceptáciou jej rozhodnutí. Cieľom by malo byť vyriešenie a prekonanie jej problému za pomoci metód sociálneho poradenstva. Sociálne poradenstvo sa zameriava najmä na sprostredkovanie informácií umožňujúcich orientáciu v možnostiach, ktoré sa žene v nepriaznivej sociálnej situácii naskytnú – napomáhanie spoznať jej ďalšie možnosti, ukončiť pocity izolácie, prevziať kontrolu nad svojím životom (Brnová, 2011).

Psychologické poradenstvo

Psychologické poradenstvo je odborná a špecializovaná činnosť zameraná na pomoc ľuďom v ťažkostiach či už krátkodobého alebo dlhodobého charakteru. Cieľom psychologického poradenstva je pomáhať identifikovať vnútorné zdroje jednotlivca a podporovať jeho osobnostný rozvoj v priebehu náročných životných situácií.

Vymedzenie poradenstva (counseling) Americkou poradenskou asociáciou kladie dôraz na „profesionálny vzťah, prostredníctvom ktorého zmocňujeme jednotlivcov, rodiny a skupiny na dosiahnutie cieľov v oblasti duševného zdravia, vzdelávania a profesionálnej kariéry“. <https://www.counseling.org/about-us/about-aca>.

Psychologické poradenstvo v programoch pre ženy so skúsenosťou s násilím je špecificky zamerané na pomoc preživším znova získať **osobný pocit moci a kontroly**. Zároveň ide o jeden spôsob, ako sa preživšie dozvedajú o častých emocionálnych a behaviorálnych reakciách na domáce násilie.

Psychologické poradenstvo pomáha ženám zvládnuť dôsledky nadmernej psychickej záťaže spôsobenej domácim násilím a násilím v intímnom partnerskom vzťahu v podobe rôznych symptómov psychických porúch, ako napr. úzkosť, depresia, posttraumatická stresová porucha a i. Psychické problémy v dôsledku násillia môžu mať rôznu intenzitu. Pri menej závažných problémoch, na zvládnutie ktorých má žena za pomoci poradcu vlastnú kapacitu, sa využíva psychologické

poradenstvo. Vážne psychické následky násilia sa zvládajú za účinnej pomoci terapeuta. Rozdiel medzi psychologickým poradenstvom a psychoterapiou spočíva najmä v odlišných cieľoch, ktoré sa dosahujú v práci s klientmi, v hĺbke a intenzite práce s človekom a v spôsobe práce s intrapsychickou dynamikou.

Psychologické poradenské služby ponúkané v programoch na pomoc a podporu ľudí so skúsenosťou s domácim násilím vychádzajú z niektorej psychologickéj školy alebo terapeutického prístupu. Najčastejšie sa využíva kognitívno-behaviorálny prístup, na riešenie zameraný prístup, prístup zameraný na vnútorné posilňovanie a i., ktoré sú prispôbené individuálnym potrebám prežívších.

Poradenské programy ponúkajú psychologické poradenstvo individuálne, skupinové alebo oboje. Hlavným **cieľom poradenských intervencií** (Sullivan, Warshaw, Rivera, 2013) je **zmiernenie stresu**, ktorý je často spojený s viktimizáciou (prejavy depresie, úzkosti, posttraumatickej stresovej poruchy, pocity viny a hanby) a **navodenie sebavedomia a pocitov vnútornej pohody**.

Pomerne frekventovane sa v poradenstve pre ženy so skúsenosťou s násilím využívajú jednotlivé metódy kognitívno-behaviorálnej terapie (KBT) a prístupu (Howard, et al., 2003). KBT využíva celý rad krátkodobých intervencií, ktoré obsahujú kognitívne (zmena spôsobu myslenia, práca s automatickými myšlienkami, získanie reálneho náhľadu na situáciu) a behaviorálne techniky (napr. nácvik a rozvoj rôznych zručností). S technikami KBT v poradenstve pre ženy zažívajúce násilie najčastejšie pracujú psychológovia, sociálni pracovníci, poradcovia s tréningom s konkrétnou technikou. Tento druh poradenstva sa poskytuje rôzne dlhú dobu s rôznou frekvenciou stretávania, zvyčajne však raz za týždeň a prebieha po dobu niekoľkých týždňov (Foa et al., 2005).

Hodnotenie prínosu poradenských služieb pre ženy so skúsenosťou s násilím v intímnom partnerskom vzťahu (Howard, et al., 2003) ukazuje, že **podporné poradenstvo, psychoedukačné poradenstvo**, poradenstvo poskytované počas pobytu v bezpečných domoch a poradenstvo poskytované v komunite, individuálne alebo skupinové, predstavuje **efektívny spôsob** ako **zvýšiť sebaúctu žien, zlepšiť emocionalitu (prekonať úzkosť, depresiu a hostilitu), rozvinúť asertivitu, získať sociálnu podporu, zlepšiť sebaovládanie, zvládať záťaž a zvýšiť sebestačnosť**.

Poradenské programy

Psychologické poradenstvo pre ženy zažívajúce násilie sa poskytuje aj formou ucelených programov, ktoré sa zameriavajú na zvládnutie najčastejších psychických problémov vyskytujúcich sa pri skúsenosti s násilím.

Známy je program **HOPE** (Helping to Overcome PTSD through Empowerment). Bol špeciálne vytvorený pre ženy s posttraumatickou stresovou poruchou (PTSD), ktoré boli dočasne ubytované v zariadeniach bezpečného bývania (Johnson, Zlotnick, 2009). Táto porucha sa vyskytuje u žien so skúsenosťou s násilím v intímnom partnerskom vzťahu najčastejšie a je spojená so závažnými poškodeniami a stratou osobných a sociálnych zdrojov, čo má vážne dôsledky pre schopnosť ženy zaistiť dlhodobé bezpečie pre seba a deti. Program je postavený na princípoch kognitívno-behaviorálneho prístupu. HOPE je krátkodobý program pre ženy v **počiatočnom štádiu rozvoja PTSD**. Zameriava sa na stabilizáciu, bezpečie a zmocňovanie žien a rozvíja u nich zručnosti na zvládanie symptómov PTSD, ktoré by im mohli brániť v prístupe k dôležitým komunitným zdrojom a vytváraní bezpečia pre seba a deti.

Program pozostáva z 9 – 12 sedení v dĺžke 1-1,5 hodiny dvakrát za týždeň, maximálna dĺžka predstavuje 8 týždňov.

Podľa kognitívno-behaviorálnej teórie, ženy, ktoré zažili traumy, spracovávajú traumatizujúcu udalosť na základe osobných kognícií (presvedčení) o sebe, o druhých ľuďoch a o svete (Ehlers, Clark, in Johnson, Zlotnick, 2009). Vo vzťahu k zažitému násiliu predstavujú špecifickú skupinu kognícií presvedčenia o bezpečí, dôvere, moci/kontrolu, úcte a intimite (McCann, in Johnson, Zlotnick, 2009). Vzhľadom k tomu, že nedochádza k prepojeniu pôvodného systému osobných presvedčení ženy s novými skúsenosťami spojenými s násilím, objavujú sa typické symptómy spojené s PTSD. Program

HOPE sa zameriava na päť oblastí dysfunkcií, ktoré súvisia s *nesprávnymi presvedčeniami* žien o bezpečí, dôvere, moci/kontrole, úcte a intímite. Prednosťou tohto programu je multikulturálny prístup.

Na prvé miesto sa v programe dostávajú potreby ženy súvisiace s **bezpečím** a výrazne sa pracuje so **zmocňovaním** ženy. Poradenstvo sa špecificky zameriava na individuálne potreby a želania žien a pomáha im rozvinúť zručnosti potrebné na dosiahnutie **osobných cieľov**. V neskorších fázach sa pracuje na rozvoji kognitívnych a behaviorálnych zručností na **zvládanie symptómov PTSD**.

Priebežné testovanie efektivity programu HOPE ukázalo na pokles symptómov PTSD, depresívnych prejavov, straty osobných a sociálnych zdrojov.

Ženy, ktoré boli zaraďované do tohto programu, nemali diagnostikovanú posttraumatickú stresovú poruchu (PTSD). Dôvodom, prečo sa im odporúčal program HOPE, bolo opakované prežívanie traumatických udalostí (flashbacks), vyhýbavé správanie (vyhýbali sa všetkému, čo im pripomínalo násilie) alebo sa ľahko rozrušili. Ďalšími kritériami pre účasť v programe HOPE boli:

- neprítomnosť bipolárnej poruchy alebo psychózy,
- nenavštevovanie individuálnej terapie,
- nebolo potrebné meniť psychotropnú medikáciu (užívanie psychotropných liekov sa často kombinuje s psychoterapiou; táto kombinácia účinne zaberá pri psychických poruchách, vrátane bipolárnej poruchy, úzkosti, depresii a schizofrénii),
- neprítomnosť vážnych suicídálnych myšlienok alebo suicídálneho rizika.

Neskôr bol program HOPE prepracovaný na klinické využívanie v práci so ženami so skúsenosťou s násilím (Johnson et al. 2011).

Crespo a Arinero (2010) testovali KBT prístup v **práci sprežívšimi ženami**, ktoré vykazovali symptómy posttraumatickej stresovej reakcie, ale nespĺňali diagnostické kritériá PTSD. Tento program obsahoval veľa podobných zložiek ako program HOPE. Jeho autori mali ambíciu vytvoriť efektívny program, ktorý by výdatne pomáhal prežívším ženám. Program bol zameraný na tri oblasti:

- psychoedukácia o násilí v intímnych partnerských vzťahoch a jeho dopadoch na prežívších,
- zvýšenie sebaúcty a zlepšenie nálady,
- rozvoj zručností v riešení problémov súvisiacich s vlastným bývaním.

Jedno skupinové sedenie trvalo 90 minút. Skupinová forma bola zvolená zámerne, aby sa znížili pocity izolácie, ktoré sa vyskytujú u mnohých žien zažívajúcich násilie.

Poradenskú intervenciu zameranú na **zvládnutie traumy** u žien s násilným partnerom navrhli Kim a Kim (2001). Intervencia má základ vo *feministickej analýze násilia* v partnerských vzťahoch. Program sa zameriava na vzdelávanie žien, vychádza z princípu zmocňovania a rozvoja zručností. Program bol inšpirovaný modelom krízovej intervencie a riešenia problému u žien so skúsenosťou s násilím (Roberts, Burman, 1998; in Kim, Kim, 2001). Sedem štádií krízovej intervencie predstavovalo: posúdenie situácie (vrátane bezpečia ženy), vytvorenie raportu, orientácia a preskúmanie problému, práca s prežívaním, posúdenie reakcií zvládania stresu, implementácia plánu na obnovenie kognitívneho fungovania, možnosť katamnestického sledovania alebo posilňujúceho sedenia o tri alebo šesť mesiacov neskôr. So ženami sa pracovalo počas pobytu v bezpečnom ženskom dome. Poradenstvo poskytovali zdravotné sestry, ktoré boli pre tento účel špeciálne vyškolené. Skupinové sedenie v dĺžke 90 minút sa konalo raz za týždeň, celková dĺžka intervencie predstavovala 8 týždňov. Testovanie tejto poradenskej intervencie preukázalo priaznivé zmeny v depresii, úzkosti a sebaúcte.

Zistilo sa (Sullivan, Warshaw, Rivera, 2013), že **účinnosť psychologických poradenských služieb** pre ženy je vyššia, ak sú tieto komponované do ucelených programov v porovnaní so službami, ktoré sú poskytované jednotlivo, napr. počas pobytu v azylovom dome. Odporúča sa, aby mohli ženy navštevovať takého programy aj po odchode z azylového domu.

Smútkové a feministické poradenstvo

Ďalšie typy poradenstva predstavujú kultúrne špecifické programy, skupinové programy zamerané na posilnenie žien, skupiny sociálnej podpory, feministicky orientované poradenstvo a vysporiadanie sa so smútkom (Condino et al., 2016). Riešenie násilia u žien je spojené s celým radom problémov a mnohé z nich sa môžu objaviť až po ukončení vzťahu s násilným partnerom. Príkladom je **strata vzťahu**. Mancoske (1994) porovnával dve 10-členné skupiny žien, ktoré zažívali násilie. Jednej skupine bolo poskytované smútkové poradenstvo a s druhou skupinou sa pracovalo feministicky orientovaným poradenstvom. Ženy boli náhodne priradené k jednému z dvoch druhov poradenstva, všetky najprv prešli krízovým poradenstvom. Feministicky orientované poradenstvo sa zameriavalo na zmocňovanie žien, povzbudzovanie k definovaniu ich problémov a ich riešeniu, vzbudzovanie nádeje a osvojenie si interpersonálnych zručností.

V smútkovom poradenstve sa pracovalo so smútkom zo straty vzťahu a prechádzalo sa 6 štádiami smútenia: popretie, hnev, izolácia, vyjednávanie, depresia a akceptácia. Vzorku tvorili belošky (65%), 25% boli černošky, domorodá Američanka, Aziatka a Hispánka. V obidvoch druhoch poradenstva sa zaznamenala **pozitívna zmena v miere sebaúcty a sebestačnosti**.

Na emócie zameraný prístup a na cieľ zameraný prístup

McWhirter (2011) uvádza skúsenosti s dvomi prístupmi v práci so ženami so skúsenosťou s násilím. Porovnávala prístup zameraný na emócie s prístupom zameraným na cieľ. Obidve intervencie pozostávali z piatich týždňových sedení, každé v trvaní 2 hodín. Na prvej hodine sedenia sa stretávali iba ženy a na druhej sa stretávali ženy s deťmi. V každej skupine bolo 4 – 5 žien. Na cieľ zameraný prístup pracoval s motivačným rozhovorom a princípmi KBT, aby ženy a deti rozpoznavali a porozumeli svojím cieľom a aj tomu, ako ich môžu dosiahnuť.

Na emócie zameraný prístup pracoval na porozumení a vyjadrení pocitov, a preskúmaní osobných názorov a presvedčení. V obidvoch skupinách **detí** sa preukázal znížený počet konfliktov v rodine a medzi rovesníkmi a zlepšila sa **emocionálna pohoda a sebaúcta**.

Ženy v obidvoch skupinách udávali **zníženie depresívnych prejavov a posilnenie rodinných väzieb a sebestačnosť**. Skupina žien s prístupom zameraným na cieľ zaznamenala pokles konfliktov v rodine, kým ženy v skupine s poradenstvom zameraným na emócie udávali **zvýšenie sociálnej podpory**.

Ukazuje sa, že poradenstvo poskytované v rámci programov zameraných na domáce násilie prispieva k zvýšeniu celkovej pohody preživších. Výskumy (Howard, et al., 2003) ale neuvádzajú informácie o rozdieloch v poradenských technikách, terapeutickej orientácii, témach rozoberaných v poradenstve a väčšinou ani o odbornej kvalifikácii terapeutov v poradenských programoch.

Sullivan (2013) analyzoval publikované materiály o poradenskej práci so ženami so skúsenosťou s násilím v partnerských vzťahoch s cieľom zistiť, **čo v skutočnosti pomáha ženám prekonať psychické problémy**. Zistil, že všetky poradenské intervencie zmierňovali prejavy depresie a úzkosti a zlepšovali vnútornú pohodu žien. Líšili sa však vo viacerých znakoch. Niektoré mali skupinovú, iné individuálnu formu, rozdiel bol aj v počte sedení či vo vzdelaní poradcov. Ukázalo sa, že na základe tejto analýzy je problematické stanoviť odporúčania pre účinné poradenské intervencie pokiaľ ide o obsah aj formu práce so ženami. Tiež sa nepodarilo identifikovať tie obsahy, ktoré nie sú účinné pre dosiahnutie priaznivých výsledkov v poradenstve so ženami.

Je dôležité upozorniť na fakt, že existuje celý rad kultúrne špecifických prístupov (napr. Kim, Kim, 2001) v práci so ženami zažívajúcimi násilie, ktoré reflektujú hodnoty a tradície v postupoch uzdravovania v konkrétnych komunitách. Tieto však nie sú bežne zaraďované do príkladov dobrej praxe.

Napriek zisteniam o rôznom efekte poradenstva so ženami zažívajúcimi násilie v intímnych partnerských vzťahoch sa dá konštatovať, že **psychologické poradenstvo** je dôležité, **pomáha** preživším **zotaviť sa z násilia**, ktoré zažívali v partnerskom vzťahu, a opätovne **viest' spokojný a úspešný život**.

Aj keď ešte nie je celkom známe, ktoré poradenské prístupy sú najefektívnejšie v práci s prežívšimi, hromadiace sa dôkazy naznačujú, že ich **dôležitými prvkami** sú:

- **psychoedukácia** o príčinách a dôsledkoch násillia v intímnych vzťahoch,
- sústredenie pozornosti na **otázky bezpečia** žien,
- zameranie na **silné stránky** žien, ako aj pozitíva a prednosti ich kultúry, na ktorých môžu stavať pri riešení a zvládaní násillia vo svojich životoch.

Profesionálne/kariérové poradenstvo

Tento druh poradenstva predstavuje nástroj integrácie sociálne vylúčených alebo sociálnou exklúziou ohrozených žien v dôsledku prežitého násillia alebo ohrozenia násillím, vrátane udržania ich zamestnanosti, zamestnateľnosti alebo opätovným návratom na trh práce.

Ženy môžu mať skúsenosť s viacnásobným násillím, môžu byť zneužívané aj ekonomicky. Po odchode od násillného partnera zostávajú často bez finančných prostriedkov. Okrem negatívnych následkov na telesné a duševné zdravie ženy násillie vplýva aj na jej kapacitu pracovať a získať alebo udržať si ekonomickú stabilitu. Násillie, ktoré žena zažíva, jej často bráni v tom, aby chodila do práce alebo pokračovala v štúdiu, a tak bola schopná udržať sa na trhu práce. Okrem toho zažitie násillie ženy prispieva aj k nerovnému rozdeleniu zdrojov medzi mužmi a ženami. Pracovná kariéra žien je dôležitá aj pre podporu a zlepšenie jej sociálneho zdravia, umožňuje jej vytvárať zdravé vzťahy s druhými. Práca prispieva aj v oblasti prevencie násillia vo vzťahoch. Platená práca, získavanie finančnej nezávislosti a profesionálny rozvoj prispievajú k duševnému zdraviu ženy a podporuje proces zotavovania sa z násillia.

Z dlhodobej perspektívy je preto pri pomoci ženám zažívajúcim násillie v intímnom partnerskom vzťahu potrebné pamätať aj na ich prácu a zamestnanie. Chronister, et al. (2011) na základe dlhoročných skúseností s kariérovým poradenstvom vytvorila **model profesionálneho/kariérového poradenstva** pre ženy so skúsenosťou s násillím.

Model je postavený na ekologickej systémovej teórii Bronfenbrennera (Rosa, Tudge, 2013), ktorá vysvetľuje vplyv sociálneho prostredia na vývoj ľudí. Človek sa vyvíja v rôznych ekosystémoch. Všetky ekosystémy človeka medzi sebou neustále interagujú a vzájomne sa ovplyvňujú vo všetkých oblastiach života človeka. Človek je súčasťou mnohých ekosystémov. Na mikroúrovni je to rodina, škola, rovesnícke skupiny a komunitné prostredie. Mezoúroveň predstavujú prepojenia medzi domovom a školou, medzi rovesníkmi a rodinou a medzi rodinou a komunitou. Vonkajší systém predstavujú spojenia medzi dvomi alebo viacerými prostrediami, v ktorých sa dieťa nemusí nutne vyskytovať, ale aj tak majú na neho vplyv. Je to, napr. pracovisko rodičov, rozšírená rodina, susedstvá. Makrosystém predstavuje pre dieťa najväčšie a najvzdialenejšie zoskupenie ľudí a miest, ktoré má na neho stále významný vplyv. Tento ekosystém tvoria kultúrne vzory a hodnoty, predovšetkým presvedčenia, ako aj politický a ideologický systém. Chronosystém dodáva časovú dimenziu vo vývine, naznačuje vplyv zmeny a stálosti v prostredí dieťaťa. Môže ísť o zmenu v rodinnej štruktúre, adresy bydliska, pracovného statusu rodičov, ako aj veľké spoločenské zmeny, akými sú ekonomické cykly a vojny.

Tento pohľad na vývin človeka počíta s množstvom rôznych faktorov, ktoré ovplyvňujú život človeka a tiež zdôrazňuje význam moci a schopnosti človeka vyvolať zmenu a ovplyvniť prostredie. V poradenskom modeli sa zohľadňujú viaceré vplyvy, ktoré ovplyvňujú prežitie ženy, profesionálny vývin a implementáciu poradenských profesionálnych/kariérových služieb, ktoré sú dostupné v kontexte, v ktorom žena žije.

Aplikácia Bronfenbrennerovho modelu na profesionálne/kariérové poradenstvo predstavuje prácu s informáciami a poznatkami na všetkých úrovniach.

Individuálna úroveň predstavuje poznanie **schopností, kognitívnej kapacity** ženy a tiež jej **zdravotný stav**. Na mikroúrovni sa zisťuje, či je potrebné pri hľadaní práce zohľadňovať zdravotný stav ženy alebo jej sociálnu situáciu, resp. oboje. Tiež je dôležité poznať sieť medziľudských vzťahov, ktorou

žena disponuje. Na mezoúrovni sa zvažuje, ako ovplyvňujú, pomáhajú alebo limitujú vzťahy medzi partnerom a deťmi, medzi rodinou a partnerom voľbu práce vhodnú pre ženu. Vonkajšie ekosystémy sú dôležité v poskytovaní podpory pre pracujúcu ženu. Ide o dostupnosť zdravotných služieb a zariadení pre deti, možnosť umiestnenia dieťaťa do predškolských a školských zariadení. Tiež firemná politika potenciálneho zamestnávateľa, pomoc a podpora od štátu. Na makroúrovni sa pracuje s informáciami o aktuálnej situácii na trhu práce a možnosťami vhodného zamestnania, a tiež celkové ekonomické podmienky (výška minimálnej mzdy). Dôležitou súčasťou v profesijnom/kariérovom poradenstve je poznanie „*kultúry násilia*“. Ide o prácu s *postojmi verejnosti, potenciálnych zamestnávateľov voči násiliu*. Snahou kariérneho poradenstva je, aby žena vo svete práce uspela, mala prácu, ktorá jej zabezpečí príjem a tiež uspokojenie sociálnych potrieb a osobných ambícií. Na význam práce z hľadiska podpory a udržania duševného zdravia upozorňuje Blustein (2008). Práca pomáha udržiavať kontakt so širším sociálnym a ekonomickým prostredím, podporuje vnútornú pohodu a vytvára možnosti na dosiahnutie spokojnosti a úspechu.

Ženy, ktorým sa poskytuje profesionálne/kariérové poradenstvo, môžu patriť do niektorej z **troch skupín**. Prvú tvoria ženy, ktoré okamžite potrebujú prácu, aby získali finančné zdroje pre seba a svoje deti. Mnohé z nich patria k tým, ktoré odišli od násilného partnera a odchodom sa dramaticky zmenila ich ekonomická situácia. Častokrát sú neisté pri návrate do sveta práce, pretože z dôvodu násilia a izolácie nepracovali niekoľko rokov alebo začínajú pracovať neskoro v ich živote.

Druhú skupinu tvoria ženy, ktoré pracujú, ale potrebujú ešte ďalšiu prácu alebo lepšie platenú prácu, aby užívali seba a deti po odchode od násilného partnera. Pre mnohé ženy ide o náročnú situáciu spojenú so stresom, pretože častokrát nespĺňajú požiadavky kladené na daný druh práce. Pre iné ženy je možnosť pracovať a užiť rodinu zdrojom prežívania hrdosti a sily, a predstavuje príležitosť na začatie nového života.

Do tretej skupiny patria ženy, ktoré možno pracovali alebo ešte nepracovali, ale chcú získať, alebo si dokončiť potrebné odborné vzdelanie. Takáto motivácia je prejavom vnútorného posilnenia a predstavuje snahu ženy rozvíjať sa. Vzdelávanie môže byť spôsobom, ako si splniť svoj sen a tiež byť vzorom pre deti a poskytnúť lepší život svojej rodine.

V profesionálnom/kariérovom poradenstve sa používajú **intervencie**, ktorých cieľom je zmocnenie žien (Chronister, McWhirter, 2006). Ženy si dokážu uvedomiť podporujúce a zneužívajúce vzťahy vo svojom živote, ako ich tieto vzťahy ovplyvnili v tom, ako vnímajú seba a svoje schopnosti. Intervenciami sa podporuje sebavedomie žien a rozvíjajú sa kariérové zručnosti (Libáková, Bosá, 2017), podporuje sa využívanie týchto zručností na dosahovanie ich cieľov.

V profesionálnom/kariérovom poradenstve pre ženy so skúsenosťou s násilím v partnerskom vzťahu sa používajú rôzne druhy intervencií, ako napr.:

- *písomné cvičenia* – písanie životopisov, identifikácia zručností a záujmov, žiadosti o prácu, finančnú podporu, písomná komunikácia s potenciálnym zamestnávateľom,
- *assessment a spätná väzba* – rozhovory, dotazníky hodnôt, záujmov a zručností, poskytovanie spätnej väzby o silných stránkach a prekážkach, ktoré ovplyvnili ich kariérny rozvoj. Poskytovanie podpory prostredníctvom individualizovanej spätnej väzby z posudzovania, o podpore a stratégiách zvládania náročných situácií,
- *informácie zo sveta práce* – voľné pracovné miesta a požiadavky na vzdelanie, nároky pracovnej pozície, platy,...
- *modelovanie roly* - stretnutie so ženami, ktoré sa úspešne zapojili do rôznych programov vrátane rozvoja ich kariéry. Primárne ide o ženy, ktoré prežili násilie a participujú v poradenských službách.

Pozornosť venovaná zamestnanosti a kariérnemu rozvoju preživších môže ženám uľahčiť odchod z násilného vzťahu a podporiť proces celkového zotavenia.

ŠPECIALIZOVANÉ PORADENSTVO PRE ŽENY SO SKÚSENOSŤOU S NÁSILÍM

Z hľadiska špecifik náročnej životnej situácie, v ktorej sa žena vystavená násiliu zo strany partnera/manžela ocitá, môžeme hovoriť o ďalších druhoch poradenstva (Karlovska, et al., 2015). Tieto sa poskytujú v poradenských centrách pre ženy zažívajúce násilie a ich deti.

Poradenstvo v otázkach bývania. Okrem hľadania bezpečného miesta na bývanie pre ženu a deti (bezpečný ženský dom, alebo iné miesto) sa môžu poskytovať rady v súvislosti s ďalšími otázkami bývania. Môže ísť o vylúčenie násilnej osoby z užívania bytu/domu, vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

Poradenstvo v otázkach zdravia sa týka rôznych zranení, psychosomatických ochorení, psychiatrických problémov.

Poradenstvo v otázkach financií súvisí s hľadaním zdrojov, poskytovaním informácií o dostupných dávkach sociálnej pomoci, poskytovaním pomoci pri vymáhaní práv a finančných nárokov (výživné pre ženy a deti, prídavky na deti, a i.)

Právne poradenstvo je zamerané na poskytovanie právnych informácií ku konaniam, ktoré chce žena iniciovať, alebo ktoré už prebiehali. Môže ísť o zákaz vstupu do bytu/domu, rozvod manželstva, vyživovacia povinnosť, riešenie majetkových záležitostí. Môže ísť aj otrestné konanie, ako nebezpečné vyhrážanie, týranie blízkej osoby, ublíženie na zdraví, nebezpečné prenasledovanie. Poskytnuté informácie majú ženám pomôcť zorientovať sa v situácii, zvážiť možnosti, výhody a riziká a urobiť rozhodnutie o ďalších krokoch.

INDIVIDUÁLNE PORADENSTVO poskytované v centrách pre ženy zažívajúce násilie je zamerané na podporu a ochranu žien zažívajúcich násilie. Pozornosť je venovaná rozpoznaní násilia, posúdenie miery nebezpečenstva, identifikovanie potrieb ženy, plánovanie bezpečia, poskytnutie relevantných informácií, aby mohla žena urobiť informované rozhodnutie. Vytvára sa individuálny plán podpory a ochrany, a tiež vyhodnocovanie jeho jednotlivých krokov s ohľadom na bezpečie a napĺňanie potrieb ženy.

2.25 TERAPEUTICKÉ INTERVENČIE

Násilie v intímnych vzťahoch deštruktívne zasahuje celú ľudskú bytosť aj jej okolie. Okrem právnej, sociálnej a poradenskej pomoci potrebuje týraná žena často aj pomoc psychoterapeutickú. Rozhodnutie prijať tento druh podpory môže žena urobiť na základe odporúčaní iných odborníkov z pomáhajúcich profesií v prípade, že je motivovaná k sebarozvoju a ujasneniu si podstaty svojich problémov.

Psychoterapeutický proces môže prebiehať formou individuálnou, párovou a skupinovú (Gjuričová, Kocourková, Koutek, 2000).

Individuálna psychoterapia – je odporúčaná v prvom kontakte s terapeutickým procesom najmä po dlhodobej a intenzívnej psychotraumatológii.

Párová psychoterapia – je uskutočniteľná iba vtedy, ak je žena schopná brániť svoju pozíciu a muž je ochotný meniť svoje správanie. Muž je vedený k tomu, aby preberal zodpovednosť za svoje správanie a žena sa učí preberať zodpovednosť za svoju bezpečnosť. Súčasťou párovej psychoterapie je tiež modifikácia vzájomných očakávaní partnerov voči sebe a zmena ich spôsobu komunikácie.

Skupinová psychoterapia – dynamika skupiny poskytuje obeti domáceho násilia náhľad na situáciu a emotívnu korekčnú skúsenosť. Podporné prostredie skupiny vytvára priestor na zdieľanie prežívania s ostatnými členkami skupiny, ktoré majú podobné problémy. Terapeutické vedenie skupiny je zamerané aj na budovanie sebahodnoty a sebavedomia.

Ciele terapeutických intervencií a zvolených terapeutických techník sa v mnohom odvíjajú od paradigmy myslenia o násilí mužov na ženách v partnerských vzťahoch. Curtis (2008) hovorí o potrebné presunu od medicínskeho modelu k feministickému modelu vnímania násilia. Podľa medicínskeho modelu je násilie vnímané ako osobný problém jednotlivcov a aj intervencie sa teda zameriavajú na

jednotlivcov a ich liečbu. Na jednej strane sú muži s psychickými problémami neschopní kontrolovať svoj hnev a na druhej strane stoja ženy, ktoré z nejakých dôvodov priťahujú takýchto partnerov. Jedným z týchto dôvodov je napríklad medzigeneračný cyklus násilia, ktorý vysvetľuje opakujúce sa vzorce násilných vzťahov, ktoré človek zažil v minulosti. Limitom tohto modelu je, že nevysvetľuje, prečo sa násilie objavuje aj vo vzťahoch žien, ktoré sa s násilím v pôvodných rodinách nestretli. Výskum však tento medicínsky pohľad nepotvrdzuje. Násilní muži majú kontrolu nad svojím hnevom a smerujú ho cielene na ženu. Terapeutické intervencie, ktoré pracujú výlučne s týmto modelom, sú teda z dlhodobého hľadiska neúčinné. Podobne limitujúci je aj model popisujúci syndróm týranej ženy, ktorý obviňuje ženy a vníma ich ako bezmocné. Spôsob, akým tieto nefunkčné modely možno prekonať je feministický model, v ktorom je kľúčové porozumenie, že násilie je záležitosťou kontroly a otázky gendrovej nerovnosti v spoločnosti. V intervenciách je potrebné pracovať s tým, že vzorce donucovacej kontroly vplyvajú na sebahodnotu žien a sponchybujú ich spôsob vnímania reality. Pri intervenciách je potrebné brať do úvahy diverzitu žien a ich životov. Ženy a ich skúsenosti treba vnímať ako hodnotné. Preto podľa Curtis (ibidem) ciele feministicky orientovanej terapie obsahujú zameranie na posilnenie žien a ich nezávislosti, čo im pomáha vymaniť sa z rodových stereotypov. Zároveň je však potrebné pracovať na dosiahnutí potrebných spoločenských zmien. Jednou z ciest je vytvorenie priestoru, ktorý ženám umožní vážiť si iné ženy a vytvárať vzťahy charakterizované vzájomnosťou a rovnosťou. Terapia umožňuje ženám zotaviť sa zo zranení spôsobených útlakom a dosiahnuť individuálne definované zdravie a šťastie.

Prehľad výskumov psychoterapeutických intervencií

Curtis (2008, s. 130) uvádza efektívne terapeutické techniky vychádzajúce z koncepcie feministicky orientovanej terapie:

- technika demystifikácie – žena plne participuje na terapii, preberá svoju časť zodpovednosti za plánovanie a priebeh procesu terapie,
- technika feministickej analýzy moci a socializácie v gendrových rolách,
- technika empowermentu (posilnenia),
- technika ocenenia hodnoty ženy, vrátane zamerania na podporu seba výživy a starostlivosti o seba.

Pomoc pre ženy, ktoré zažili násilie v intímnom partnerskom vzťahu spočíva v prvom rade v zabezpečení fyzickej bezpečnosti. Následne sa terapia zameriava na spracovanie nepriaznivých a traumatizujúcich zážitkov, a s nimi spojených emócií (Mosquera, Knipe, 2017). Preto sa terapeutické programy, programy advokácie a poradenská pomoc najčastejšie realizujú v spojení s pobytom žien v bezpečnom ženskom dome alebo po ich odchode (Condino et al., 2016).

Changetal. (2005) zisťovali v rozhovoroch s 21 ženami, ktoré prežili násilie v intímnom partnerskom vzťahu, čo považovali za najviac žiadané intervencie. Takými to sa ukázali byť tie, ktoré ženám poskytujú informácie a individuálne poradenstvo. Párové poradenstvo bolo vnímané pozitívne len 9 ženami, 7 žien to nepovažovalo za vhodné vôbec. Ženy tiež požadovali pomoc pri riešení závislostí a pomáhala im medikamentózna liečba depresie.

Kognitívno-behaviorálna terapia

Scott-Tilley et al. (2010) uvádzajú, že 74-92% žien, ktoré zažili násilie v intímnom partnerskom vzťahu trpí posttraumatickou stresovou poruchou (ďalej PTSD), v porovnaní so 6-13% žien v bežnej populácii. Preto sa poradenstvo a štruktúrovaná terapia pre ženy, ktoré zažili násilie, zvyčajne zameriavajú na redukciu symptómov PTSD a prekonanie depresie (Eckhardt et al., 2013 podľa Condino et al., 2016). Pomerne úspešné sú štruktúrované terapeutické intervencie, ktoré využívajú kognitívno-behaviorálnu terapiu. Intervencie pre ženy, ktoré zažili násilie v intímnom partnerskom vzťahu, nasledujú postupy štandardnej kognitívno-behaviorálnej terapie, ako sa používa pre klientov trpiacich PTSD vo

všeobecnosti, vrátane edukácie, zvládania stresu, expozičnej terapie, reštruktúrovania presvedčení o vine a pocitov hanby (Kubany et al., 2003; 2004 podľa Condino et al., 2016).

Skupinové programy interpersonálnej terapie sú úspešné nielen v redukcii depresívnych symptómov, ale aj v rozvíjaní sociálnych zručností (Condino et al., 2016). Zníženie úzkostných a depresívnych symptómov bolo preukázané nielen v terapii, ale aj v nasledovaní princípov kognitívno-behaviorálnej terapie prostredníctvom manuálu svojpomoci, hoci s o niečo menšou účinnosťou (Latif, 2018). Crespo a Arinero (2010) porovnávali účinnosť dvoch programov krátkodobej skupinovej kognitívno-behaviorálnej terapie. Zistili, že expozičná terapia mala lepšie výsledky než terapia zahŕňajúca len tréning komunikačných zručností, avšak obidve formy boli úspešné. Výskum potvrdzuje, že kognitívno-behaviorálna terapia je účinná nielen v redukcii symptómov PTSD a depresie, ale následne vedie aj k zníženiu rizika opätovného násillia. Z výskumnej vzorky 150 žien s históriou celoživotne zažívaného násillia (61%) a násillia, ktoré prežívali v súčasnom vzťahu (16%), sa po absolvovaní terapie ukázalo, že u žien, u ktorých sa znížili symptómy depresie a PTSD, sa znížila aj miera násillia, avšak 22% žien stále násillie zažívalo (Iverson et al., 2011).

EMDR terapia

EMDR terapia (z angl. Eye Movement Desensitization and Reprocessing Therapy) sa využíva ako krátkodobá psychoterapeutická intervencia pri prekonávaní PTSD (Shapiro, 2017), a preto sa odporúča aj pre ženy, ktoré prežili násillie v intímnom partnerskom vzťahu (Scott-Tilley et al., 2010). Popri kognitívno-behaviorálnej terapii (všeobecnej a orientovanej na traumu) patrí EMDR terapia k efektívnym, na dôkazoch založeným intervenciám pre ženy s PTSD, ktoré zažili násillie v intímnom partnerskom vzťahu (Stewart et al., 2016).

Hlavné procesy EMDR terapie zahŕňajú zameranie na 'mindfulness', kognitívnu reštrukturalizáciu, expozíciu spomienkam a pocit osobného majstrovstva (McGuire et al., 2014). Prostredníctvom bilaterálnej senzorickej stimulácie, vďaka ktorej sa dosiahne pohyb očí sprava doľava a naspäť, je možné zabrániť disociácii pri prítomnosti traumatizujúcej spomienky a primerane ju spracovať. Do traumatizujúcej spomienky sa vnášajú pozitívne zdroje, ktoré situáciu pomáhajú spracovať, prekonať pocit bezmocnosti a nadobudnúť pocit kontroly (Leeds, 2016). Terapia pracuje s princípom odstup, ktorý je účinnejší v spracovaní traumatizujúcich spomienok než kognitívne vyhýbanie sa obrazu. Zameranie sa na úlohu pohybu očí pomáha zväčšiť odstup, čím sa redukuje živosť a emocionálny náboj spomienky. Účinnosť EMDR terapie spočíva v tom, že sa pracuje súčasne s afektívnymi a fyzickými pocitmi, kognitívnymi procesmi, emóciami a presvedčeniami (McGuire et al., 2014).

Tarquino et al. (2012) porovnávali efekt EMDR terapie (n=12) s ekletickou psychoterapiou (n=12) a kontrolnou skupinou žien, ktoré prežili násillie v intímnom partnerskom vzťahu (n=12). Z výsledkov vyplynulo, že obidva typy terapie boli účinné a zaznamenali zníženie symptómov PTSD a úzkosti, avšak EMDR terapia bola účinnejšia v prekonávaní intruzívnych myšlienok. Zároveň pri EMDR terapii mali ženy pocit väčšej kontroly, sebaúčinnosti v liečbe, čo môže byť spôsobené tým, že EMDR terapeuti striktnie nasledovali protokol, kým ekletickí psychoterapeuti kládli dôraz na vytvorenie terapeutického vzťahu so ženami, čo viedlo k tomu, že ženy vnímali úspech terapie ako zodpovednosť terapeuta. Harris et al. (2018) porovnávali efektívnosť EMDR terapie a kognitívno-behaviorálnej terapie zameranej na traumu (TFCBT) v skupine 19 žien, ktoré zažili násillie v intímnom partnerskom vzťahu. Intervencia bola účinná v obidvoch skupinách, avšak symptómy PTSD sa výraznejšie znížili u žien, ktoré absolvovali EMDR terapiu.

Bogat et al. (2013) uvádzajú, že ženy, ktoré majú skúsenosť násillia v intímnom partnerskom vzťahu, zažívajú pocity hnevu, nenávisť, zrady a zároveň lásky, odpustenia a súcitu, preto je vhodné, aby sa terapia zameriavala na nadobudnutie realistického pohľadu na situáciu. Preto môže byť EMDR terapia účinná aj pre ženy s ambivalentným postojom voči odchodu od partnera (Mosquera, Knipe, 2017). V takto zameranej terapii sa pracuje s dysfunkčne uloženými informáciami a spomienkami vo forme idealizácie partnera, čo vedie k maladaptívnym pozitívnym emóciami. Terapia je orientovaná

na vytvorenie adaptívneho riešenia prostredníctvom realistickejšieho vnímania zážitkov z minulosti a prežívania vzťahu v súčasnosti.

Ďalšie typy terapeutických intervencií (Volpe et al., (2017) navrhujú využitie naratívnej expozičnej terapie v liečbe symptómov PTSD u mladých matiek a tehotných žien v adolescentnom veku, keďže tento typ terapie je vhodný pre deti a mladých ľudí svojím zameraním na rekonštrukciu spomienok a zameranie sa na budovanie budúcnosti.

Intervencie prostredníctvom expresívnych umeleckých terapií

Z prehľadu výskumných štúdií vyplýva, že expresívne umelecké terapie sa ako intervenčná metóda pri prekonávaní násilia na ženách v intímnych partnerských vzťahoch používajú najmä so zameraním na riešenie psychologických následkov spojených s traumou a s nimi spojené implikácie vsociálnej oblasti, vzťahoch a interakciách. Ako píše Bird (2018), terapeutická literatúra sa pridrižava psychologického modelu vysvetľovania násilia, v ktorom je žena vnímaná ako obeť. Na jednej strane je použitie expresívnych umeleckých prístupov zdokumentované v oblasti odstraňovania symptómov, ako sú depresívne symptómy a úzkosť. Na druhej strane existujú výskumne zaznamenané programy aj v oblasti posilňovania silných stránok, sebavedomia aktivizácie pozitívnych zdrojov ženy. Z tohto pohľadu je žena vnímaná ako tá, ktorá disponuje vnútornými a vonkajšími zdrojmi zvládania a je potrebné ju podporiť, a tieto zdroje posilňovať (tzv. *empowerment*). Tento prístup je zjavný najmä v štúdiách, ktoré sme zaradili pod kapitolu *Advokácia*.

Prehľad štúdií je usporiadaný podľa jednotlivých typov expresívnych terapií (muzikoterapia, tanečno-pohybová terapia, arteterapia, dramaterapia a iné umelecké expresívne terapie). V tabuľkách sú štúdie uvádzané chronologicky zostupne od najnovších po najstaršie. Mnohé štúdie sa zameriavali na domáce násilie všeobecne a nerozlišovali medzi násilím páchaným na ženách, mužoch alebo deťoch, avšak, participantky terapeutických programov boli vo všetkých prípadoch ženy, preto boli tieto výskumné štúdie zaradené do prehľadu. Výskumy, ktoré boli relevantné z hľadiska výsledkov a práce so ženami, boli aj napriek tejto metodologickej diskrepancii v pojmoch použité v tomto prehľade. Štúdie, ktoré sa zjavne zameriavali na rodovo podmienené násilie v spoločnosti vo všeobecnosti (napr. práca s traumou so ženami, ktoré zažili znásilnenie mimo partnerského vzťahu) neuvádzame. Výskumné štúdie boli v mnohých prípadoch realizované s malým počtom participantiek (n = od 1 do 20), avšak ich kvalitatívna povaha ponúka náhľad do situácie prežívania ženy v procese zmeny. Publikované boli aj štúdie zaznamenávajúce zmeny kvantitatívnym spôsobom (napr. v pre- a post-testoch), ktorých cieľom je zväčša poukázať na efektivitu zvoleného terapeutického prístupu. Prínosom prehľadu štúdií je sumarizácia efektívnych terapeutických faktorov, ktoré prispievajú k zmene a lepšej kvalite života žien, ktoré zažili násilie v intímnych partnerských vzťahoch. Odstránenie a eliminácia násilia ako rodového problému si vyžaduje jednotný prístup odbornej verejnosti, vrátane psychoterapeutov a terapeutov expresívnych terapií. Preto je potrebné analyzovať existujúce chápanie pomoci pre túto existujúcu rizikóvu skupinu. Násilie mužov na ženách v intímnych partnerských vzťahoch má podľa Curtis (2008) kumulatívny efekt. Autorka hovorí o samostatnom druhu násilia, ktoré nazýva internalizované násilie, ktorého dôsledkom je to, že žena spochybňuje samu seba. Väčšina terapeutických intervencií s týmto fenoménom pracuje, aj keď ho možno pomenúvajú iným spôsobom. Avšak práca so sebavedomím ženy, získaním nadhľadu a návratu k starostlivosti o seba je súčasťou mnohých intervencií zaznamenaných vo výskumných štúdiách.

Muzikoterapeutické intervencie

V muzikoterapii využívajú ženy, ktoré boli umlčané násilím, jedinečnú schopnosť hudby evokovať predstavy a preskúmať metaforické obrazy, ktoré sa v hudbe vynárajú. Prostredníctvom hudobných

technik je možné nájsť svoj skutočný hlas – doslovne aj metaforicky (Curtis, Harrison, 2006, in Curtis, 2008). Traumatické zážitky často spôsobujú disociáciu, človeku chýba uvedomenie a zažíva ich skôr na preverbálnej úrovni. Preto je ťažké pracovať s traumou klasickými spôsobmi psychoterapie založenej na rozprávaní. Hudobné prostriedky „dávajú hlas“ nevyhovujúce skúsenostiam (MacIntosh, 2003; Curtis, 2008). Ženy, ktoré sú terčom domáceho násillia, trpia v jeho dôsledku nízkym sebavedomím, úzkosťou, krízou identity, depresiami a inými psychologickými a sociálnymi ťažkosťami. Preto sa mnohé muzikoterapeutické intervencie zameriavali na zlepšenie povedomia žien a pomoc s odstránením symptómov psychologických následkov (Fernández de Juan, 2016). Muzikoterapeutické intervencie tiež nesú potenciál vysporiadať sa s traumatickými udalosťami z minulosti a existenčným smútkom, ktorý sa často objavuje, keď človek prežije násillie vo vzťahu (Herman, 1992, in MacIntosh, 2003).

Curtis (2008) vyzýva muzikoterapeutov k zmene paradigmy myslenia smerom k uvedomeniu si, že fenomén násillia v intímnych partnerských vzťahoch je rodovo podmienený problém a vzťahuje sa aj k iným formám násillia na ženách v spoločnosti. Je potrebné, aby si terapeuti boli tohto vedomí, pretože len tak môžu primerane reagovať na potreby žien, ktoré prežili násillie. Snaží sa o posilnenie hlasov muzikoterapeutov z vynárajúceho sa trendu feministickej muzikoterapie a ich spojenie s hlasmi žien, ktoré boli posilnené cez tento prístup.

Výskumne zachytené muzikoterapeutické intervencie sa zameriavali najmä na psychologické dôsledky násillia (Tabuľka 2). Ako intervenčný prostriedok sa okrem hudobných techník používali aj mnohé iné kreatívne umelecké metódy, napríklad písanie, práca s hlinou a iné výtvarné techniky.

Tabuľka 2 Prehľad výskumov muzikoterapeutických intervencií

Autor štúdie	Intervenčná metóda	Participanti výskumu	Prostriedky, výsledky a účinné faktory
Fernández de Juan (2016)	Multimodálna muzikoterapia	17 žien, ktoré prežili domáce násillie (7 z Mexica, 10 z Kuby)	<ul style="list-style-type: none"> - Zlepšenie sebaobrazu a vnímania vlastnej identity, zmiernenie úzkosti a depresie - Expresia pocitov - Relaxácia - Zvýšenie uvedomenia - Nepriama katarzia
Curtis (2008)	12 muzikoterapeutických stretnutí dvakrát týždenne	1 prípadová štúdia 27-ročnej ženy afro-amerického pôvodu	<ul style="list-style-type: none"> - zameranie na zlepšenie vnímania seba samej, sebavedomia - meranie prostredníctvom škály konceptu seba (Tennessee Self-Concept Scale, 1991) Prostriedky <ul style="list-style-type: none"> - analýza a písanie textov piesní - relaxácia pri hudbe so zameraním na starostlivosť o seba - vystúpenie, prezentácia - nahrávanie CD – vypovedanie vlastného príbehu, možnosť počuť svoj hlas a zdieľať príbeh s inými - podpora sebavedomia cez bubnovanie
Teague et al. (2006)	Skupinová muzikoterapia v kombinácii s inými kreatívnymi umeleckými metódami	7 žien z prechodného bezpečného ženského domu, ktoré prežili násillie v intímnych partnerských vzťahoch v USA (1 pôvodom z Číny a 6 pôvodom z Európy)	Zisťované dotazníkom pred a po intervencii (6 stretnutí v priebehu 3 mesiacov) Výsledky: <ul style="list-style-type: none"> - signifikantne znížená miera depresie - mierne zníženie úzkosti - efekt na sebavedomie nebol preukázaný Prostriedky: <ul style="list-style-type: none"> - práca s hlinou - kresba - písanie denníka - relaxácia pri hudbe - písanie a analýza textov piesní - efekt skupinovej práce

York (2006)	Tvorba artefaktov a ich prezentácia v dramatickom predstavení	Ženy, ktoré prežili násilie v partnerských vzťahoch	<p>Prostriedky</p> <ul style="list-style-type: none"> - spev, diskusia o piesňach, kreslenie mandál pri hudbe, písanie pri hudbe, bubnovanie, vyrábanie bubna, hudba a pohyb, zdieľanie poézie a iných kreatívnych produktov <p>Ciele</p> <ul style="list-style-type: none"> - posilnenie žien - sila ocenenia hlasu žien - ocenenie ženských hodnôt, akceptácia svojho tela, definovanie vlastnej sexuality a sexuálnych potrieb - pocit zmocnenia sa vlastného príbehu a znovuobjavenie kreativity, ktorú im násilník ukradol
MacIntosh (2003)	Skupinová muzikoterapia	Ženy, ktoré prežili sexuálne násilie v Kanade	<ul style="list-style-type: none"> - Uvedomenie si prepojenia tela, duše a ducha - Dýchacie cvičenia na relaxáciu sprítomnenie namiesto disociácie - Obľúbená hudba na pocit prináležania v skupine - Tónovanie na ukotvenie a pocit, že je žena počutá - písanie textov piesní ako expresia myšlienok a pocitov - Spievanie opakovanej melódie na podporu sebedomia, ako posilňujúca afirmácia - Bubnovanie ako posilnenie vyjadrenia a zvládania hnevu, zvýšenie asertivity a znovuzískanie kontroly - Spontaneita podporujúca schopnosť vstupovať do vzťahu
Whipple a Lindsey (1996)	Skupinová muzikoterapia v kombinácii s inými kreatívnymi umeleckými metódami	15 žien, ktoré prežili domáce násilie, v azylovom dome pre matky s deťmi v USA	<p>8-týždňový muzikoterapeutický program</p> <ul style="list-style-type: none"> - zlepšenie emocionálneho naladenia a podpora sociálnych interakcií vďaka spevu - podpora komunikácie prostredníctvom písania textov piesní - plánovanie cieľov ako jedna zo stratégií zvládania bolo dosiahnuté prostredníctvom kreslenia minulosti, prítomnosti a budúcnosti - zameranie na silné stránky podporilo sebedomie žien - efekt skupiny, ktorej členky sa nachádzajú v rozličných fázach riešenia – transfer riešení do každodenného života

Muzikoterapeutické metódy a techniky pomohli odhaliť, napríklad prostredníctvom spievania uspávaniek, sociokultúrne normy prezentácie ženskej roly (Fernández de Juan, 2016). Tiež poskytli možnosť expresie a oslobodenia od ambivalentných pocitov viny a bolesti vďaka externalizácii do zvukových foriem (Fernández de Juan, 2016). Z prehľadu, ktorý zrealizovali Hahna a Borling (2003) vyplynulo, že 52% zo 62 muzikoterapeutov, ktorí využívajú metódu BMGIM (The Bonny Method of guided imagery and music), pracovali vo svojej praxi so ženami, ktoré prežili násilie v intímnych partnerských vzťahoch. Využívali však vysoko individualizované, na klientky orientované prístupy. Výnimkou je výskum, ktorý realizovala Curtis (2008), ktorý vychádza z feministického a sociopolitického chápania násilia v intímnych vzťahoch. Muzikoterapeutickú intervenciu orientovala na kolektívne posilnenie žien a prekonávanie sexismu v inštitúciách.

Intervencie prostredníctvom tanečno-pohybovej terapie

Tanečno-pohybová terapia ako prístup pracujúci s konceptom, že telo a myseľ sú prepojené, je vhodnou terapeutickou intervenciou v práci so ženami, ktoré zažili násilie a útlak (ADTA, 2013). Chang a Leventhal (2008) uvádzajú, že je dokonca nevyhnutnou podmienkou pri práci s ľuďmi, ktorí zažili fyzické alebo emocionálne násilie, ato najmä vprekonávaní pocitu imobilizácie. Valentine (2007, s. 181) popisala psychoterapeutickú prácu prostredníctvom tanečno-pohybovej terapie s ľuďmi, ktorí prežili sexuálne násilie. Hovorí, že skúsenosť násilia je často vnímaná ako „čierna diera prázdnoty“, ktorá ovplyvňuje kontakt s vonkajším svetom a skrývanie pocitu hanby a viny. Tanečno-pohybová terapia sa zameriava na tieto dôsledky skúsenosti s násilím, podporuje kreativitu klientov, posilňuje ich a pomáha im vytvoriť si súcitiaci, integrovanejší vzťah s vlastným telom. Výskumov dokumentujúcich prácu so ženami, ktoré prežili násilie v partnerských vzťahoch, je v oblasti tanečno-pohybovej terapie nedostatok (Tabuľka 3).

Tabuľka 3 Prehľad výskumov intervencií tanečno-pohybovej terapie

Autor štúdie	Intervenčná metóda	Participanti výskumu	Prostriedky, výsledky a účinné faktory
Clark et al. (2014)	Joga v skupinovej psychoterapii	Ženy v USA, ktoré prežili násilie v partnerskom vzťahu (8 žien v intervenčnej a 9 v kontrolnej skupine), po absolvovaní 16-týždňového primárneho terapeutického programu	<ul style="list-style-type: none"> - Vplyv jogy citlivej k traume na zlepšenie symptómov úzkosti, depresie a PTSD - 12-týždňov po 30-40 minút týždenne - štúdia preukázala uskutočniteľnosť programu a pozitívne ohlasy participantiek - odporúča sa ako doplnková liečba pri podpore duševného zdravia
Leventhal a Chang (1991)	Tanečno-pohybová terapia	Týrané ženy v USA	<p>Zvýšenie motivácie žien konať. Štúdia je staršieho dáta a vychádza z psychologických teórií a prekonanej teórie o naučenej bezmocnosti a hovorí o prekonávaní vzorcov bezmocnosti, nerozhodnosti a nečinnosti.</p> <p>Tanečno-pohybová terapia pomáha ženám internalizovať si pozitívny sebaobraz a nadobudnúť fyzickú a emocionálnu kontrolu.</p>

Napriek tomu, že tanečno-pohybová terapia predstavuje využívanú metódu v práci s prekonávaním traumy, je táto práca so ženami výskumne málo zdokumentovaná. Ďalším limitom programov (minimálne v kontexte USA) je to, že odborníci sa odvolávajú na prekonaný model cyklu násillia, ktorý uvádza Americká asociácia tanečnej terapie (ADTA, 2015) na svojej stránke, alebo iné modely, ktoré nezdieľajú feministickú perspektívu. Napríklad Chang a Leventhal (2008) píšú aj o násilí v lesbických vzťahoch a hovoria o domácom násilí vo všeobecnosti, pričom pri intervenciách sa pridriavajú psychologických teórií a ženu vnímajú ako obeť. Napriek limitom takto postavených intervencií je v ich práci zdokumentovaný prínos využívania metód tanečno-pohybovej terapie, ako sú napríklad externalizácia a stelesnenie, ktoré pomáhajú získať nadhľad a budujú schopnosť pohnúť sa a prekonať sociálnu izoláciu. Tanečno-pohybová terapia tak pomáha ženám internalizovať si pozitívny koncept samej seba, nadobudnúť pocit fyzickej a emocionálnej kontroly.

Arteterapeutické intervencie

Význam arteterapie pri spracovaní traumy je veľký, pretože dáva hlas ľuďom, ktorých násilie umlčalo. Výtvarné formy expresie umožňujú vyjadrenie a zdieľanie skúseností bez nutnosti verbalizácie, keďže slovami vyjadriť emocionálnu skúsenosť s násilím môže byť náročné. Preto vyjadrenie traumatických zážitkov a silných emócií úzkosti alebo strachu cez umelecké vizuálne prostriedky predstavuje bezpečný spôsob ako ich spracovať (Murray et al., 2017). Šicková-Fabrici (2016) hovorí o procese externalizácie, v ktorom sa traumatický obsah prevedie do hmatateľnej podoby. Následne sa v umeleckej tvorbe mení jeho forma a vďaka zmenám dosiahnutým v umeleckom produkte človek spracováva svoje emócie, získava náhľad a dokáže si toto nové poznanie o sebe samom integrovať do každodennej reality. Dôležitou súčasťou intervenčného procesu je aj priestor pre starostlivosť o seba, sústredenie sa na vlastné potreby (Binkley, 2003).

Tabuľka 4 Prehľad výskumov arteterapeutických intervencií

Autor štúdie	Intervenčná metóda	Participantní výskumu	Prostriedky, výsledky a účinné faktory
Bird (2018)	Arteterapia formou koláží	Ženy, ktoré prežili fyzické a sexuálne domáce násilie vo Veľkej Británii (n = 20), 8 príbehov od 7 žien	<p>Kvalitatívny výskum prostredníctvom vizuálnej imaginácie (metodológia výskumu založeného na umení)</p> <p>- Prostredníctvom koláží participantky vytvárali vizuálne reprezentácie vlastných reakcií na skúsenosť domáceho násillia a zneužívania</p> <p>Tematická analýza:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Únik a harmónia - Vzťahy a sociálna podpora - Činy a odpor <p>Vizuálne znázornené príbehy reprezentujú fyzický a emocionálny pohyb v čase a zmeny vo vzťahoch. Prispievajú k zmene v spôsobe, akým ženy vnímajú samé seba a využívajú taktiky činu a odporu. Príbehy obsahujú prvky činu, kontroly, ale aj bariéry v dosahovaní žiaducich cieľov. Príbehy zmeny zachytávajú minulosť, prítomnosť a budúcnosť a umožňujú imaginatívny pohyb medzi nimi.</p> <p>Prínos výskumu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ako nová forma výskumu skúseností násillia - zachytenie príbehov žien a ich posilnenie v procese zmien
Murray et al. (2017)	Skupinová arteterapia	<ul style="list-style-type: none"> - zachytáva skúsenosti ľudí, ktorí prežili násilie v intímnom partnerskom vzťahu alebo sexuálny útok - otvorené komunitné skupiny a <p>4-týždňová uzavretá skupina pre univerzitných študentov (3-10 participantov)</p> <p>- USA</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zameriava sa na spracovanie traumy v skupinovej intervencii s využitím umeleckých techník <p>Techniky:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tvorba masiek – dichotómia vnútorných pocitov a vonkajších prejavov - Práca s tvarom kruhu, odhaľovanie vlastných zdrojov - Nachádzanie liečivého v rozbitých veciach, práca s hlinou - Kreatívny denník <p>Výsledky:</p> <ul style="list-style-type: none"> - program prispel k emocionálnej expresii, spojeniu s ostatnými ľuďmi a lepšiemu sebauvedomeniu - výstava produktov môže prispieť k zvýšeniu povedomia spoločnosti o skúsenostiach
Vela et al. (2016)	Kreatívny arteterapeutický denník	3 prípadové štúdie žien v USA so skúsenosťou násillia v intímnom partnerskom vzťahu	- zlepšenie sebavedomia/sebaobrazu a zvýšenie pocitu nádeje
Brooke (1995)	8-týždňový program arteterapie	<p>Ženy, ktoré prežili sexuálny útok</p> <ul style="list-style-type: none"> - 6 žien v terapii ako výskumná skupina - 5 žien čakajúcich na terapiu ako kontrolná skupina 	<ul style="list-style-type: none"> - skúmanie sebavedomia/sebaobrazu pred a po intervencii pomocou Inventára sebaobrazu (Self-esteem inventory) - arteterapia zlepšila niektoré aspekty sebaobrazu (vo všeobecnosti a v sociálnej oblasti)
Lagorio (1989)	Skupinová arteterapia, otvorená skupina	- dospelé ženy v USA, ktoré prežili domáce násilie (IPV a iné)	<ul style="list-style-type: none"> - intervencia realizovaná v útulku pre ženy s deťmi (krátkodobá, max. 3 mesiace, s kapacitou 30 ubytovaných) - interpretácia intervencii z teoretického hľadiska modelu cyklu násillia podľa Walkerovej, bezmocnosti, vulnerability a vnímanie ženy ako obeť - skúmanie opakujúceho sa cyklu, posilnenie žien, dosiahnutie trvalejšej zmeny - únik z krízovej situácie, relaxácia - priestor pre symbolické vyjadrenie emócií voči násilníkovi a ich vzťahu k nemu - sloboda, vyjadrenie protichodných emócií - uvedomovanie si vlastných charakteristík a potrieb - ponúka vhlad do prežívania žien prostredníctvom umeleckého vyjadrenia ako bezpečného média - efektívny psychoedukačný nástroj - posilnenie žien v rozhodnutí odísť, sebaoprotvrdenie, zlepšenie komunikačných zručností

Arteterapia je vhodnou intervenčnou metódou, pretože zviditeľňuje dôsledky násillia, ale zároveň ponúka bezpečie, keďže umenie slúži ako kontajner na citlivé témy, ktoré ženy v arteterapii vyjadrujú a zdieľajú. Umelecká tvorba slúži na skúmanie obsahov myšlienkových procesov a správania naviazaného na skúsenosť s násillím (Angelis, 2017).

Dramatoterapeutické intervencie

V dramatoterapii je práca so ženami, ktoré prežili násillie v intímnych partnerských vzťahoch, zvyčajne orientovaná na emocionálnu katarziu po prežitých udalostiach. K princípom dramatoterapie, ktoré popísal Jones (2007) patrí projekcia, empatia a odstup, stelesnenie, hra, rolová hra a personifikácia, prepojenie drámy a bežného života. Traumu je možné prostredníctvom stelesnených psychoterapeutických techník spracovať na úrovni tela a vymaniť sa zo stavu zamrznutia, ktorý predstavuje jednu z reakcií na traumatickú udalosť (útok – útek – zamrznutie). Kľúčovým aspektom dramatoterapie pre ženy, ktoré prežili násillie, je podľa Pendzik (1997) možnosť alebo nevyhnutnosť konať – akcia, vďaka ktorej je dráma protikladom bezmocnosti. (V angličtine dokonca sloveso *act* znamená konať, ale aj hrať ako herec v divadle/dráme). Prostredníctvom dramatoterapie je možné dosiahnuť zmenu práve kvôli kombinácii faktorov budovania pozitívneho sebaobrazu a konania. Rolová hra a akčné prístupy sa využívajú prenesene aj v iných terapeuticko-poradenských prístupoch, práve kvôli potenciálu vnútorného posilnenia ženy (empowerment). Dráma je účinná, pretože podobne ako tanečno-pohybová terapia pracuje so stelesnenou skúsenosťou traumy. Podľa Brosbe (2008) sú obzvlášť vhodné techniky vychádzajúce z konceptu Obrazového divadla, Divadla Fórum a Divadla utláčaných Augusta Boala.

Tabuľka 5 Prehľad výskumov dramatoterapeutických intervencií

Autor štúdie	Intervenčná metóda	Participanti výskumu	Prostriedky, výsledky a účinné faktory
Campbell Kirk (2015)	Multi-modálna krátkodobá individuálna dramatoterapia, 12 týždňov zameraná na preskúmanie vzťahov a interakcií	- 15 žien - experimentálna skupina 11 žien, ktoré prežili domáce násillie - kontrolná skupina 4 žien v individuálnom poradenstve - kontext Veľkej Británie	- meranie zmien v oblasti subjektívne vnímanej duševnej pohody, problémov/symptómov, fungovania v živote a v oblasti rizík Ciele terapie: - nadobudnutie vonkajšieho a vnútorného bezpečia - posilnenie žien v rozhodovaní - normalizovanie správania žien po prekonaní traumy - zlepšenie sebavedomia prostredníctvom povzbudenia starostlivosti o seba - posilnenie žien v stanovení hraníc a v obnovení vzťahov - zníženie rizika opätovnej viktimizácie - obnovenie vnímania samej seba (self), vlastnej identity
Allen a Wozniak (2014)	10 týždňový program posilňujúcich rituálov	- USA - spolu 24 žien v rôznych programoch, minimálne 6 mesiacov po odchode z násilného vzťahu (priemerné trvanie násilného vzťahu 13 mesiacov), priemerný vek 35 rokov, symptómy konzistentné s PTSD	- prekonanie stavu, v ktorom je vlastná sociálna identita žien charakterizovaná skúsenosťou násillia/zneužívania - vytvorenie nového vnímania posilneného self Prostriedky: - liečivé rituály, požehnanie, poézia, umenie, hudba - vytvorenie komunity pomoci - prechodové rituály pri odchode z krízového centra
Wozniak a Allen (2012)	Rituály a naratívy	- príklady z práce so ženami	- zmena naratívu o sebe samej cez posilnenie prostredníctvom rituálov prechodu

Brosbe (2008)	8-10 stretnutí skupinovej dramatickej terapie (4-10 klientiek), 90 min, raz týždenne	Ženy vo väzení v USA vo veku 19-48 rokov, ktoré prežili násilie v intímnych vzťahoch	- dramaterapia s využitím päťfázového integratívneho modelu podľa Reneé Emunah - sebaexpresia ako nástroj boja proti útlaku žien v spoločnosti
Pierce (2008)	Tvorba divadelného predstavenia z príbehov žien	Príbehy skupiny žien, ktoré prežili násilie v intímnom partnerskom vzťahu vo veku 25-82 rokov	- rozpoznanie straty - vyjadrenie emócií - možnosť byť vypočutá a podporená skupinou - znovuzískanie pocitu dôstojnosti a autonómie

Expresívne umelecké terapie majú tendenciu prekonávať tradičné pohľady na „klientky“ alebo „pacientky.“ Allen a Wozniak (2014) dokonca hovoria o prekonaní vnímania žien, ktoré prežili násilie, z tejto perspektívy. V terapii sa snažia o kognitívny posun a zmenu naratívu z vnímania ženy ako „obete“ (z angl. *victim*), alebo „tej, ktorá prežila násilie“ (z angl. *survivor*) smerom k „tej, ktorej sa darí“ (z angl. *thrifer*). V transformačných dramaterapeutických rituáloch ženy konajú a sú označené ako celistvé, silné a kompetentné. Je potrebné, aby zmeny vo vnímaní seba samej boli zrkadlené aj komunitou. Ženy niekedy hovoria o zmenách vo svojich postojoch s rodinou a okoliu vysvetľujú proces, ktorým prechádzajú. Niekedy však menia okruh priateľov a známych smerom k ženám, ktoré ich novú identitu akceptujú, potvrdzujú a podporujú (ibidem).

Dramaterapia má potenciál fungovať na viacerých intervenčných úrovniach súčasne, čo je pri riešení násillia páchaného na ženách rozhodujúce. Pendzik (2008) zdôrazňuje nielen individuálnu dimenziu dramaterapie, ale práve jej sociálny dopad prostredníctvom divadla, pomocou ktorého sa prenáša fokus z jednotlivca na úroveň spoločnosti. Osobná skúsenosť ženy si vyžaduje pozornosť, ale jej príbeh sa neodohráva vo vzduchoprázdne – má spoločenskú dimenziu, ktorá sa týka nás všetkých. Zdieľanie príbehov má teda význam pre ženu samotnú, ale aj pre okolie, ktoré príbehy počúva. Pendzik (ibidem) ďalej hovorí, že príbeh ženy treba preložiť do čitateľných symbolov, ktoré sa prihovárajú všetkým. Osobný príbeh sa tak cez dramatické spracovanie stáva príbehom zdieľaným. Podobne aj Pierce (2008) uvádza potenciál práce s terapeutickým divadlom ako prostriedkom znižovania násillia na ženách.

Intervencie prostredníctvom iných umeleckých terapií

Tabuľka 6 Prehľad výskumov iných umeleckých terapií

Autor štúdie	Intervenčná metóda	Participanti výskumu	Prostriedky, výsledky a účinné faktory
Koopman et al. (2005)	Expresívne písanie, 4 stretnutia po 20 minút, raz za týždeň	- 47 žien, ktoré prežili násilie v partnerskom vzťahu	- vplyv na symptómy depresie, PTSD a bolesti - merania symptómov prostredníctvom troch nástrojov pred a po intervencii - zníženie depresívnych symptómov pri expresívnom písaní zameranom na témy emočného vypätia v porovnaní s písaním o neutrálnych udalostiach objektívnym spôsobom - zaujímavým zistením bolo, že pri expresívnom písaní sa zvýšilo vnímanie bolesti a pri neutrálnom písaní sa bolesť znížila - na symptómy PTSD tento krátkodobý program nemal dostatočný vplyv
Williams a Taylor (2004)	8-týždňový skupinový program, 2-hodinové stretnutia, kombinácia umeleckých prostriedkov	Ženy vo väzení so skúsenosťou domáceho násillia	- vizuálne umenie, práca s príbehom, hudba, písanie denníka, podporná skupina - zdieľanie príbehov, preskúmanie životných udalostí a vlastnej identity v kolaboratívnom a podpornom prostredí

Prevenca na primárnej úrovni je nesmierne dôležitá aj napriek tomu, že bude trvať veľmi dlho, kým sa objavia prospešné zmeny na všetkých úrovniach spoločnosti. Z tohto dôvodu je potrebné zabezpečiť, aby ženy, ktoré zažívajú násilie, neboli vystavené opakovanému násiliu a nezhoršovala sa ich celková životná situácia. Na úrovni sekundárnej prevencie sa preukázalo (Kirk, et al, 2017), že intervencie zamerané na alkoholizmus u páchatel'ov a žien zažívajúcich násilie znižujú výskyt násilia. Na úrovni terciárnej prevencie je účinná psychoterapia poskytovaná ženám so skúsenosťou sexuálneho násilia, ktorého sa dopustil iný muž ako partner ženy.

Heard, Mutch, Fitzgerald (2017) skúmali účinky preventívnych intervencií formou aplikovaného divadla (krátke divadelné hry na tému násilia v intímnych vzťahoch) na všetkých úrovniach prevencie. V primárnej prevencii bolo zameranie na tréning zdravých vzťahov u mladých ľudí, zvyšovanie povedomia a prebúdzanie komunitnej zodpovednosti, komunitná advokácia. Vsekundárnej prevencii bolo zacielenie na tréning poskytovateľov služieb, tréning okolostojacich/prizerajúcich sa násiliu, rozvoj vnútornej sily preživších. Terciárna prevencia ašpirovala na podporné služby a znižovanie páchania násilia a viktimizácie. Potenciál aplikovaného divadla ako preventívnej intervencie je veľký, ťažká téma násilia je sprostredkovaná prijateľným spôsobom a je použiteľná aj v kultúrno rozdielnom prostredí, ako aj v minoritných skupinách. Interaktívny a participatívny charakter tejto intervencie umožňuje účastníkom aj divákovi preniesť kľúčové posolstvá do akcií a zmeny správania.

Kritika smerujúca k neuspokojivému stavu riešenia problému násilia v intímnych partnerských vzťahoch v globálnom meradle smeruje k nedostatočnej advokácii - ochrane záujmov žien so skúsenosťou s násilím na úrovni komunit, práci odborníkov v oblasti duševného zdravia a justičného systému. Goodman a Epstein (2008) konštatujú, že návrat k princípom raného feministického hnutia, napr. načúvať hlasom žien, vytvárať komunity, ktoré majú kapacitu poskytnúť podporu ženám a podporovať ekonomickú nezávislosť žien, by mohol priniesť výrazný pokrok v úsilí chrániť a pracovať so ženami, ktoré zažívajú násilie.

Záver

V kapitole o pomoci a podpore ženám so skúsenosťou s násilím v intímnych vzťahoch bolo poukázané na vnútorné posilňovanie ženy ako východisko tejto pomoci, nutnosť rešpektovať rozhodovanie ženy a jej jedinečnú skúsenosť nielen s násilím, ale aj históriou ňou používaných stratégií na zastavenie či eliminovanie násilia vo vzťahu. K základným formám pomoci ženám so skúsenosťou s násilím patria krízové intervencie, ktorých primárnym cieľom je poskytnúť bezpečie pre ženu a jej deti. Poradenskými intervenciami sa žene poskytujú relevanté informácie, ktoré jej umožnia samostatne sa rozhodovať v náročnej životnej situácii a tiež získať kontrolu nad svojím životom. Ťažké ujmy na duševnom zdraví pomáhajú spracovať a zmierniť terapeutické intervencie. Advokáciou ako špecifickým druhom poradenstva, najmä v prípadoch rodovo podmieneného násilia, sa zvyšuje ochrana práv a záujmov žien i detí. Predchádzanie vzniku násilia, jeho zmiernenie či eliminovanie je úlohou intervencií v oblasti primárnej, sekundárnej a terciárnej prevencie.

Hlavné myšlienky

- Komplexná ochrana a podpora žien zažívajúcich násilie predstavuje súbor opatrení a postupov špecificky zameraných na ženy, ktoré zažili násilie a ich deti, pri ktorých sa uplatňuje rodový prístup s cieľom vytvorenia bezpečia, posilnenia žien, zmiernenia vplyvov násilia a dosiahnutie spravodlivosti.
- Základné druhy podpory a ochrany žien zažívajúcich násilie sú národná telefonická linka a iné telefonické linky; bezpečné ženské domy; poradenské centrá pre ženy; poradenské centrá pre ženy so skúsenosťou so znásilnením a intervenčné tímy.

- Renzetti, J. L. Edleson, & R. K. Bergen (Eds.), *Sourcebook on violence against women*. 2001. p. 247–260. Sage Publications, Inc.
- SULLIVAN, C.M., WARSHAW, C., RIVERA, E. Counseling Services for Domestic Violence Survivors, Harrisburg, PA: National Resource Center on Domestic Violence. 2013. <http://www.dvevidenceproject.org>.
- SYŘIŠTOVÁ, E. a kol. *Normalita osobnosti*. Praha: Avicenum, 1972, 232 s.
- ŠTEPANOVSÁ, N. a kol. *Krizová intervence pro praxi*. Praha: Grada, 2004. 200 s. ISBN 8024705869.
- TARQUINIO, C., BRENNSTUHL, M. J., RYDBERG, J. A., SCHMITT, A., MOUDA, F., LOUREL, M., TARQUINIO, P. Eye movement desensitization and reprocessing (EMDR) therapy in the treatment of victims of domestic violence: A pilot study. *Revue Européenne de Psychologie Appliquée/European Review of Applied Psychology*, 2012, 62(4), 205-212.
- TOMEŠ, I. *Sociální politika – teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, 2001. 264 s., ISBN: 80-86484-00-9.
- TRABOLD, N., MCMAHON, J., ALSOBROOKS, S., WHITNEY, S., MITTAL, M. (2018). A Systematic Review of Intimate Partner Violence Interventions: State of the Field and Implications for Practitioners. *Trauma, Violence, & Abuse*, 2018, 152483801876793. DOI:10.1177/1524838018767934.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- VOLPE, E. M., QUINN, C. R., RESCH, K., SOMMERS, M. S., WIELING, E., CERULLI, C. Narrative Exposure Therapy: A Proposed Model to Address IPV-related PTSD in Parenting and Pregnant Adolescents. *Family & community health*, 2017, 40(3), 258.
- WESTBROOK, L. Understanding Crisis Information Needs in Context: The Case of Intimate Partner Violence Survivors. *The Library Quarterly*, 2008, 78(3), 237–261. DOI:10.1086/588443.
- WONG, J.Y.H., TIWARI, A., FONG, D.Y.T., YUEN, K.H., HUMPHREYS, J., BULLOCK, L. Intimate Partner Violence, Depressive Symptoms, and Immigration Status. *Journal of Interpersonal Violence*, 2013, 28(11), 2181–2202. DOI:10.1177/0886260512475311.
- World Health Organization. Global and Regional Estimates of Violence against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and non-Partner Sexual Violence. Geneva: World Health Organization, 2013. Dostupné online: <https://www.who.int/>.
- ZÁHORA, J. *Obeť domácího násillia ako obzvlášť zraniteľná obeť*. In: Polák, P., Tittlová, M.: Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou, Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 417 – 437, ISBN 978-80-8168-708-2.
- ŽUKAUSKIENĖ, R., KANIUŠONYTĖ, G., BERGMAN, L. R., BAKAITYTĖ, A., & TRUSKAUSKAITĖ-KUNEVIČIENĖ, I. The role of social support in identity processes and posttraumatic growth: a study of victims of intimate partner violence. *Journal of interpersonal violence*, 2019, 0886260519836785. DOI: 10.1177/0886260519836785.

3. PÔSOBNOSŤ, AKTIVITY A SPOLUPRÁCA ORGANIZÁCIÍ V PROCESSE RIEŠENIA NÁSILIA V INTÍMNYCH PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH

Martin LULEI, Andrea JUHÁSOVÁ

Úvod

Násilie v intímnych partnerských vzťahoch je širokospektrálny sociálny problém, ktorý sa netýka iba priamo ženy zažívajúcej násilie a páchatel'a IPV, ale jeho dôsledky majú vplyv na rodiny, komunity a celú spoločnosť. Do procesu riešenia IPV a výberu stratégie zo strany ženy zažívajúcej násilie zasahujú v rôznej intenzite organizácie, ktoré sú súčasťou systému trestnej justície. V kapitole sa zameriavame na vybrané aspekty systému trestnej justície a ich súvislosti s IPV vrátane vybraných výsledkov viktimizačných výskumov realizovaných v SR, na rizikové kriminogénne faktory páchatel'ov IPV, ich recidívu a intervencie, na základnú charakteristiku kľúčových organizácií zasahujúcich do procesu riešenia IPV ako i na príklady realizovaných špecializovaných programov súvisiacich s IPV v SR a v zahraničí.

3.1 NÁSILIE V INTÍMNYCH PARTNERSKÝCH VZŤAHOCH A SYSTÉM TRESTNEJ

JUSTÍCIE

Systém trestnej justície obsahuje viac subsystémov, ktoré vytvárajú v našich podmienkach najmä organizácie, akými sú napr. prokuratúra, súdy (vrátane probačných a mediačných úradov), polícia a väznenstvo. Všetky uvedené organizácie v rôznej miere zasahujú do riešenia IPV a informácie o nich výrazne ovplyvňujú výber stratégie žien zažívajúcich násilie.

8%. To je percentuálny podiel žien v štátoch EÚ vo veku 15-74 rokov, ktoré odpovedali „áno“ na otázku, či zažívali fyzické a/alebo sexuálne násilie od partnera alebo ne-partnera (iný útočník ako súčasný alebo bývalý partner) za posledných 12 mesiacov od termínu realizácie interview. Výsledky z tohto často pertraktovaného výskumu FRA publikovaného v roku 2012, ktorého sa zúčastnilo 42.000 žien (priemerne 1.500 rozhovorov na jeden členský štát EÚ), identifikovali, že percentuálny podiel žien v SR zažívajúcich násilie podľa uvedených kritérií je nad uvedeným priemerom členských štátov EÚ, a to o dva percentuálne body (konkrétne 10%) (Eurostat, 2019). Tento údaj, resp. identifikovaná nadpriemerná prevalencia IPV v porovnaní s inými štátmi indikuje potrebu zmeny (aj prvkov systému trestnej justície), ktorá by mala byť systémová.

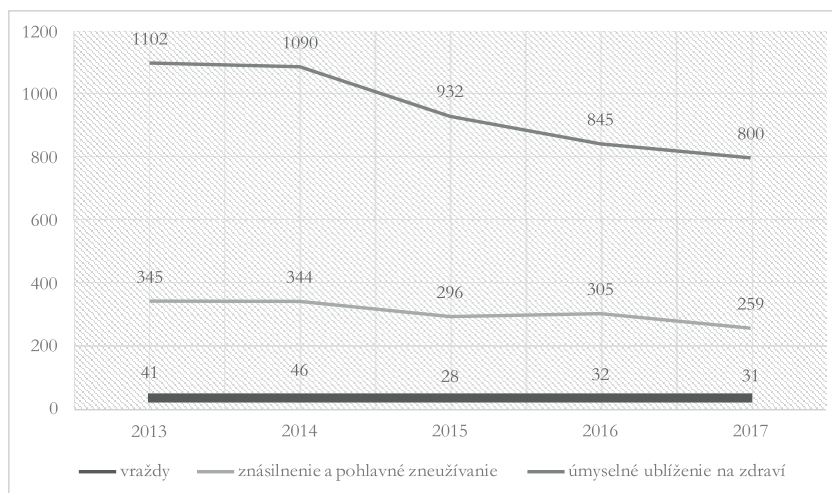
V kontexte SR páchaním IPV môže dochádzať adochádza knaplneniu skutkovej podstaty viacerých trestných činov, ktoré sú ustanovené v zákone č. 305/2005 Z. z. (Trestný zákon). Patria k nim najmä:

- trestné činy proti životu a zdraviu: úkladná vražda (§ 144), vražda (§ 145), zabitie (§ 147 – 148), usmrtienie (§ 149), nedovolené prerušenie tehotenstva (§ 150 – 153), účasť na samovražde (§ 154), ublíženie na zdraví (§ 155 a 156),
- trestné činy proti ľudskej dôstojnosti: znásilnenie (§ 199), sexuálne násilie (§ 200), sexuálne zneužívanie (§ 201-202),
- trestné činy proti rodine a mládeži: zanedbanie povinnej výživy (§ 207), týranie blízkej osoby a zverenej osoby (§ 208), a i.

Faktom je, že v päťročnom časovom období od 2013 do roku 2017 klesol na Slovensku počet odsúdených za vybrané trestné činy, ktoré môžu mať potenciálny súvis s IPV (Graf X). Najvýraznejší

percentuálny pokles (o 27,40 %) za uvedené časové obdobie bol zaznamenaný v počte odsúdených za úmyselné ublíženie na zdraví.

Graf 1 Počet odsúdených za vybrané trestné činy (potenciálne súvisiace s IPV)

Zdroj: ŠÚSR, 2018

Štatistické ukazovatele, resp. dáta registrovanej kriminality sú deformované rôznymi vplyvmi (k tomu bližšie pozri napr. Lulei, 2016; Lulei, 2018). Za vedecky a prakticky „výpovedné“ (a to najmä v oblasti IPV) možno považovať self-reportové štúdie, medzi ktoré zaraďujeme aj výskumy obetí kriminality. Self-reportové štúdie možno aj slovami iných autorov (napr. Junger-Taset al., 2012, In: Lulei, 2016) považovať za „poklad“ v nahliadnutí do problematiky delikvencie, kriminality a viktimizácie. Využívajú sa ako „doplnok“ alebo dokonca „protipól“ oficiálnych štatistických dát registrovanej kriminality. Ich prínosom je priama výpoveď respondentov. Self-reportové výskumy možno zaradiť aj medzi kriminologické výskumy zamerané na zisťovanie rozsahu latentnej kriminality (Válková, Kuchta, 2005, In: Lulei, 2016). Z výskumov obetí kriminality realizovaných v SR vyplýva dominantné zastúpenie práve partnera ako páchatel'a v trestnej činnosti v súvislosti s IPV (v porovnaní s inými ploškami, ako napr. sused/susedia, známi a pod. je táto skupina zastúpená v najväčšom rozsahu), a to najmä týrania, sexuálneho násillia, fyzického napadnutia alúpeže (Tabuľka 7, Tabuľka 8). Výskum obetí kriminality realizovaný v SR indikuje, že napr. týranie, ktoré je súčasťou IPV, je v našich podmienkach kritickým problémom. „Typickou obeťou týrania je žena (vyše 70 %) z mesta nad 9 999 obyvateľov z domácnosti s nízkym príjmom (do 300 EUR) na člena domácnosti. Významne rizikovým objektom týrania je nezamestnaná žena z domácnosti s nízkym príjmom (do 200 EUR na člena domácnosti) so základným vzdelaním z väčšieho mesta zo severnej časti Slovenska“ (Holomek, 2017, s. 82).

Tabuľka 7. Vybrané dáta z výskumov obetí kriminality - vzťah obeť a páchatel'a lúpeže, fyzického napadnutia a sexuálneho násillia (odpovede na otázku „Uved'te prosím, či ste páchatel'a v čase incidentu poznali“)

rok/odpoveď	2014		2015		2016	
	N	%	N	%	N	%
páchatel'a som videla prvý raz v živote	17	27,4	14	25,5	19	31,1
páchatel'a/ov som poznala z videnia	7	11,3	9	16,4	6	9,8
páchatel'/lia bol/i sused/susedia	3	4,8	1	1,8	2	3,3
páchatel'/lia bol/i z okruhu známych	4	6,5	3	5,5	5	8,2
páchatel'/lia bol/i z okruhu priateľov	1	1,6	3	5,5	4	6,6
páchatel'/lia bol/i z okruhu spolužiakov	1	1,6	-	-	-	-
páchatel' bol môj partner/partnerka	22	35,5	16	29,1	16	24,6
páchatel'/lia boli z blízkej alebo vzdialenej rodiny	3	4,8	6	10,9	6	9,8
iná odpoveď	2	3,2	2	3,6	4	6,6

Zdroj: Košecká et al., 2017 (upravené autormi)

3.2.1 Vybrané rizikové faktory ANÁstroje na hodnotenie rizika

Významným faktorom ovplyvňujúcim trestnú činnosť všeobecne vo všetkých jej aspektoch je rozhodovací proces páchatel'a (angl. offender decision making). Je to proces, ktorý spája jednotlivca so situáciou, v ktorej musí urobiť rozhodnutie medzi dvoma aviacerými alternatívami (jednou z týchto alternatív je trestný čin). Výber z týchto alternatív závisí od stabilných a dočasných/aktuálnych charakteristík osoby, ktorá sa rozhoduje, jej vnímaním a vyhodnotením alternatív a charakteristík situácie (Bernasco et al., 2017).

Medzi charakteristikami osoby, resp. potenciálneho páchatel'a IPV sú dôležité kriminogénne rizikové faktory, ktoré identifikujú mieru pravdepodobnosti dopúšťania sa daného druhu trestnej činnosti a recidívy³. Rizikové faktory asociované s dopúšťaním sa trestnej činnosti a/alebo viktimizáciou v súvislosti s IPV môžeme rozdeliť do 4 základných úrovní: individuálne, vzťahové, komunitné a spoločenské. Príklady vybraných faktorov uvádzame v tabuľke 9.

Tabuľka 9 Príklady vybraných rizikových faktorov IPV

individuálne	vzťahové	komunitné a spoločenské
nízka úroveň dosiahnutého vzdelania	konfliktné a neuspokojivé vzťahy	chudoba
svedectvo alebo prežívanie násilia v období detstva	mužská dominancia v rodine	nízky sociálny a ekonomický status ženy
nadmerné užívanie alkoholu a drog	ekonomický stres/nedostatok	sociálna akceptácia násilia ako prostriedku riešenia konfliktov
kriminálna história zneužívania partnera	disparita v dosiahnutom vzdelaní (žena s vyšším vzdelaním ako muž)	nízka úroveň právnych sankcií voči IPV v rámci inštitútu manželstva
sexuálne zneužívanie v detstve	existencia viacerých partnerských vzťahov muža	ozbrojený konflikt a vysoká úroveň všeobecného násilia v spoločnosti

Zdroj: WHO, 2012 (upravili autori)

Diferenciácií faktorov je samozrejme mnoho a uvádza ich široké spektrum autorov. Prevalenciu IPV zvyšujú, napr. skúsenosť so sexuálnym, fyzickým alebo emocionálnym zneužívaním v detstve, v detskom veku byť svedkom násilia voči matke, zneužívanie alkoholu, tehotenstvo, separácia, etnicita, nerovnováha v partnerskom vzťahu a i. Niektoré štúdie uvádzajú, že ženy, ktoré zažívali násilie v detstve, majú dva až trikrát vyššie riziko viktimizácie z dôvodu trestnej činnosti spojenej s IPV (Schröttle – Glammeier, 2013). Trauma v detstve má dlhodobé dôsledky, medzi ktoré možno zaradiť aj fakt, že osoby s traumatickou históriou vnímajú bolesť intenzívnejšie ako osoby, ktoré traumatizované neboli (Najavits, 2017), čo sa prejavuje často aj u žien zažívajúcich násilie.

Výskyt opakovanej viktimizácie je v prípadoch domáceho násilia vyšší. A preto, keď sa konkrétny prípad dostáva v rámci riešenia do pozornosti polície, jedným z kľúčových bodov je zabránenie ďalším incidentom (Turner et al., 2019).

Nevyhnutnými prvkami praktickej práce so ženami zažívajúcimi násilie sú:

- hodnotenie rizika a plánovanie bezpečnosti,
- profesionálne partnerstvo so ženami,
- multiagentúrna spolupráca a právny kontext,
- posilňovanie vzťahu matky a dieťaťa (Laing et al., 2013).

V Smernici európskeho parlamentu a rady č. 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú

---

najmä však v súvislosti so znaleckým posudzovaním, napr. Karkošková (2015) detailne popisuje symptomatológiu ako i potenciálne dôsledky pre rôzne aspekty systému trestnej justície). V rámci diverzity vedeckej a praktickej, existujú rôzne názory od popisov kontraintuitívneho správania až po konštatovanie, že kontraintuitívne správanie neexistuje (s presnou operacionalizáciou), pretože každá žena reaguje rozdielne (napr. Valliere, 2019).

3 Rizikám, resp. faktorom dopúšťania sa trestnej činnosti v súvislosti s IPV (páchatel') ako i rizikovým faktorom viktimizácie (žena zažívajúca násilie) sme sa venovali okrajovo aj v kapitole 2.1 (s. 42).

minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV sa v čl. 55 uvádza, že „niektoré obete sú počas trestného konania obzvlášť ohrozené sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, zavražďovaním a pomstou zo strany páchatel'a. Je možné, že takéto riziko vychádza z osobných vlastností obete, druhu alebo povahy a okolností spáchania trestného činu. Takéto riziko možno účinne identifikovať len prostredníctvom čo najskoršieho individuálneho posúdenia. Takéto posúdenie by sa malo uskutočniť v prípade všetkých obetí s cieľom určiť, či sú ohrozené sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, zavražďovaním a pomstou a aké osobitné ochranné opatrenia si vyžadujú“. Napriek tomu, že posudzovanie rizika (riziko nebezpečnosti vážnej ujmy ako i riziko recidívy trestnej činnosti) sú rozsiahlou samostatnou a nielen kriminologickou témou, treba poznamenať, že práve na uvedené „individuálne posúdenie“ slúžia nástroje určujúce riziko nebezpečnosti reviktimizácie žien zažívajúcich IPV.

Prvé nástroje na hodnotenie rizika boli vyvinuté v 90. rokoch minulého storočia v Severnej Amerike. Zameriavali sa na cieľovú skupinu obetí – žien s vysokým rizikom nového, obzvlášť závažného útoku zo strany ich intímneho partnera. Veľké množstvo validizačných štúdií bolo realizovaných práve tvorcami nástrojov s relatívne malými výskumnými súbormi (cca. 500 – 2000) obsahujúcimi najmä páchatel'ov IPV z kategórie majoritnej etnicity). Výsledkami boli najmä nízke hodnoty, resp. nízka veľkosť účinku (angl. effect size), pričom nástroje ODARA a SARA (za určitých okolností) vykazovali strednú hodnotu (angl. moderate effect size). Nástroje však boli vyvíjané v čase, kedy bol výskum týkajúci sa recidívy páchatel'ov IPV iba v začiatkoch. Navyše niektoré vytvorené nástroje obsahovali položky, ktoré nebolo možné spájať s rizikom opakovaného trestného činu v súvislosti s IPV (Turner et al., 2019). Nástrojov je široké spektrum a príklady, resp. informácie o vybraných nástrojoch (názov a autorov) uvádzame v tabuľke 10.

Tabuľka 10 Informácie o vybraných nástrojoch na hodnotenie rizika páchatel'ov IPV

názov nástroja v anglickom jazyku	autori
Danger Assessment	Campbell et al. 2009
Spousal Assault Risk Assessment (SARA)	Kropp et al. 1995
the Domestic Violence Screening Inventory	Williams and Houghton 2004
the Ontario Domestic Assault Risk Assessment (ODARA)	Hilton et al. 2010
B-Safer (verzia SARA nevyžadujúca špecializovaný klinický tréning)	Svalin, 2018
The Domestic Abuse, Stalking and Honour Based Violence (DASH) model	CAADA, 2012

Zdroj: (Turner et al., 2019, upravil autor)

DASH (skr. angl. The Domestic Abuse, Stalking and Honour Based Violence) je model práce, ktorý sa využíva s obeťami IPV vo Veľkej Británii od roku 2009 a bol niekoľkokrát prehodnotený/upravovaný na základe praktických skúseností. Jeho obsahom je identifikácia rizika, vyhodnotenie situácie a manažment rizika. Pre ilustráciu uvádzame 27 položiek nástroja na hodnotenie rizika využívanom v modeli práce DASH (Turner et al., 2019, upravil autor):

1. Boli výsledkom aktuálneho incidentu zranenia?
2. Ste veľmi vydesená/bojíte sa?
3. Čoho sa bojíte? Jeto ďalšie ublíženie/násilie?
4. Cítite sa izolovaná od priateľov/rodiny?
5. Ste depresívna/máte suicidálne myšlienky?
6. Odišli ste/skúšali ste odísť od neho za posledný rok?
7. Existuje vo vzťahu k nemu konflikt týkajúci sa kontaktu s dieťaťom?

8. Ste nepretržite kontaktované texty/hovory/prenasledovanie/obťažovanie?
9. Aktuálne ste tehotná alebo porodili ste dieťa za posledných 18 mesiacov?
10. Sú v spoločnej domácnosti nejaké deti (vrátane nevlastných), ktoré nie sú páchatel'ove alebo iných rodinných príslušníkov?
11. Ublížil niekedy deťom/rodinným príslušníkom?
12. Vyhrážal sa niekedy ublížením/zabitím detí/rodinných príslušníkov?
13. Zvyšuje sa frekvencia zneužívania/deje sa častejšie?
14. Stáva sa zneužívanie horším/zhoršuje sa?
15. Skúša kontrolovať všetko, čo robíte alebo je nadmerne žiarlivý?
16. Použil niekedy zbrane/predmety pri tom, keď vám ubližoval?
17. Vyhrážal sa niekedy, že vás zabije/alebo niekoho iného a verili ste mu to?
18. Pokúsil sa niekedy uskrtiť/dusiť/topiť vás?
19. Urobil/hovoril o veciach týkajúcich sa sexuálnej povahy, z ktorých vám bolo zle alebo fyzicky ublížili vám, alebo niekomu inému?
20. Je ešte nejaký iný človek, ktorý vás ohrozuje alebo ktorého sa bojíte?
21. Máte vedomosť o tom, že ublížil niekomu inému?
22. Týral niekedy domáce zvierá?
23. Existujú finančné záležitosti, ktoré sa týkajú násilného vzťahu? Napr. ste na ňom finančne závislá/prišiel nedávno o prácu?
24. Vyskytovali sa u neho v poslednom roku problémy s drogami/alkoholom/duševným zdravím vedúce k problémom v normálnom živote?
25. Vyhrážal sa/pokúsil sa o samovraždu?
26. Porušil niekedy kauciu (podmienku)/súdny príkaz/iné povinnosti v súvislosti s možnosťou vidieť vás/deti?
27. Máte vedomosť o tom, že mal problémy s políciou/dopúšťal sa trestnej činnosti v minulosti?

Dôležité je neopomenúť výskyt špecifických rizikových skupín aj medzi ženami zažívajúcimi násilie. Za ojedinele pertraktovaný rizikový faktor možno považovať, napr. aj zdravotné znevýhodnenie. V ostatnej dekáde indikuje výskum orientovaný na IPV vyššiu prevalenciu IPV u žien so zdravotným znevýhodnením ako u žien bez neho. Prevalenciu IPV u žien so zdravotným znevýhodnením možno charakterizovať ako „alarmujúco vysokú“ (Schröttle – Glammeier, 2013). Ďalšou zo špecifických rizikových skupín sú, napr. ženy vyrastajúce v ústavných zariadeniach. Súčasný výskum v Nemecku identifikoval, že ženy s históriou sexuálneho zneužívania patria do vysoko rizikovej skupiny vo vzťahu k výskytu sexuálneho útoku alebo sexuálnej reviktimizácie (obzvlášť sa to týka adolescentiek v rezidenčialnej starostlivosti) (Kavemann et al., 2018).

3.2.2 Intervencie pre PÁCHATĚĽOV IPV A RECIDÍVA

V rámci intervencií s páchatel'mi IPV sú najčastejšie využívanými prístupy kognitívno-behaviorálnej terapie a Duluthského modelu (model vyvinutý v 80. rokoch v Minesote v USA). Napriek tomu, že Duluthský model je často pertraktovaný v odbornej literatúre a výskumných štúdiách, tak zanglosaských krajín, napr. Veľká Británia a USA, je k dispozícii viac výskumných štúdií, ktoré potvrdzujú fakt, že nemá vplyv na recidívu páchatel'ov IPV (z metodologického hľadiska sa zisťovala aj tzv. miera účinku angl. effect size). V záveroch správy WSIPP sa uvádza, že Duluthský model, najčastejšie využívaný prístup v zaobchádzaní, nemá vplyv na recidívu. Na druhej strane to neznamená, že nevytvára iné pozitívne dôsledky, pokiaľ recidívu ale jeho výsledkom nie je (WSIPP, 2013). Tieto závery boli následne využívané aj v analytických dokumentoch a v správach ministerstva spravodlivosti

vo Veľkej Británii (napr. MOJ, 2014 a i.). Znamená to, že ak je cieľom intervencie zníženie recidívy (ako kľúčový ukazovateľ), trend prístupov v anglosaských krajinách sa od Duluthského modelu odkláňa.

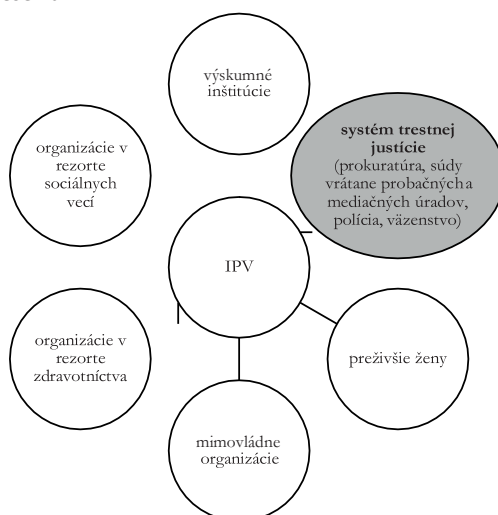
Niektorí autori (napr. Päivinen et al., 2017) považujú v terapii s páchatelmi IPV za kľúčové, resp. za jadro dekonštrukciu rodových stereotypov a prácu so zabudovanou nerovnováhou vo vzťahu.

Podľa niektorých štúdií (napr. McCormick et al., 2011) časové obdobie recidívy páchatelov IPV kulminuje od 1 do 6 mesiacov a rapídne klesá po 1 roku. Medzi rizikové faktory recidívy trestnej činnosti páchatelov IPV zaraďujeme, napr. vek, socioekonomický status, kriminálnu históriu, výskyt stalkingu, žiarlivosti, závislosti a pod., a vždy je nevyhnutné rešpektovať to, že spravidla ide o kumuláciu faktorov v rôznej intenzite. Pri analýze a využívaní rôznych štúdií v praktických podmienkach treba však vždy mať na zreteli rôzne rozdiely (geografické, ekonomické a pod.). V austrálskej štúdii (Hulme et al., 2019) bolo napr. identifikované, že pôvodní/domorodí páchatelia majú v rámci IPV vyššiu mieru rizika recidívy ako páchatelia z ostatnej časti obyvateľstva.

33 Kľúčoví AKTÉRI v procese RIEŠENIA IPV

Okrem organizácií systému trestnej justície do procesu riešenia IPV zasahujú i orgány, ktoré sú rezortne príslušné, napr. zdravotníctvu, sociálnym veciam a pod. V najvýznamnejšom rozsahu sú to však mimovládne organizácie, ktoré vytvárajú na regionálnych úrovniach integrované služby a siete spolupráce s inými inštitúciami pre ženy zažívajúce násilie. Medzi kľúčových aktérov zaraďujeme aj ženy, ktoré prežili IPV. Práve toto sú kľúčoví aktéri, medzi ktorými má dôležité postavenie aj rezort sociálnych vecí a rodiny. Dôvodom je, že pri incidentoch v súvislosti s IPV intervnuje v rámci svojich kompetencií v mnohých prípadoch aj orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately príslušného Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Pri tvorbe stratégií, akčných plánov a programov s konkrétnymi návrhmi opatrení do praxe by preto nemal chýbať ani jeden z uvedených prvkov (organizácii/aktérov) (Obrázok 3).

Obrázok 3 Organizácie/aktéri v procese riešenia IPV

34 PRÍKLADY dobrej praxe na NÁRODNEJ A MEDZINÁRODNEJ úrovni

Na národnej úrovni v kontexte SR za príklady vytvárajúce siete pomoci pre ženy zažívajúce násilie môžeme označiť konkrétne výstupy, napr. národných projektov implementovaných najmä z operačných programov v rezorte práce, sociálnych vecí a rodiny, projektov riešených rôznymi mimovládnyimi organizáciami z grantových schém Nórskeho finančného mechanizmu ako i činnosti realizované špecializovaným odborom MPSVR SR (Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí).

Za kľúčové z pohľadu koordinácie a konkrétnych praktických výstupov (nie deklaratórnych) možno považovať kreovanie Koordinačno-metodického centra pre prevenciu násilia na ženách (KMC). KMC bolo zriadené v rámci Inštitútu pre výskum práce a rodiny a vďaka podpore Nórskeho finančného mechanizmu. Cieľmi MKC pri jeho kreovaní boli (Burajová – Činčurová, 2016):

- vytvoriť a implementovať nástroje pre zabezpečenie efektívneho systému prevencie a eliminácie násilia na ženách a domáceho násilia, vrátane špecifickej legislatívy na elimináciu a prevenciu násilia na ženách a domáceho násilia,
- vytvoriť podmienky pre rýchlú a efektívnu ochranu a podporu všetkých žien a obetí domáceho násilia vystavených násiliu, alebo hrozbe násilia,
- predchádzať vzniku násilia a akejkoľvek situácii, ktorá prispieva k vzniku a tolerancii násilia,
- vytvoriť dostatočnú poznatkovú bázu o násilí na ženách a domácom násilí, aby bolo možné zvyšovať dostupnosť, kvalitu a účinnosť intervencie a prevencie v prípadoch násilia.

Podľa informácií o výsledkoch projektu došlo počas trvania implementácie projektu KMC a ďalších projektov podporených z programu SK09 Rodovo podmienené a domáce násilie k pozitívnemu vplyvu na situáciu v oblasti pomoci obetiam násilia na ženách na Slovensku. „Počet ohlásených prípadov sa zvýšil o 80 % a počet stíhaných trestných činov prípadov násilia spáchaných partnerom vzrástol o 20 %. Podiel žien, ktoré vedia, kde hľadať pomoc, vzrástol z 20 % na 54 %“ (KMC, 2019, s. 1).

Vo vzťahu k páchatelom však absentujú iniciatívy kľúčových aktérov/organizácií a dlhodobé stratégie. Výnimkou sú samostatné aktivity rôznych organizácií, dominantne ZVJS a vybraných neštátnych subjektov.

V pôsobnosti Zboru väzenskej a justičnej stráže sa v rámci práce s odsúdenými páchatelmi IPV už v roku 2013 realizoval odborný výcvik „Práca spáchatelmi násilia na ženách“ v rozsahu 75 hodín. Výcvik bol lektorovaný zahraničnými odborníkmi a odborničkami v spolupráci s mimovládnu organizáciou Aliancia žien Slovenska a absolvovalo ho celkovo 21 príslušníčok a príslušníkov zboru, prevažne vo funkciách psychologička / psychológ, pedagogička / pedagóg, sociálna pracovníčka / sociálny pracovník. Následne od marca 2016 do septembra 2016 bol v Ústave na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou (ÚVTOS s minimálnym stupňom stráženia) s cieľovou skupinou odsúdených mužov (páchatelia rodovo podmieneného násilia) realizovaný špecifický program pre páchatelov IPV skupinovou formou. Náplň činnosti skupiny sa prevažne tvorila podľa koncepcie a metodiky Ute Rösemann a zároveň boli podľa potreby situačne využívané ďalšie techniky. Celkovo program obsahoval 24 stretnutí spravidla raz týždenne v trvaní dvoch hodín. Z rôznych dôvodov absolvovalo celkový rozsah programu šesť odsúdených. Autori metodiky publikovanej v roku 2017 konštatujú „... praktickú neexistenciu programov pre páchatelov násilia na ženách, a tým zaostávanie Slovenska v tejto oblasti o približne 20 rokov za krajinami západnej Európy a o vyše 30 rokov za USA...“. Zároveň vo výstupoch metodiky pre realizáciu v praxi v budúcnosti zdôrazňujú potrebu povinného absolvovania programu s jeho začiatkom čo najskôr po nástupe odsúdeného do VTOS, zvýšenie intenzity programu, resp. jeho skrátenie s rozšíreným počtom intervencií cca do 3 - 4 mesiacov (Vavro et al., 2017).

Aktuálne prebiehajúcim počínom v pôsobnosti ZVJS smerom k páchatelom, resp. odsúdeným za IPV sú aj intervencie pripravované národným projektom Šanca na návrat (NP ŠNN). NP ŠNN (z operačného programu Ľudské zdroje) implementuje GR ZVJS od 10/2018 a jeho hlavným cieľom je u osôb vo výkone trestu odňatia slobody znížiť riziká sociálneho vylúčenia a zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce. Cieľovej skupiny odsúdených osôb za IPV sa týka najmä tvorba a pilotné

testovanie:

- nástrojov na hodnotenie rizík a určenie potrieb páchatel'a,
- špecializovaného resocializačného a vzdelávacieho programu pre páchatel'ov IPV,
- individuálneho akčného plánu sociálneho začlenenia.

Nástroje na určenie rizík a potrieb vytvárajú informačnú bázu o pravdepodobnosti rizika recidívy trestnej činnosti odsúdeného, pričom obsahujú identifikáciu stavu statických (nemenných) a dynamických (meniacich sa v čase) kriminogénnych faktorov, resp. potrieb. Najmä na základe výsledkov uvedených nástrojov sa identifikuje potreba intervencie (druh, intenzita), a to tak, aby boli v čo najväčšej možnej miere ovplyvňované penitenciárnym zaobchádzaním (vo VTOS) kriminogénne potreby (dynamické faktory). Odsúdení v rámci NP ŠNN absolvujú základný modulový program zložený zo siedmich modulov, pričom každý modul reprezentuje jeden z kľúčových rizikových faktorov (napr. závislosti, zamestnanosť, finančná gramotnosť a pod.). Základný modulový program je preventívny a informatívny a absolvujú ho všetci odsúdení včlenení do akčného poľa NP ŠNN. Následne (na základe identifikácie potrieb) absolvuje určená skupina odsúdených špecializované výchovné a vzdelávacie programy orientované na špecifické témy. Jedným z týchto programov, ktorý sa aktuálne pripravuje, je program pre páchatel'ov IPV. Prirodzene, je množstvo rozdielov, napr. v rozsahu, intenzite, personálnom zabezpečení a pod. základného modulového programu a špecializovaných resocializačných výchovných a vzdelávacích programov. Individuálny akčný plán sociálneho začlenenia je participačný dokument o odsúdenom obsahujúci rôzne informácie (napr. identifikačné údaje, intervencie, riziká, potreby a pod.). Dokument je v procese pilotného testovania a jedným z jeho cieľov je zabránenie duplicity v intervenciách a efektívny prípadový manažment páchatel'a. Významný vplyv bude mať i na prácu s páchatel'mi IPV nielen v podmienkach ZVJS, ale aj mimo neho.

V medzinárodnom kontexte je príkladov dobrej praxe široké spektrum. Jednak sú to akreditované špecializované programy pre páchatel'ov IPV ako i systémové zmeny v jurisdikciách príslušných štátov na základe implementácie modelu alebo prístupu vo vzťahu k riešeniu IPV (napr. už spomenutý DASH model vo Veľkej Británii a i.).

Ženy zažívajúce násilie sa často dostávajú do kontaktu s osobami pôsobiacimi v rezorte zdravotníctva. Vo výskumných štúdiách alebo správach z výskumných projektov, číviných odborných zdrojoch sa stretávame aj s argumentáciou zdôrazňujúcou prevenciu IPV aj z dôvodu ekonomických (finančných) dopadov na zdravotníctvo. V USA sa ročné náklady v súvislosti s riešením dôsledkov IPV v rámci systému zdravotníctva pohybujú podľa rôznych zdrojov (napr. Sprague, 2019) v miliónoch dolárov. Vzdelávací program EDUCATE bol implementovaný na siedmich klinikách v Severnej Amerike, šiestich v Kanade a jednej v USA v novembri 2016. Účelom programu je poskytnúť účastníkom potrebné vedomosti a zručnosti týkajúce sa identifikácie a asistencie ženám zažívajúcim IPV (Sprague, 2019).

Záver

IPV sa týka najmä žien, ale i páchatel'ov, detí, komunit. Podľa analýzy štatistických dát z ČR za roky 2011 – 2016 je zrejmé, že medzi obeťami trestnej činnosti v súvislosti s IPV končiacou smrťou napadnutých osôb neboli len ženy ako objekt útoku manžela alebo životného partnera, ale aj deti a muži (Martinková, 2018). Spôsobuje dôsledky dopadajúce aj na systémy na národných úrovniach (systém trestnej justície, ekonomika, zdravotníctvo, sociálne veci a i.). Práve práca smerujúca k efektívnosti systému trestnej justície, využívanie poznatkov o rizikových (ale aj protektívnych) kriminogénnych faktoroch vo vzťahu k páchatel'om a ženám, zapájanie kľúčových aktérov a organizácií i výskum vystupujú ako kľúčové v tvorbe konkrétnych praktických opatrení.

Hlavné myšlienky

- Nevyhnutnými prvkami praktickej práce (odborných intervencií) so ženami zažívajúcimi násilie sú hodnotenie rizika (reviktimácia) a plánovanie bezpečnosti, profesionálne partnerstvo so ženami, multiagentúrna spolupráca a právny kontext, posilňovanie vzťahu matky a dieťaťa.
- Medzi ženami zažívajúcimi IPV sú aj špecifické cieľové skupiny vykazujúce, napr. vyššiu prevalenciu IPV, vyššiu reviktimizáciu a pod. Patria medzi ne, napr. zdravotne znevýhodnené ženy, ženy vyrastajúce v ústavných zariadeniach, ženy s históriou sexuálneho zneužívania.
- Dôsledkom realizácie Duluthského modelu v praxi so ženami zažívajúcimi IPV nie je zníženie recidívy (opakovaného páchania IPV).
- Medzikľúčových aktérov zasahujúcich do procesuriešenia IPV zaraďujeme najmä systém trestnej justície, mimovládne organizácie, organizácie v rezortoch sociálnych vecí a zdravotníctva, výskumné inštitúcie aj preživšie ženy.
- Časové obdobie recidívy páchatelov IPV kulminuje od 1 do 6 mesiacov a rapídne klesá po 1 roku.
- Rizikové kriminogénne faktory (statické – nemeniace sa a dynamické – podliehajúce zmenám) sa využívajú v posudzovaní rizika recidívy páchatelja IPV, ktoré sa realizuje prostredníctvom nástrojov na určenie rizík. V rámci práce so ženami zažívajúcimi IPV sa využívajú aj nástroje na hodnotenie potenciálnej budúcej reviktimizácie, ktoré obsahujú rôzne faktory.

Literatúra k prehĺbeniu štúdia

- ANDREWS, D. A. – BONTA, J. *Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation*. Public Safety Canada, Carleton University, 2007, 30 p. ISBN 978-0-662-05049-0.
- FARRINGTON, D. P.. Explaining and preventing crime: The globalization of knowledge —The American Society of Criminology 1999. *Criminology*, 2000, 38 (1), 1–24.
- KEMSHALL et al. Offender Management User Guidance Assessment and Management of Serious Mobile European Criminals. SOMEK, 2015, 139 p.
- McNEILL, F. – BEYENS, K. *Offender Supervision in Europe*. London: Palgrave Macmillan UK, 2014, 176 p. ISBN 978-1-137-37917-7.
- Washington State Institute for Public Policy (WSIPP). 2013. Recidivism trends of domestic violence offenders in Washington state. Online: www.wsipp.wa.gov [28-03-2018]

Zoznam bibliografických odkazov

- BURAJOVÁ, B. – ČINČUROVÁ, S. Situácia detí, svedkov domáceho násillia, výzvy a možnosti intervencie. Bratislava: IVPR, 2016. 49 s. Dostupné online: https://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/files/2017/02/Situacia-deti_svedkov-domaceho-nasilia_vyzvy-a-moznosti-intervencie.pdf [03.09. 2019].
- EUROSTAT. 2019. Physical and sexual violence to women experienced within 12 months prior to the interview by age group (2012 data) (source: FRA) (sdg_05_10). Dostupné online: www.ec.europa.eu/eurostat [03.09. 2019].
- FEDERAL MINISTRY REPUBLIC OF AUSTRIA. Crime statistics – conclusions. 2018.
- HOLOMEK, J. Obete týrania – poznatky získané v rámci dlhodobého viktimačného výskumu. In: *Kriminologické možnosti riešenia domáceho násillia* (Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 20. apríla 2017), Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 568 s. ISBN 978-80-8168-708-2.
- HULME et al. Domestic violence offenders, prior offending and reoffending in Australia. In: *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice*. Australian Institute of Criminology, 2019, 22 p. Dostupné online: <https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi580> [03.09. 2019].
- KARKOŠKOVÁ, S. Sexuálne zneužívanie detí : vzorce kontraintuitívnych reakcií obetí. In: Hullová, M. (eds.): Zborník vedeckých štúdií a odborných článkov z medzinárodnej virtuálnej vedeckej konferencie na tému MRAVNOSTNÁ KRIMINALITA AKO SPOLOČENSKÝ FENOMÉN A MOŽNOSTI JEJ KONTROLY, 2015, s. 191 – 206. ISBN 978 - 80 - 8054 - 647 – 2.
- KMC. Informácia o výsledkoch projektu Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násillie. 2019. Dostupné online: <https://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/files/2015/04/Informacia-o-vysledkoch-projektu.pdf> [10.11. 2019].
- KOŠECKÁ, D. et al. *Monitoring latentnej kriminality a viktimologickej situácie na Slovensku*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 322 s. ISBN 978-80-8168-709-9.
- LAING, L. et al. 2013. *Social work & domestic violence*. London: SAGE, 2013. 173 p. ISBN 978-1-4129-1922-7.
- LULEI, M. Kriminalita a mládež na Slovensku a v Európe – exkurz. In: *Delikvencia v kontexte rizikového vývinu : ISRD 3*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2016, s. 11-24. ISBN 978-80-223-4235-3.
- LULEI, M. Vývoj recidívy trestnej činnosti v kontexte Slovenskej republiky za časové obdobie 1993 - 2017. In: *Vývojové zmeny*

- sociálně patologických jevů v proměnách času*. Praha : Česká sociologická společnost, 2018, s. 27-33. ISBN 978-80- 905443-5-2.
- MARTINKOVÁ, M. Úmrtí v souvislosti s domácím násilím v období let 2011 až 2016 – údaj z policejní a justiční statistiky. In: *Vývojové změny sociálně patologických jevů v proměnách času*. Praha : Česká sociologická společnost, 2018, s. 99-105. ISBN 978-80-905443-5-2.
- McCORMICK, A. V., Reducing Recidivism in Domestic Violence Cases. UFV, 2011. 16 s. Dostupné online: https://www.academia.edu/31507870/Reducing_Recidivism_in_Domestic_Violence_Cases [10.11. 2019].
- MOJ. Transforming Rehabilitation: a summary of evidence on reducing reoffending (second edition), 2014, 28 p. Dostupné online: <https://www.gov.uk/government/publications/transforming-rehabilitation-a-summary-of-evidence-on-reducing-reoffending>
- MS SR. 2018. Štatistická ročenka MS SR 2018. Dostupné online: <http://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2018/>
- NAJAVITS, L. M. *Recovery from Trauma, Addiction and Both*. New York: The Guilford Press, 2017. 277 p. ISBN 978-1-4625-2198-2.
- Odporúčanie zariadenia pre obete rodového podmieneného domácího násillia. Dostupné online: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/adresar>
- PÄIVINEN et al. Towards gender awareness in couple therapy and in treatment of intimate partner violence. In: *Journal of Gender-Based Violence*. 2017, 1 (2) , p. 221–34. ISSN 2398-6808.
- PZ SR, 2019. Štatistika podľa druhu kriminality. Dostupné online: https://www.minv.sk/?statistika_kriminality_2018 [10.11. 2019].
- SCHRÖTTLE, M. – GLAMMEIER, S. Intimate Partner Violence Against Disabled Women as a Part of Widespread Victimization and Discrimination over the Lifetime: Evidence from a German Representative Study. In: *IJC* : 2013, Vol. 7 (2) 2013, s. 232 – 248.
- SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.
- SPRAGUE, S. A Qualitative Evaluation of the Implementation of an Intimate Partner Violence Education Program in Fracture Clinics. In: *Journal of Family Violence*, 2019, Volume 34, Issue 7, s. 621–630.
- TURNER et al. Dashing hopes? The predictive accuracy of domestic abuse risk assessment by police. In: *BRIT. J. CRIMINOL.* 2019, 59, p. 1013–1034.
- VALLIERE, V. *Understanding Victims of Interpersonal Violence: A Guide for Investigators and Prosecutors*. Routledge, 2019, 164 p. ISBN 1000734234.
- VAVRO, R et al. *Metodika práce s páchatelmi násillia na ženách v penitenciárnej starostlivosti v podmienkach Zboru väzenskej a justičnej stráže SR*. Bratislava: KMC, 2017. 34 s.
- WHO. Understanding and addressing violence against women. 2012. Dostupné online: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/WHO_RHR_12.36_eng.pdf;jsessionid=AD3CF27C51BF6F6253021F86424921CB?sequence=1 [03.09. 2019].
- WSIPP. *What works to reduce recidivism by domestic violence offenders?* 2013, 20 p. Dostupné online: http://www.wsipp.wa.gov/ReportFile/1119/Wsipp_What-Works-to-Reduce-Recidivism-by-Domestic-Violence-Offenders_Full-Report.pdf [03.09. 2019].
- Zákon č. 305/2005 Z. z. - Trestný zákon v znení neskorších predpisov a noviel.

Tabuľka pojmov	
Rod	Označuje (na rozdiel od pohlavia) súbor spoločnosťou vytvorených rolí, vzorov správania, činností a atribútov, ktoré daná spoločnosť považuje za primerané pre ženy a mužov. Rod je sociálny aspekt biologického pohlavia.
Rodové stereotypy	Predsudky o schopnostiach mužov a žien. Tieto stereotypy sa vyznačujú silnou hierarchiou (mužské nadradené nad ženské) a tvoria tým neformálnu štruktúru moci. Podporujú tradičné rodové roly a očakávania, ktoré sa môžu premietiť aj do správania mužov a žien v rodinách.
Bezpečnostný plán	Zoznam kontaktov, opatrení alebo činností, ktorý slúži žene, ak je bezprostredne ohrozená násilím na zaistenie bezpečia pre ňu a deti.
Zmocňovanie (empowerment) v IPV	Posilňovanie a rozvoj vnútorných a vonkajších zdrojov žien na zvládnutie stresu a traumy v súčasnosti aj v budúcnosti.
Advokácia	Presadzovanie záujmov žien a ochrana ich práv, presadzovanie zmien v legislatíve.
Advokačné intervencie	Aktivity smerujúce k zvýšenej ochrane žien a ich detí, posilnenie pomoci a podpory ženám.
Primárna viktimizácia	Bezprostredná ujma pri páchaní trestného činu.
Sekundárna viktimizácia	Obeť násillia sa opakovane stáva obeťou v dôsledku neprofesionálneho prístupu zo strany príslušnej organizácie (napr. opakované výpovede v rámci orgánov činných v trestnom konaní a pod.).
Terciárna viktimizácia	Emanácia (vyžarovanie) dôsledkov smerom k obeti, napr. postoje príbuzných, známych, širšieho sociálneho okolia (napr. „pozri, to je tá, ktorú minulý týždeň znásilnili... a pod.).
Systém trestnej justície	Systém obsahujúci viac subsystémov, ktoré vytvárajú v našich podmienkach najmä organizácie, akými sú, napr. prokuratúra, súdy (vrátane probačných a mediačných úradov), polícia a väznenstvo.